

BÜYÜK ÖĞRENCİ PROJESİNDEN TÜRKİYE BURSLARI PROJESİNE GEÇİŞ
SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN ÖĞRENCİ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM

T.C. BAŞBAKANLIK

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Uzmanlık Tezi

Selim ÖZTÜRK

Tez Yöneticisi:

Yrd. Doç. Dr. Murat Özoğlu

Şubat 2014

ANKARA

ONAY

Selim ÖZTÜRK tarafından hazırlanan BÜYÜK ÖĞRENCİ PROJESİNDEN TÜRKİYE BURSLARI PROJESİNE GEÇİŞ SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN ÖĞRENCİ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM adlı bu tezin uzmanlık tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Murat Özoğlu

Tez Yöneticisi

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atf yapıldığını bildiririm.

Selim ÖZTÜRK

ÖZET

BÜYÜK ÖĞRENCİ PROJESİNDEN TÜRKİYE BURSLARI PROJESİNE GEÇİŞ SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN ÖĞRENCİ POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM

Öztürk, Selim

T.C BAŞBAKANLIK

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Uzman Tezi

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Murat Özoğlu

Bu tez, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1992 yılından beri uygulamakta olduğu burs politikalarını tarihsel gelişmeler, uluslararası ilişkiler, Türkiye'nin bölgesel politikalarındaki değişim, ülkenin siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda içinde bulunduğu durum, çevre bölge ve coğrafyalara açılımları bağlamında analiz etmektedir. Tez içerisinde tarihteki tek taraflı uluslararası öğrenci hareketliliği politikaları incelenmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanmış olan iki büyük uluslararası öğrenci hareketliliği projesine (Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Bursları) zemin hazırlayan nedenler incelenmiştir. Aynı zamanda politikaların üretilmesi dış politika analizi yaklaşımları bağlamında incelemeye tabi tutulmuş sistem, devlet ve lider/birey seviyesinde analizler yapılmıştır. Birey seviyesinde analizle dış politikada karar alıcı başat aktörlerin bir dış politika ürünü olarak Türkiye Burslarının uygulanmasına etkileri incelenmiştir. Ayrıca kamu diplomasisi kavramı, teknikleri ve yöntemleri de incelenerek tek taraflı öğrenci politikalarının kamu diplomasisi içindeki yeri ve önemi analiz edilmiştir. Bunlar yapılırken Türkiye'nin uluslararası öğrenci politikalarının analizi yanında Dünyadaki başarılı öğrenci değişim programları da incelenmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Büyük Öğrenci Projesi, Türkiye Bursları, Tek taraflı öğrenci hareketliliği, Yükseköğretimde Uluslararasılaşma, Kamu Diplomasisi, Kültür Diplomasisi, Dış Politika Analizi, Sistem Düzeyinde Analiz, Devlet Düzeyinde Analiz, Birey Düzeyinde Analiz.

ABSTRACT

THE PROCESS OF TRANSITION FROM GREAT STUDENT PROJECT TO TÜRKİYE SCHOLARSHIPS PROJECT AND THE CHANGE IN TURKEY'S STUDENT POLICY

Öztürk, Selim

REPUBLIC OF TURKEY

PRIME MINISTRY

Presidency for Turks Abroad and Related Communities

Thesis for Fulfillment of Specialist Position

Supervisor: Assist. Prof. Murat Özoğlu

This thesis analyzes the scholarship policies having been implemented since 1992 in the context of historical developments, international relations, changes and advancements in Turkey's regional policy, the political, cultural and economic conditions that the country had, and the initiatives towards neighboring regions and geographies. Within the thesis unilateral international student mobility policies are reviewed the reasons, preparing ground for two great projects of international student mobility in the republican history, were reviewed. At the same, the production of policies was reviewed in terms of foreign policy analysis approaches and the analysis on system, state and leader/individual levels were made. With the level of individual analysis, the effects of the main decision maker actors in foreign policy upon implementations of Turkey scholarships, a product of foreign policy, were reviewed. In addition, by reviewing public diplomacy concept, techniques and methods; the place and importance of unilateral student policies were analyzed. In addition to analysis on Turkey's student policies, the examples of student exchange program in the world were reviewed.

Keywords: Great Student Project, Türkiye Scholarships, Unilateral student mobility, Internationalization of Education, Public Diplomacy, Culture Diplomacy, Foreign Policy Analysis, System Level Analysis, State Level Analysis, Individual Level Analysis.

TEŐEKKÖR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLO VE ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
BÖLÜM 1 GİRİŞ.....	1
Arka plan.....	1
Problemin Tanımı ve Araştırmanın Önemi.....	2
Araştırma Soruları.....	3
Araştırma Yöntemi.....	3
Veri toplama ve analizi.....	4
BÖLÜM 2 TÜRKİYE’NİN TARİHTE ERKEN DÖNEM ÖĞRENCİ POLİTİKALARI.....	5
Erken Osmanlı Dönemi Tek Taraflı Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	6
II. Abdülhamid ve İttihat Terakki Dönemi Tek Taraflı Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	7
Cumhuriyet Dönemi Tek Taraflı Uluslararası Öğrenci Hareketliliği.....	11
BÖLÜM 3 YÜKSEKÖĞRETİMİN ULUSLARARASILAŞMASI VE DÜNYA’DA ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ.....	14
Öğrenci Hareketliliğine Teorik Açıdan Bakış.....	16
Öğrenci Hareketliliğinin Dünyadaki Başat Örnekleri.....	20
Fulbright Bursları.....	20
Chevening Bursları.....	21
DAAD Bursları.....	22
Eiffel Bursları.....	24
BÖLÜM 4 KAMU DİPLOMASİSİ.....	26
Kamu Diplomasisi Teknikleri ve Yöntemleri.....	27
Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Politikaları.....	31
Türkiye’nin Kültürel Diplomasi Politikaları.....	36
BÖLÜM 5 TÜRKİYE’NİN TEK TARAFLI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ POLİTİKASI.....	43
Büyük Öğrenci Projesine Zemin Hazırlayan Gelişmeler.....	43

Büyük Öğrenci Projesinin Orta Asya Türki Cumhuriyetleri Dışına Yayılması ve Buna Etki Eden Gelişmeler.....	46
Büyük Öğrenci Projesinin Amacı ve Vizyonu.....	52
Projenin Uygulamaya Konulmasıyla İlgili Yasal Dayanaklar ve İkili Antlaşmalar.....	54
Türkiye Bursları Sistemine Geçilmesine Neden Olan Gelişmeler-Açılımlar.....	55
Türkiye Burslarının Stratejisi.....	63
İstatistiki Veriler Bağlamında Türkiye'nin Burs Politikalarının Genel Özellikleri ve Dünya'daki Konumu.....	69
Türkiye Burslarına Geçilmesi Çerçevesinde Yapılanlar.....	70
Türkiye'nin Burslarının Yıllara ve Hedef Coğrafyalara Göre Analizi.....	72
BÖLÜM 6 TÜRKİYE'NİN BURS POLİTİKALARI EKSENİNDE DIŞ POLİTİKA ANALİZİ DÜZEYİ YAKLAŞIMLARI.....	77
Sistem Düzeyinde Analiz.....	79
Sistem Analizi Yaklaşımı Çerçevesinde Büyük Öğrenci Projesi.....	79
Sistem Analizi Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye Bursları Programı.....	81
Devlet Düzeyinde Analiz.....	82
Birey Düzeyinde Analiz.....	92
Liderlerin Dış Politika Üretimindeki Rolü.....	93
Türk Dış Politikasında Bireysel Lider Etkisi.....	93
Karar Alıcı Aktör Olarak Süleyman Demirel ve Büyük Öğrenci Projesi Politikası.....	95
Karar Alıcı Aktör Olarak Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye Bursları Projesi Politikası.....	98
Lider ve Yakın Çevresinin Dış Politika Yapımındaki Rolü.....	108
BÖLÜM 7 SONUÇ ve ÖNERİLER.....	112
KAYNAKÇA.....	11717
EK(İkili Antlaşmalar ve Protokoller).....	125

TABLO VE ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Tablo 1. 1992'den 1999'a kadar kurulan TİKA yerel ofisleri ve kuruluş tarihleri.	48
Tablo 2. Yıllara göre ihracat rakamları (Milyon \$).....	59
Tablo 3. Yıllara göre ihracat rakamları (Milyon \$).....	60
Tablo 4: Türkiye'nin MERCOSUR ülkelerine ihracatı (1000 dolar).....	62
Tablo5: Türkiye'nin MERCOSUR ülkelerine ithalatı (1000 dolar).....	62
Şekil 1. 1983-2013 yılları arasındaki uluslararası öğrenci sayısı.	72
Şekil 2. Burslu öğrencilerin bölgelere göre dağılımı (2013).	72
Şekil 3. Türkiye'den burs alan öğrencilerin bölgesel dağılımı.....	74

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde tezin araştırma konusuna yönelik arka planı, araştırmanın ve araştırma konusunun önemi, araştırmanın cevaplamış olduğu sorular, tez çalışması esnasında uygulanan metot, veri toplama ve analiz teknikleri incelenmiş ve detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Arka Plan

Son on yıllık dış politikası incelendiğinde, Türkiye gerek ekonomik, kültürel ve insani yardımlar aracılığıyla dünyanın pek çok bölgesine gerçekleştirdiği diplomatik açılımlar ile gerekse merkez ülke olma yolunda izlediği politikalar ile bulunduğu coğrafyada önemli bir güç olma yolunda ilerlemektedir. Kamu diplomasisi kavramı bu süreçte gelişmiş Batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de gittikçe önem kazanan bir hale gelmiştir. Bu çerçevede, kamu diplomasisi politikaları yürütebilmek için Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Bunların yanında Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, TİKA gibi kurumların faaliyet gösterdikleri bölgeler dış politikada yaşanan yeni gelişmeler ışığında genişlemeye başlamış ve küresel düzeye yayılmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye’nin yürüttüğü uluslararası öğrenci politikaları da yeniden gözden geçirilmeye ihtiyaç duyulmuş ve küresel ve bölgesel gelişmeler de göz önünde bulundurularak bu politikalar yeniden yapılandırılmıştır. Bu politikalarda yaşanan en önemli değişim

uluslararası öğrenci burslandırma sisteminde yaşanmıştır. Türkiye Bursları adı altında toplanan bursların sistematığında ve kapsamında yaşanan değişim, dış politikadaki gelişmelerin sonucu ve yansıması olarak ortaya çıkan bir durumdur. Tezde bahse konu durumun oluşumu ve oluşum süreci detaylıca incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada Türkiye'nin uluslararası tek taraflı öğrenci hareketliliğini istatistiksel verilerle birlikte dış politika, ekonomi-politik ve kamu diplomasisi alanlarındaki açılımlara paralel bir şekilde incelemeye tabi tutmuştur. Bu alanda Türkiye'de son dönemde kitap ve makale düzeyinde bazı çalışmaların yapılmış olmasına rağmen uluslararası öğrenci hareketliliğinin uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi bağlamında değerlendirmeye tabi tutularak yapıldığı ilk çalışmadır. Araştırmada Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Bursları Projesi dış politika yaklaşımları bağlamında değerlendirilmiş olup sistem, devlet ve lider düzeyinde analizlere tabi tutulmuştur. Özellikle dış politikada karar alıcı lider seviyesinde yapılan analiz ile dış politikadaki gelişmeler ve açılımların uluslararası öğrenci politikasına nasıl bir yansımasının olduğu incelenmiştir. Çalışmada aynı zamanda öğrenci hareketliliğinin tarihi gelişimi, kamu diplomasisi ve teknikleri bağlamında öğrenci hareketliliğinin yeri ve önemi, dünyadaki öğrenci programları paralelinde Türkiye'nin yürüttüğü politikaların düzeyi ve konumu analiz edilmiştir. Bu özellikleri ile çalışma geniş kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Araştırma Soruları

- Türkiye'nin tarihten günümüze kadar yürüttüğü tek taraflı öğrenci hareketliliği politikaları nelerdir?
- Türkiye'nin önce Büyük Öğrenci Projesini ve ardından Türkiye Bursları Projelerini başlatmasına hangi gelişmeler neden olmuştur?
- Gelişmiş ülkelerin izlediği tek taraflı öğrenci hareketliliği politikaları ile kıyaslandığında Türkiye'nin son dönemde izlediği tek taraflı öğrenci hareketliliği politikalarının durumu nedir?

Araştırma Yöntemi

Büyük Öğrenci Projesi'nden Türkiye Burslarına geçiş sürecini ve bu süreçteki gelişmeleri inceleyen araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden olan örnek olay çalışması (*case-study*) kullanılmıştır. Örnek olay çalışmasında kişiler, olaylar, süreçler, organizasyonlar ve kurumlar çalışma konusu olarak alınabileceği gibi alınan kararlar da çalışma konusu olarak alınabilmektedir (Yin, 2003). Büyük Öğrenci Projesi'nin ortaya çıkış süreci, Büyük Öğrenci Projesi'nden Türkiye Burslarına geçiş süreci ve Türkiye Burslarının kendi süreçleri ile tüm bu süreçlerde alınan kararlar ve bu kararların uygulanma şekilleri bu örnek olay çalışmasının konusu olarak ele alınmıştır.

Örnek olay çalışmasının yanında Lider düzeyinde dış politikada karar alma sürecinin incelendiği bölümlerde ise liderlerin kişilik özellikleri analizleri yapılmıştır. Liderlerin kişilik özellikleri incelenirken *içerik analizi* yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi, liderlerin demeçlerinin objektif olarak incelenmesiyle, liderlerin gelişmeler karşısında

aldıkları tavır, verdikleri tepkiler ve izledikleri politikaların analiziyle, siyasi aktörlerin kişiliklerinin ve bireysel özelliklerinin anlatılmasında kullanılan bir araştırma tekniğidir. İçerik analizi özellikle liderlik analizi ve kişilik analizi çalışmalarında kullanılmaktadır. İçerik analizinde, karar vericilerin eğilimlerini açıklamak için kişiler tarafından sunulan bilgiler kullanılır. Bu yaklaşımın getirdiği avantaj, araştırmacının doğrudan anlamaya çalıştığı birey üzerinde çalışabilmesidir. Bu analiz çerçevesinden geçmişten günümüze basında ve görsel medyada lider hakkında çıkan haberler, liderin demeçleri, izlediği siyaset stratejileri değerlendirilmiştir.

Veri Toplama ve Analizi

Örnek olay çalışmasında, veri toplama yöntemi olarak hem nitel hem de nicel veri toplama yöntemleri kullanılabilir (Yin, 2003). Bu çalışmada, yukarıda belirlenen araştırma soruları ve çalışma konularına uygun olarak, nitel veri toplama ve analizi yöntemleri kullanılmıştır. Veriler eser incelemesi (*artifact review*) metodu kullanılarak şu kaynaklardan toplanmıştır: (i) daha önce konu hakkında yayımlanmış kitap, makale, dergi, elektronik makale veya eserler; (ii) YTB tarafından hazırlanan rapor veya haber bültenleri; (iii) konu ile ilgili gazete, dergi, e-dergi, TV veya basında yer alan veriler. Bunlara ek olarak, gerek YTB gerek diğer kamu kurumlarınca yayınlanan istatistikî verilere de başvurulmuştur. Aynı zamanda Kurumda içinde uzman yardımcısı olarak çalışıyor olmam nedeni ile veri toplamada katılımcı gözlem (*participant observation*) metodu da doğal olarak uygulanmıştır. İlgili kaynaklardan toplanan nitel veriler, araştırma sorularına uygun olarak tematik olarak kodlandırılmış ve sonrasında raporlanmıştır.

BÖLÜM 2

TÜRKİYE’NİN TARİHTE ERKEN DÖNEM ÖĞRENCİ POLİTİKALARI

Öğrenci değişim programları aslında Türkiye için yeni bir olgu değildir. İncelendiğinde ve Türk tarihine bakıldığında Türkiye’nin tek taraflı öğrenci hareketliliği diğer Avrupa ülkelerinden ve hatta ABD’den bile daha derin köklere ve pratiğe sahiptir. İlk örneklerini Osmanlı döneminde görebileceğimiz tarihsel öğrenci değişim programları, Enderun diye de bilinen özel saray okulunun ihdası ve nüfuz altındaki bölgelere yayılması ile başladığını ileri sürebiliriz. Yine tarihsel olarak incelediğimizde özellikle 15.yy’da ağırlıklı olarak başlayan Osmanlı’daki Enderun Okulu tek taraflı öğrenci hareketliliğini ilk olarak Balkan ülkelerine yönelik başlatmıştır. Enderun Okulu, Sultan II. Murad devrinde kurulmuş olup devşirme talebelerden Yeniçeri Ocağına ve Osmanlı bürokrasisine kadro ihtiyacını karşılamayı temel amaç edinen bir kavramdır. Normal devşirme öğrencilerin yanında okula Osmanlı’nın nüfuz alanı içerisinde olan özellikle Balkanlardaki monarşilerin prenslerinden ve seçkin tabakanın çocuklarından da eğitim almak için gönderilen öğrenciler olmuştur. Osmanlı’nın balkanlardaki voyvoda denilen prensliklerin ve nüfuzu altındaki krallıkların taht adaylarını Enderun okuluna kabul ederek orada kendi şehzadeleri ile birlikte eğitime tabii tutması öğrenci değişim programının ilk prototipi olarak gösterilebilir.

Erken Osmanlı Dönemi Tek Taraflı Uluslararası Öğrenci Hareketliliği

Osmanlı Devleti, Enderun'da okuttuğu yabancı devlet liderlerinin çocuklarının geri dönüşümünü uzun vadede alarak bu eğitim politikasından faydalanacaktır. Çünkü uzun - hatta bazen de orta- vadede mevcut öğrenciler ülkelerinde taht varisi konumunda olmalarından dolayı Osmanlı tarafından desteklenmeleri akabinde yönetimin sahibi olabilmekteydiler. Bu öğrencilere örnek verilecek olursa; Hersek Kralı Stafan Vukçi-Koşaco'nun oğlu olan Prens Stepan Hersegoviç sayılabilir. Babası Hersek Kralı tarafından Osmanlı'ya Enderun'a öğrenci olarak gönderilen Prens Stephan'a burada eğitim verilerek yetiştirilmiştir ve daha sonra Hersekli Ahmed Paşa (1454-1517) olarak da bilinen 11. Osmanlı Sadrazamı olarak görev yapmıştır (Fine, 1987, s.589). O zaman Osmanlı Devletini ve nüfuzu altındaki krallıkları bir milletler topluluğu olarak kabul edersek farklı milletten bir fert, öğrenci olarak eğitim aldığı başka bir ülkeye orta ve uzun vadede fayda sağlamakta, bir açıdan eğitim politikasının olumlu geri dönüşümü olarak sonuç vermekteydi.

Enderun'da yetişen Sırp prensi Hersekli Ahmed Paşa, 1497-1498 ve 1503-1506, 1511--1514 yılları arasında Osmanlı'ya sadrazam olarak hizmet vermiştir. Bunun yanında Enderun'da Eflak voyvodalığında getirilerek eğitim verilen, Osmanlı, Balkanlar ve dünya tarihinde bilinen iki önemli figür daha vardır: Vlad Tepeş ve kardeşi Radu. Babaları Eflak Voyvodası II. Vlad tarafından Osmanlı'ya gönderilen ve Enderun'da eğitim alan ve yine daha sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından sırasıyla Eflak'a voyvoda olmaları için desteklenen bu iki Eflak prensi Türk tarihinin ilk erken dönem öğrenci değişim programından yararlanan önemli figürlerindedir. II. Vlad, Osmanlı'da eğitim gördükten sonra 1448 ve 1476 yılları arasında hükümlük sürmüştü; yerine geçen, yine Enderun'da

eğitim görmüş kardeşi prens III. Radu (1435-75) da ağabeyinin yerine voyvoda olarak hüküm sürmüştür (Aslan ve Pala, 2000; Babinger, 2008).

Yine Osmanlı saray okuluna getirilerek okutulan bir başka önemli figür ise Boğdan Prenslığı veliahdı Prens Dimitri Kantemir'dir. 1687 yılında Sultan II. Ahmed döneminde İstanbul'a gelen Prens Kantemir burada Enderun'da ve Fener Rum Patrikhanesinde eğitim almış, linguistik, müzik, matematik ve beşeri bilimler alanında kendini geliştirmiştir. 1693 yılında da babası Voyvoda Konstantin Kantemir'in ölmesi üzerine Osmanlı'nın da desteğini alarak Boğdan Voyvodası olarak 1723 yılına kadar hüküm sürmüştür. Kantemir, devlet adamlığının yanında önemli eserler veren bir şarkiyatçı ve Türk musikisi üzerine verdiği eserlerle de tanınmaktadır (Zeyrek ve Erken, 2009, s. 349).

II. Abdülhamid ve İttihat Terakki Dönemi Tek Taraflı Uluslararası Öğrenci

Hareketliliği

Osmanlı Devleti, özellikle İstanbul, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve I. Dünya Savaşının hemen öncesinde fikir akımlarının da etkisiyle pek çok farklı coğrafyadan yabancı öğrenciye ev sahipliği yapmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı'nın yanında belli başlı Avrupa ülkelerine dünyanın çeşitli coğrafyalarından eğitim amacıyla öğrenciler gelmekteydi. Osmanlı'da özellikle İstanbul'da fikir akımlarının yoğun etkisiyle Panislamizm ve Pantürkizm politikalarının ve karar alma sürecinde de bu fikirlerin uygulayıcısı liderler ve karar alıcı aktörlerin bulunmasından dolayı bu ideolojilerin hedefleri doğrultusunda belirli coğrafyalara yönelik politikalar geliştirilmiştir. Osmanlı'nın gerek Sultan II. Abdülhamid döneminde uygulanan Panislamizm politikaları ve gerekse İttihat ve Terakki döneminde uygulanan Pantürkizm politikaları Osmanlı Devletine farklı coğrafyalardan eğitim için

gelen yabancı öğrencileri etkilemiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da 1892 yılında Aşiret Mektebi Hümayun (Aşiret mektepleri) açılarak Abdülhamid'in ve o zamanki karar alıcı aktörlerin liderlik özelliklerinin devrin şartları gereğince İttihat-ı İslam ve Panislamizm ile ilintili olmasından dolayı öncelikle bu doğrultuda imparatorluk içindeki Arap, Arnavut ve Kürt aşiretlerinden öğrenciler alınmış ve bunun yanında devletin nüfuzu altındaki Hicaz Emirliğinden, Trablusgarp'tan, Endonezya (Cava Adaları)' dan, Yemen'deki aşiretlerden öğrenci getirilerek 1892-1907 arasında eğitim verilmiştir (Balcı, 2010; Danso ve Uludağ, 2012). Mekke Emiri Kral Hüseyin'in oğlu Faysal bu okuldan mezun olmuştur. Prens Faysal 1920'de kısa süreli Suriye Kralı ve ardından 1921-33 arası da Irak Kralı olarak görev yapmıştır (Okur, 2009). Okula 15 yıl içinde yaklaşık 600 öğrenci burslandırılarak kabul edilmiş ve bunlardan 400'ü mezun edilmiştir (Balcı, 2010).

Aşiret mektepleri, devlet nezdinde karar alma sürecinde Panislamizm fikriyatının etkinliğini kaybetmesi sonucu 1907'de kapatılmıştır. Ancak Osmanlı'da öğrenci değişim uygulamaları bununla bitmemiştir. 1908 Devrimi ile başlayan İttihat ve Terakki iktidarında Osmanlı'nın politik karar alma sürecinde karar alıcı aktörler ve onların siyasi düşünce ve pratiklerinde Pantürkizm etkinlik kazanmaya başlamıştır. İstanbul'a eğitim için gelen öğrenciler de bu sürece göre değişime uğramışlardır. Bu dönemde özellikle Türkistan coğrafyasından öğrencilerin İstanbul'a eğitim için geldikleri görülmektedir. 1909 yılında Buhara Emirliğinden Emir Âlim Han'ın baskısından kaçan meşrutiyet taraftarı bir grup Özbek İstanbul'da Buhara Tamim-i Maarif adında bir dernek kurmuşlardır (Becker'dan aktaran Öztürk, 2012, s. 49). Buhara'daki ve Hive hanlığındaki meşrutiyet taraftarı gruplara Ceditçiler ve bu hareketlerin genel ismine de Cedit Hareketi (Ceditizm) denilmekteydi. İttihat ve Terakki yönetimi Türkistan'daki bu hareketlere rol model olmak için temsilcilerine yardımda bulunarak teori ve pratikte bunları yönlendirmekteydi (

Biçimlendirilmiş: Vurgulu Değil

Öztürk, 2012, s. 49). Resmi rakamlara göre 1911 yılında Buhara'dan Osmanlı'ya 15 öğrenci ve 1913 yılında ise 30 öğrenci eğitim için İstanbul'a gönderilmişti.

Birinci Dünya Savaşının patlaması bu ilerlemeyi durdurmuştur. Ancak Rus Çarlığı bu öğrenci politikalarından oldukça rahatsız durumdaydı. Çünkü Türkistanlı öğrenciler İstanbul'da Pantürkizm ve Rusya düşmanlığı atmosferinde yetişmekteydiler (Allworth'tan aktaran Öztürk, 2012, s. 49). Geriye dönen öğrenciler, İttihatçılara paralel olarak Cedidizm saflarında kurdukları Buhara'da Genç Buharalılar Cemiyeti ve Hive'de Genç Hiveliler Cemiyetleri ile siyaset yürütmekte ve Emir'in mutlakıyetine karşı muhalefet yapmaktaydılar. Bu öğrenciler, Rusya'yı bir hami olarak kabul etmiyor ve cephe alıyorlardı (d'Encausse, 1966, s. 100). I. Dünya Savaşı yenilgisi ve İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesi ile Türkistanlı öğrenci akışı da durmuştur. Bazıları ülkelerine dönemeyip Anadolu'da kalmışlar ve bunlardan bazıları Milli Mücadele saflarına da katılmışlardır (Andican, 2003). Bu öğrencilerin bir kısmı II. Dünya Savaşında ve sonrasında Almanya'da kurulan Türkistan Milli Birlik Komitesine katılarak SSCB'ye karşı lobicilik yaparak mücadele vermişlerdir (Andican).

Andican (2003)'ın verdiği bilgilere göre 1920'li yılların başlarında gerek Buhara Halk Cumhuriyetinden ve gerekse Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinden çok sayıda öğrenci Almanya ve Türkiye'ye eğitime gönderilmişlerdir. Bu öğrenciler kendi ülkelerinin devlet burslusu olarak Türkiye'ye gelmişler ve Kastamonu ile Samsun çevresindeki okullara yerleştirilmişlerdir (Andican, s. 263). Yine bir kısım Türkistanlı öğrenci İstanbul'da eğitim görmüş ve Üsküdar Özbekler Tekkesinde ikamet etmişlerdir (Andican, s. 309).

Türkiye'ye gelip eğitim gören ve ardından buldukları ülkelerin siyasi ve kültürel hayatında önemli seviyelere gelen kişilere örnek verilecek olursa, Azerbaycan'dan Hüseyin Cavit ve Mirza Bala Mehmetzade; Türkmenistan'dan Abdülhakim Kulmuhammetov ve Kümüşali Böriyev; Tataristan'dan Fatih Kerimi, Kasım Bayçın, İsmail Ziya Tiregül, Muharrem Fevzi Togay ve Akdes Nimet Kurat; Özbekistan'dan Abdulrauf Fitrat, Osman Hocaoğlu, Polat Hocaoğlu, Ata Hoca, Mazhar Mahzum, Burhan Mahzumoglu ve Mukimbek gibi kişiler sayılabilir. Bu kişilerin Türkiye'deki eğitimlerinde tercih ettikleri okul genelde zamanın en iyi öğretim birimi olan Darülfünun -yani bugün ki İstanbul Üniversitesi- olmuştur (Özkan, 2003, s. 138).

Bunların yanında, yine Osmanlı'daki karar alma sürecinde etkin olan politikarlardan bağımsız olarak Avrupa ülkelerinden, Afrika'dan ve İran'dan birçok öğrenci Osmanlı'ya özellikle İstanbul Darülfünun'a eğitim almak amacıyla gelmişlerdir. 1904 yılında bir Rus Yahudi'si öğrenci Darülfünuna Hukuk eğitimi için, yine aynı yıl Güney Afrika'dan iki öğrenci Muallim mektebinde eğitim almak için, 1916 yılında ise iki Alman öğrenci Darülfünunda hukuk ve edebiyat eğitimi için ve 1908 yılında bir İtalyan öğrenci hukuk eğitimi için İstanbul'a gelmişlerdir. Bunların yanında, karşılıklı anlaşma çerçevesinde Osmanlı'da İstanbul Zaptiye Mektebinde eğitim almaları için 1911 yılında İran'dan Kaçar Hanedanlığından 10 öğrenci getirilmiştir. Anlaşma uyarınca öğrencilerin burs masrafları İran tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır (Erdoğan, 2012).

Türkiye'nin öğrenci mübadele diplomasisi ve öğrenci değişim politikaları incelendiğinde; her ne kadar Büyük Öğrenci Projesi (1992) ve Türkiye Bursları Projesi (2012) kadar kapsamlı ve planlı olmasa da bu tür projelerin ve pratiklerin önceden beri uygulandığını görüyoruz. Bu pratiklerin Osmanlı'nın erken dönemlerine kadar uzandığını ve son dönemde 19. yüzyılda ve 20. yüzyıldaki uluslararası gelişmelere paralel diğer Batılı

lkeler gibi kültürel diplomasiden ve uluslararası ğrenci hareketliliğinden geri kalınmadığını görmekteyiz. Osmanlı-Türk devlet geleneği kş ve yıkılış döneminde bile bu politikayı bir ihtiyaç olarak görmüş ve uygulamıştır. Özellikle devletin son dönem parçalanmaktan korumak amacıyla takip ettiği Panosmanlılık, Panislamizm ve Pantürkizm gibi ideolojilerin devletin kurumsal politikalarına yansımaları görmekteyiz. Bu yansımalarından biri de yabancı öğrencilere yönelik politikalarda grlmştir. Bir anlamda tek taraflı ğrenci hareketliliği Türkiye için yeni bir olgu değil uzun dönemlere dayanan bir olgudur.

Cumhuriyet Dönemi Tek Taraflı Uluslararası ğrenci Hareketliliği

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türkiye'nin yüzünü ısrarlı biçimde batıya çevirmesi eski Osmanlı bakiyesi olan Ortadoğu ülkelerine ve eskiden yakın temasta olduğu İslam coğrafyası ülkelerine yönelik ilgisini kaybetmesine yol açmıştır. 1960 yıllara kadar Türkiye'ye uluslararası ğrenci akışı neredeyse durma noktasına gelmiştir. Türkiye'ye uluslararası ğrenci akışı 1960'lı yıllarda Ortadoğu coğrafyasından gelmeye başlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrası bölgede kurulan monarşiler 1960'lardaki askeri darbelerle yıkılmaya başlamıştır. Monarşiler hkimken Ortadoğu lkelerindeki krallar dâhil olmak üzere bürokratik devlet elitleri Osmanlı niversitelerinde yetişmiş, mezun olmuş uluslararası öğrencilerden oluşmaktadırlar. Arap milliyetçiliği temelli Baas rejimlerinin darbelerle iktidara gelmelerinden sonra bu mezun öğrencilerin oluşturduğu monarşi rejiminin elitleri etkilerini yitirmişlerdir. Bu olaylardan sonra Arap lkelerindeki Sünni gençler Türkiye'ye eğitim için gelmeye başlamışlardır. İlk defa cumhuriyet döneminde bu dönemde 'yabancı ğrenci' kavramı oluşmuştur (Bolat, 2014). Bu durum Türkiye'yi dış politika alanında

bölgeden uzaklaştırırken diğer yandan tek taraflı öğrenci hareketliliği bağlamında yeni bir bağ kurulmasına vesile olmuştur. 60'lı ve 70'li yıllarda gelen bu öğrenciler özellikle mühendislik ve tıp alanında eğitim alarak 1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye için kültür köprüleri olmuşlardır.

Türkiye'ye 1960'lı yıllarda Ortadoğu coğrafyasından anlaşmalı olarak gelen öğrenciler de bulunmaktaydı. Bunlar özellikle harp akademileri bünyesinde gelen uluslararası öğrencilerdi. En ilgi çeken öğrenci grubuna örnek vermek gerekirse Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasından gelen 11 kişilik askeri öğrenci grubudur. Türkiye'ye dil eğitimi almak amacıyla gelen bu uluslararası öğrenci grubunun içinde daha sonradan Libya'da darbe yaparak iktidara gelecek olan Muammer Kaddafi ve Abdusselam Calud isimli subay okulu öğrencileri de bulunmaktadır¹(‘Kaddafi Türk Harbiyesi’, 1996). Bu öğrenciler 1962 yılında mezun olarak ülkelerine dönmüşlerdir. Ayrıca sonradan Pakistan'da genelkurmay başkanı olup ardından darbeye iktidara gelecek olan Pervez Müşerref de Kuleli Askeri Lisesinde eğitim görmüş ve 1956 yılında mezun olmuştur. Pervez Müşerref'in ileri derecede Türkçe konuşabildiği bilinmektedir.

Turgut Özal'ın başbakan olmasıyla ve ekonomik anlamda kapalı ekonomiden ihracata dayalı uluslararası ekonomiye geçiş yapılmasıyla birlikte, Türkiye dış dünyaya açılmaya başlamıştır. Turgut Özal'ın Türkiye'yi dünyaya açması ve beraberinde kültür ve eğitim alanında yapılan ikili anlaşmalardaki artışlarla birlikte Türkiye'ye uluslararası öğrenci akışını da artırmıştır. 1983 yılında ANAP hükümeti tarafından 2922 sayılı Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin kanun ile birlikte ilk defa yabancı öğrenci tanımı getirilmiş ve yabancı öğrencilerin geliş, ikamet, eğitim konuları

¹ http://www.zaman.com.tr/null/kaddafi-turk-harbiyesinden-mezun_443640.html

belirlenmiştir. 1983'ten itibaren tek taraflı uluslararası öğrenci değişimi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. 1992 yılında Süleyman Demirel'in başbakanlığında Büyük Öğrenci Projesi başlatılarak MEB'in önceden devam ettirdiği uluslararası öğrenci burslandırma süreci böylelikle Büyük Öğrenci Projesine devredilmiştir. 1983 yılından Büyük Öğrenci Projesinin başladığı 1992 yılına kadar toplam 7.855 öğrenci mezun edilmiştir (Sayılarla Türkiye Bursları Raporu, 2013).

BÖLÜM 3

YÜKSEKÖĞRETİMİN ULUSLARARASILAŞMASI VE DÜNYA'DA ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ

Biçimlendirilmiş: Başlık 1, Sola, Yok, Aralık Önce: 0 nk, Sonra: 0 nk, Sonraki ile birlikte tutma, Satırları birlikte tutma

Yükseköğretimde uluslararasılaşma kavramı giderek artan uluslararası öğrenci hareketliliği ile birlikte uluslararası öğrenci çeken ülkelerin ve bu ülkelerin eğitim kurumlarının, gelen uluslararası öğrenciler ile girdiği sosyo-kültürel iletişim sonucunda uluslararası bir kimlik kazanmalarıdır. Ayrıca, mevcut standartlarını da uluslararası boyuta taşımaları ve ülke içi yükseköğretim kurumu olmaktan çıkarak uluslararası seviyede eğitim yapabilecek kapasiteye sahip olmaları durumudur. OECD verilerine göre yükseköğrenimin uluslararasılaşması ile birlikte 2011 yılında toplam 4,3 milyon öğrenci uluslararası yükseköğrenime kaydolmuştur (OECD, 2013).

1975'ten 2011'e dünya çapında uluslararası öğrencilerin sayısı.

Yıl	Öğrenci
1975	0.8 m
1980	1.1 m
1985	1.1 m
1990	1.3 m
1995	1.7 m
2000	2.1 m
2005	3.0 m
2010	4.1 m
2011	4.3 m

Kaynak: (OECD, 306). (Açıklama: m=Milyon)

Yükseköğretimde en çok uluslararası öğrenci arzı Asya ülkelerinden Çin, Hindistan ve Kore'den gelmektedir. Asyalı uluslararası öğrenciler yabancı öğrenci arzının %53'ünü

karşılıkmaktadır (OECD raporu, s. 304). Yine Özoğlu'nun (2012) analizinde bu kaynak ülkeler Çin, Hindistan, Kore, Almanya, Fransa ve Rusya olarak genişletilmiş ve özellikle Rusya'dan öğrenci arzının son dönemde arttığına dikkat çekilmiştir (Özoğlu, 2012, s. XXVIII). Uluslararası öğrencilerin en fazla tercih ettikleri ülkeler olarak G-20 ülkeleri önde gelmektedir. Toplam dünya üzerindeki öğrenci sayısının %83'ü G-20 ülkelerinde ve %77'si OECD ülkelerinde eğitimi tercih etmektedirler (OECD, s. 304). Ülke bazında en fazla öğrenci çeken ülkeler ise ABD, Avustralya, Fransa, Almanya, İngiltere ve Kanada'dır (OECD, s. 305). Geçtiğimiz yıllara kadar dünya üzerinde uluslararası eğitimde ABD tartışmasız en önde gelen ülke konumundayken 2000-2009 yılları arasındaki dönemde diğer gelişmiş ülkelerin sektördeki paylarının artma durumu karşısında ABD'nin konumu gerilemiştir. Örneğin ABD'nin Pazar payı bu dönemde %23'ten %18'e gerilemiştir. Diğer yandan, buna mukabil Rusya, Avustralya, Kore ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin Pazar paylarının da arttığı görülmüştür. Türkiye'nin ise özellikle Büyük Öğrenci Projesinin başlaması ile oluşan %0.9 olarak beliren payı özellikle projenin etkisini yitirmeye başladığı bu 2000-2010 arası dönemde gerilemiş ve %0.6 seviyesine düşmüştür (Özoğlu vd., 2012).

Dünya'da uluslararası öğrenci sirkülasyonunun son otuz yılda artması ve yükseköğretim kavramının da uluslararasılaşması durumunu doğurmuştur. Özellikle G-20 ve OECD ülkelerinde yükseköğretimde meydana gelen uluslararasılaşma süreci de diğer az gelişmiş ülkelerin eğitim politikalarının maliyet verimliliği artırmaları için de fırsatlar sunmaktadır (OECD, 2013, s. 307). Uluslararası öğrencilerin eğitim sonrası kendi ülkelerine dönmeleri, misafir oldukları ülkede kalmaya devam etmelerinden daha fazla katkı sağlayan ve daha fazla geri dönüşümü olan bir olgudur. Dünya üzerindeki uluslararası öğrenci sayısı 1975 yılında 800 bin iken aradan geçen hemen hemen 30 yıl

içerisinde 4. 3 milyona yakın kayıtlı rakama ulaşılmıştır (OECD, 306). Yükseköğretimin 30 yıl içinde bu denli artış kaydetmesinde elbette toplumların, ekonomilerin ve bunlara bağlı olarak yüksek eğitim veren üniversitelerinde uluslararasılaşması etkili olmuştur. Yükseköğretimde uluslararasılaşmanın artışı aynı zamanda nitelikli işgücünün de uluslararasılaşmasını beraberinde getirmiştir ve bu da toplumların ekonomik, akademik, sosyal, kültürel ve siyasi bağlarla birbirlerine bağlanmalarını sağlamıştır (Özoğlu, 2012).

Öğrenci Hareketliliğine Teorik Açıdan Bakış

Joseph Nye ve Robert Keohane'e göre karşılıklı bağımlılık, devletlerarasındaki çeşitli alanlardaki bağımlılığı ifade etmektedir ve karşılıklı bağımlılık ile entegrasyon arasında birbirlerini tamamlayan bir ilişki mevcuttur. Nye ve Keohane'e göre entegrasyon siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda devletler arasında olup diğer alanlarda da olabilmektedir (Arı, 2004, s. 438). Avrupa Birliği sürecindeki AB ülkelerinin entegrasyonunu açıklamada kullanılan uluslararası ilişkiler teorisi olan yeni işlevselciliğe ve onun önde gelen teorisini Ernst Haas'a göre entegrasyon bir alandan diğerine yayılarak ilerlemektedir. Yani bir alandan diğerine dökülmektedir (Arı, s. 444). AB'deki yayılma etkisi ve bu etkiyle pek çok alanda gerçekleşen entegrasyon ekonomi sektöründe ve kömür/çelik işbirliği alanında başlamış (1951'de Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) daha sonra başta siyasi, ticari, yargı olmak üzere güvenlik, çevre, kadın hakları ve eğitimde mübadele alanlarına yayılmıştır. Yeni işlevselciliğe ve Haas'a göre genelde ekonomi, sanayi, iletişim ve özellikle insan değişimi alanlarındaki ilişkinin entegrasyonu artıracığı varsayılmaktadır. (Arı, s. 445-446)

David Mitraný'e göre (1948) teknik alanlarda elde edilen devletlerarasý işbirliği, devletlerin karşılıklı çıkar elde ettikleri diğer alanlara da 'spill over' etkisi ile yayılmaktadır (Mitraný'den aktaran Burchill, 1998, s. 64). AB'nin de kuruluşunda ve oluşumunda ekonomik alanda başlayan yakın işbirliği diğer alanlara ve özellikle eğitimde değişim alanına da yansımış ve eğitimde değişim programları AB'nin bütünleşmesine pozitif katkıda bulunmuştur. AB üyesi ülkelerarasında gerçekleşen karşılıklı öğrenci alışverişi özellikle yüzyıllardır birbirilerini rakip olarak gören Fransa ve Almanya'nın da birlik içerisinde birbirlerine yakınlaşmalarına büyük katkı sağlamıştır (Demir, 2012, s. 166). Eğitimde değişim programları AB üyesi ülkelerde sınırlar ötesi bir durum olarak, entegrasyon konsepti çerçevesinde izlenen politikalar ışığında eğitimin uluslararasılaşmasının başarılı bir örneğini teşkil etmişlerdir. Yine Sođuk Savaş yıllarında Batı Blođu ülkelerinin ekonomik, siyasi, askeri alandaki işbirliği ve 'transatlantik' ilişkilerin gelişimine paralel olarak da eğitim alanında işbirliği gelişerek tek taraflı öğrenci hareketliliği iki kıta arasında (Avrupa ve Kuzey Amerika) gelişerek uluslararasılaşmayı mümkün kılmıştır. Buradaki eğitimde uluslararasılaşmaya bir yerde 'eğitimde transatlantikleşme' veya 'eğitimde transatlantikleşmenin inşası' terimlerini de kullanabiliriz. Sođuk Savaş yıllarında gerçekleşen bu 'eğitimde transatlantikleşme' teknik ve bilimsel anlamda II. Dünya Savaşında zarar görmüş Avrupa kıtasına yardım sağlamıştır. Ayrıca ABD'nin Avrupa'ya ekonomik ve askeri alanda sağladığı Truman Doktrini kapsamındaki Marshall Planı yardımları ile birlikte önemli katkısı olmuştur.

Kamu diplomasisi faaliyetlerini en gelişmiş ve teknik anlamda en başarılı şekilde uygulayan ABD, tek taraflı öğrenci hareketliliğinde de öncü ülke konumundadır. Özellikle uluslararası alanda II. Dünya Savaşı sonrası başat güç konumuna gelen ABD, eğitim mübadelesi alanında da başat ülke olarak faaliyet göstermiştir. ABD'nin bu faaliyetleri

eğitimde modern anlamda uluslararasılaşmanın hangi kıstaslara göre profesyonel kamu diplomasisi politikaları çerçevesinde yapılabileceğinin de örnekleri olmuştur. Örneğin ABD, çeşitli periyodlarla belirli ülkelere yönelik eğitimde tek taraflı ğrenci hareketliliği faaliyetleri gtmuştur. Bunlardan en bilinenleri İşlam ülkelerine yönelik olan 11 Eylül olaylarından sonra başlatılan ‘‘Kennedy-Lugar Youth Exchange and Study’’ programı, 1992 yılında SSCB’nin dağılması akabinde eski Sovyet ülkelerine yönelik başlatılan ‘‘Future Leaders Exchange’’ programı ve Berlin Duvarının yıkılması arifesinde başlatılan Batı Almanya’ya yönelik Congress-Bundestag Programıdır.

Kennedy-Lugar Youth Exchange and Study (Kennedy-Lugar Gençlik Değişim ve ğrenim): Program 11 Eyll 2001 olaylarından sonra İşlam ülkelerinden lise öğrencilerine yönelik başlatılmıştır. ABD Eğitim ve Kültür İşleri Bürosu tarafından ve ABD Dışışleri Bakanlığı tarafından yönetilen proje dünyadaki İşlam lkeleri ve ABD arasında köprü kurmayı amaçlamaktadır. Bu program vasıtasıyla ABD’nin hedeflediği kamu diplomasisi amacı Müslüman lkeler nazarında olumsuz olan ABD imajını orta vadede tekrardan düzeltmek ve yenilemek olarak aıklanabilir².

Future Leaders Exchange (FLEX) Program (Geleceğin Liderleri Değişim Programı): Sovyetler Birliğinin dağılmasının akabinde (1992) başlatılan proje, eski Sovyet lkelerindeki gençlerin ABD’de eğitim almasını sağlamaya yönelik olup bizzat ABD Kongresi tarafından her yıl finanse edilmektedir. Amaç ise eski Sovyet lkelerindeki gençleri ABD eğitim sistemi ile tanıştıarak SSCB döneminde gerçekleşemeyen kültür ve eğitim alanındaki yakınlaşmayı (rapproachment) gerçekleştirmektedir.

² <http://www.afsusa.org/about-afs/public-diplomacy-initiatives>

Congress-Bundestag Youth Exchange Program (Kongre-Bundestag Gençlik Değişim Programı): 1983 yılında ABD Kongresi ve Batı Almanya Parlamentosu Bundestag tarafından başlatılan proje, ABD tarafından Dışişleri Bakanlığı ve Eğitim ve Kültür İşleri Bürosu nezdinde yürütülmekte olup bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak Alman ve Amerikan gençliğinin uluslararası diyalog ve işbirliğini artırmaya yönelik çalışmaktadır. Resmi rakamlara göre 1983'ten bu yana 17 bin Alman ve Amerikan öğrenci programa iştirak etmiştir. Programın koşullarına göre, program mezunu her öğrenci çalışma alanında ülkelerinde sunumlar gerçekleştirmişler ve eğitim gördükleri ülkelerde Alman veya ABD'li hükümet yetkilileri ile görüşme olanağı bulmuşlardır³.

Bu programlar, Fulbright haricinde ABD'nin öncelikli kriz bölgeleri ve stratejik hedefleri kapsamında uygulanmaktadır. 1980'li yıllarda, Berlin Duvarının yıkılması arifesinde Batı Almanya Varşova Paktına karşı önemli bir konumdaydı ve Almanya'nın birleşme sonrası döneme hazırlanması gerekmektedir. Öğrenci değişimi ve eğitimin uluslararasılaşması sayesinde ABD ve Almanya arasındaki diyalog ve işbirliği geliştirilmeye başlanmıştır. Yine FLEX Programı ile ABD için öncelik arz eden Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle yeni dağılma sonrası uygulanan eğitimin uluslararasılaşması yoluyla diyalogun ve uzun döneme yönelik işbirliğinin geliştirilmesidir. 9/11, 2001'deki ABD'nin İslam Dünyası ile karşı karşıya kaldığı krizin akabinde ise yeni bir eğitimde uluslararasılaşma atağı ile bu sefer İslam ülkeleri ile uzun vadede ilişkileri olumlu yönde kurgulayabilecek bir program geliştirilmiştir. ABD'nin Fulbright dışındaki bu dönemselsel kriz ve gelişmeler ışığında başlattığı programlar belirli amaçlar ve hedefler doğrultusunda, dünyadaki ve ABD'ye etki eden dış politik gelişmeler doğrultusunda yürütülmektedir.

³ <http://www.afsusa.org/about-afs/public-diplomacy-initiatives>

Öğrenci Hareketliliğinin Dünyadaki Başat Örnekleri

Kamu diplomasinin en önemli tekniklerinden biri olan tek taraflı öğrenci hareketliliği öğrenci değişiminin uluslararasılaşması ile birlikte pek çok gelişmiş ülke tarafından uzun süreden beri profesyonel olarak uygulanmaktadır. Uzun vadeli sonuçlar getirmiş olan tek taraflı öğrenci hareketliliği kamu diplomasinin de temel odak noktası olan kamuoyunu şekillendirmede çok mühim role sahiptir. Çünkü gelişmiş ülkelerde eğitim alan bireylerin ülkelerine dönmesi sonrası yükseköğrenimlerini aldıkları ülkenin düşünce tarzına ve yaşam şekline göre hareket etmesi muhtemel bu bireyler ülkelerarası diyalog ve işbirliği için önemli roller üstlenmektedir. Sadece kamuoyu oluşumu değil aynı zamanda elit sınıf inşasına da yönelik getirileri olan tek taraflı öğrenci hareketliliğinin lobicilik alanında da önemli katkıları olmaktadır. Ülkelerine döndüklerinde yasama ve karar alma organlarında görev alan mezunlar, eğitim-öğretim aldıkları ülkelerle yakın bağları bulunması neticesinde karşılıklı diyaloga hizmet edebilme olasılıkları yüksek olmaktadır. Tek taraflı öğrenci hareketliliğinin günümüzdeki gelişmiş ve modern örnekleri incelendiğinde en önde Fulbright gelmektedir. Yine İngiltere'nin Chevening bursları, Almanya'nın DAAD Bursları, Fransa'nın Eiffel Bursları dünyaca bilinen öğrenci değişim programları örnekleridir. Aşağıda bu programlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Fulbright Bursları

Eylül 1945 yılında ABD'nin Arkansas Senatörü J. William Fulbright tarafından senatoya tasarı olarak sunulan Fulbright projesi, William Fulbright tarafından II. Dünya Savaşı için ayrılan savaş bütçesinden arda kalan miktarın eğitim faaliyetlerine ayrılmasını esas alarak Kongreye teklifte bulunmuştur. Tasarı'nın teklifinden bir yıl sonra başkan Harry S.

Truman tarafından Fulbright projesi (the Fulbright Act) onaylanarak kanunlaştırılmıştır. Program aynı zamanda Truman doktrinin sonuçları arasında da değerlendirilebilir. Askeri ve ekonomik açıdan dünyada etkin konuma gelen ABD'nin gücü, eğitim alanında da kendini hissettirmeye başlamıştır. Fulbright Programı, üniversitelerle, okullarla, hükümet kurumları ile hükümet dışı organizasyonlarla ve özel sektörle birlikte çalışmaktadır. Program, ABD Kongresinin verdiği yetkiyle Dışişleri Bakanlığına bağlı Eğitim ve Kültürel İşler Bürosu tarafından yürütülmektedir. Eğitim ve kültürel İşler Bürosu ABD hükümetinin denizaşırı eğitim, kültürel ve bilgilendirme programlarından sorumlu birimi olarak çalışmaktadır. Fulbright Programı, şuan dünya çapında 155 ülkeden yaklaşık 310 bin katılımcıya sahiptir. 2012 yılında ABD kongresinin Fulbright'a ayırdığı toplam mali bütçe 237. 6 milyon dolardır. Bu bütçeye ek olarak yabancı hükümetler ülkelerarası çift taraflı komisyonlar veya vakıflar aracılığıyla programa 2011 rakamları ile 89. 2 milyon dolar bütçe yardımıyla bulunmuşlardır⁴.

Chevening Bursları

Chevening programı, 1983 yılında, İngiltere'nin kamu diplomasisi çalışması olarak başlatılmış ve otuz yıllık bir süre zarfında İngiltere'nin uluslararası yükseköğretimdeki prestijini sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir. Program, Birleşik Krallık Dış Milletler Topluluğu (Foreign and Commonwealth Office (FCO)) tarafından finanse edilmekte, dünyanın 118 ülkesinden öğrenciyi burslandırmaktadır. Chevening Bursu ABD ve AB ülkelerini kapsamaktadır. Şuana kadar 42.000 mezun veren program 2013 yılında toplam 600 öğrenciyi burslandırmıştır. Program genelde lisansüstü düzeyde burslar sağlayıp özellikle yüksek lisans eğitimine yönelik hizmet vermektedir. Chevening programının Fulbright'tan ayrılan en önemli özelliği çoğunluğa yönelik burslandırma

⁴ eca.state.gov/fulbright-programs

yapmaktan ziyade daha az ve nitelikli kitleye yönelik burslandırmayı esas almasıdır. Diğer bir ifadeyle, yükseköğretimde elit burslandırma uygulanmaktadır da diyebiliriz. Programın amacı ise genç yeteneklerin Britanya’da eğitim alması sağlanarak, geleceğin liderleri, karar alıcıları ve etkin bireyleri ile İngiliz dış politika çıkarları ve FCO’nun hedefleri doğrultusunda pozitif ilişkiler geliştirmek olarak tanımlanmaktadır. Programın finansörlüğünü üstlenen FCO ise dünya çapında yaklaşık 270 diplomatik ofis ve 14.000 çalışanı ile büyük bir ağa sahip kuruluştur. FCO İngiltere’nin çıkarları doğrultusunda küresel güvenliği sağlamak amacıyla uluslararası kuruluşlarla eşgüdümlü çalışmaktadır⁵.

DAAD Bursları

1925 yılında kurulan DAAD, diğer gelişmiş ülkelerin yürüttükleri programlar arasında en eski ve köklü olan burs programı olma özelliğine sahiptir. Program iki dünya savaşı arasındaki Almanya’da Weimar (iki savaş arası hükümet dönemi, 1919-1933) döneminde başlatılmıştır (Skach, 2005, s. 9). I. Dünya Savaşından Versay Antlaşması ile yenik bir şekilde çıkan Almanya zor şartlar altında programı başlatabilmiştir. Ancak şuan dünyadaki en fazla öğrenci burslandıran program olarak 1925’ten beri toplam 1. 5 milyondan fazla öğrenciye burs sağlamıştır. Kuruluşun bütçesi, Alman Federal Dış Ofisi başta olmak üzere, Avrupa birliği, çeşitli organizasyonlar ve yabancı hükümetler tarafından karşılanmaktadır. DAAD’ın kurumsal politikasının amacı ise Alman üniversitelerinin uluslararasılaşmasını desteklemek, Alman çalışmalarını ve Alman dilinin yurtdışında yayılmasını sağlamak ve kültürel, eğitimsel ve kalkınma politikalarında sağlanan projelerle gelişmekte olan ülkelere yardım etmek olarak belirtilmektedir. DAAD’ın belirlediği beş önemli stratejik hedefi de detaylıca belirtmek gerekirse;

⁵ www.chevening.org

- Yurtdışından üstün nitelikli genç öğrencileri ve akademisyenleri destekleyerek Almanya'ya çekmek ve onlarla hayat boyu sürecek ve Almanya'nın çıkarlarına hizmet edecek bağlantılar sürdürmek.
- Alman araştırmacılar dünya çapında en iyi enstitülerde çalışacak şekilde nitelikli yetiştirmek.
- Alman yüksek eğitiminin uluslararasılaşmasını sağlamak
- Alman dili, edebiyatı ve kültür çalışmalarını yabancı üniversitelerde desteklemek.
- Güney ülkelerinde ve eski Doğu Blok ülkelerinde etkin yükseköğretim sistemleri kurulmasına yardımcı olmak.

2011 yılı verilerine göre dünya çapından 70 binden fazla da öğrenci ve araştırmacı DAAD çerçevesinde burslandırılmıştır. DAAD, lisanstan doktora, stajdan ziyaretçi akademisyen programlarına her düzeyde burs sağlamakta olup yayınlar, kurslar ve pazarlama hizmetleriyle de çalışmalar yürütmektedir (DAAD, 2011). 2012 DAAD Raporuna göre ise DAAD'ın uluslararasılaşmayı özenle hedeflediği ve yine uluslararasılaşmanın, ülkenin ulusal bilim sisteminin rekabetçiliği açısından büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Yüksek eğitimde uluslararasılaşma yoluyla DAAD, özellikle Arap Baharında Mısır ve Tunus başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde Arap-Alman işbirliğini güçlendirme amacı adı altında uyguladığı "The Transformation Partnership Program" ile yükseköğretimde Arap ülkelerinde modernleşmeye ve demokrasinin güçlenmesine yardımcı olmaya çalıştığını vurgulamaktadır (DAAD, 2012). Raporlardaki hedeflerden anlaşılacağı üzere Alman Devleti DAAD'ı hedef bölgelerde demokrasiyi güçlendirme ve modernizasyonu destekleme aygıtı olarak kullanmakta ve bu amaç doğrultusunda DAAD aracılığıyla projeler, seminerler, yaz okulları ve master programları yürütmektedir.

Eiffel Bursları

Fransa Dışişleri bakanlığı tarafından Ocak 1999 yılında başlatılan Eiffel Programı Fransız yükseköğreniminin uluslararasılaşması hedefiyle diğer gelişmiş ülkelerle bu alanda rekabeti esas almaktadır. Program, yüksek lisans ve doktora eğitimi için denizaşırı ülkelerden öğrenci burslandırmaktadır. Eiffel Burslarında daha ziyade mühendislik ağırlıklı burslandırmalar öne çıkmaktadır. Bunda Fransa'nın özellikle kolonyal dönemde Fransız Batı Afrika'sı diye tabir edilen Kuzey Batı Afrika ülkelerinde yürüttüğü ekonomik, tarımsal ve ticari projelerin etkisi olabilme ihtimali yüksektir. Eiffel programı diğer yandan burslandırma kategorilerini üç ana alana ayırmıştır: mühendislik, iktisat-işletme, hukuk-siyaset bilimi. Eiffel burslarının hedef kitlesi genelde gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerdir. 2013 yılı verilerine göre Eiffel Burslarına yüksek lisans alanında 41 farklı ülkeden 1318 aday başvuruda bulunmuş ve bunlardan sadece 410'u burslandırılmıştır. Yine doktora alanında ise 29 ülkeden toplam 233 aday başvuruda bulunmuş ve bunlardan 79'u burslandırılmıştır.

Fransız Dışişleri bakanlığı tarafından 1999'da başlatılan program daha sonra 27 Temmuz 2010 yılında kurulan Campus France Agency kuruluşuna devredilmiştir. Campus France Ajansı yükseköğretimin, uluslararası öğrenci hizmetlerinin ve uluslararası öğrenci hareketliliğini desteklenmesi amacını gütmekte olan ve Fransa'nın Avrupa ve Dış İlişkiler Bakanlığı ile Yükseköğretim ve Araştırma Bakanlığına bağlı olarak çalışan kamu yararı güden bir kuruluştur. Kuruluşun küresel çapta 110 ülkede 141 tane merkezi bulunmaktadır. Bu merkezler Fransa'da eğitim görmek isteyen uluslararası öğrencilerle ilgilenmekte ve onları bilgilendirmektedir. Campus France Ajansının yurtdışı şubelerinde 350'den fazla çalışan personeli bulunmakta ve bu şubeler 30'dan fazla dilde bilgilendirici yayınlarla, uluslararası öğrencilere Fransa'da eğitim, vize uygulamaları, uygun programlara başvuru

konusunda yardım etme, fuar, forum, üniversite turları gibi organizasyonlarla öğrencilerle birebir görüşmek, buldukları ülkelerdeki yüksek eğitim kurumları ve yabancı hükümet temsilcileriyle işbirliği içinde hareket etmek gibi işlevler görmektedirler⁶.

⁶ campusfrance.org

BÖLÜM 4

KAMU DİPLOMASİSİ

Kamu diplomasisi, uygulama anlamında kökeni Birinci Dünya Savaşı yıllarına dayanan bir diplomasi çeşidi olsa da Soğuk Savaş döneminde terim olarak ortaya konulmuş olup bu yıllarda daha fazla etkinlik kazandığı söylenebilir (Ünal Erzen, 2012a, s. 53). Soğuk Savaş süresince ABD'nin liderlik yaptığı Batı Bloğu (NATO) ve Sovyetler Birliği'nin liderlik yaptığı Doğu Blok (Varşova Paktı) ülkelerinin arasındaki mücadele bilindiği üzere sıcak savaş yöntemlerinden daha ziyade psikolojik, ekonomik, ideolojik ve istihbarat yöntemleri ile yürümekteydi. Her iki blok arasında uluslararası alanda var olan mücadelede sivil toplum örgütleri, hükümet dışı organizasyonlar, medya ve kitle iletişim araçları aktif rol oynamaktaydı (Demir, 2012, s. 12). Bu devlet aygıtı dışındaki diğer aktörlerin, uluslararası ilişkiler ve dış politikadaki artan rolü ve önemi kamu diplomasi kavramının şekillenmesi ve etkinlik kazanmasını sağlamıştır. Kamu diplomasisi bir uluslararası ilişkiler terimi olarak 1965 yılında emekli ABD'li diplomat Edmund Gullion tarafından ortaya konulmuş olup bu özelliğiyle Amerikan patentli bir uluslararası ilişkiler kavramı olarak da kabul edilebilir (Demir, s. 13).

Kamu diplomasisinin genel amacı uluslararası kamuoyunu etkilemektir. Küresel ve bölgesel güç olma yolunda ilerleyen ülkeler kamu diplomasisi uygulayarak kendi kültürlerini, bilimlerini, sanatlarını, ekonomik etkilerini ve ulusal dillerini kendi menfaatleri doğrultusunda yayarak, kendi ülkeleri hakkında var olan veya olması muhtemel yanlış algılamaları önleyerek uluslararası alanda etkin olmaya çalışırlar (Ünal Erzen, 2012b, s. 35). Bu anlamda kamu diplomasisi bazı durumlarda klasik diplomasiden daha etkili olabilmektedir. Kamu Diplomasisi kavramının ve faaliyetlerinin yaygınlaşması ve popüler hale gelmesi ise 1990'lı yıllara rastlamaktadır. Özellikle bunda, ABD Dışişleri

Bakanlığı bünyesinde kurulan Amerikan Enformasyon Ajansı'nın rolü küçümsenmeyecek ölçüde büyüktür. Bir nevi Türkiye'de 2010 yılında kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün işlevlerini yerine getiren kurum, ABD dış politikası, propaganda faaliyetleri, toplumlararası ilişkilerdeki rolü ile kamu diplomasisi kavramının güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Kamu diplomasisi kavramının en başarılı açıklaması da Michael McClellan tarafından 2004 yılında Viyana Diploması Akademisinde yapılmıştır (Coşkun, 2012, s. 52-53). McClellan'a göre kamu diplomasisi bir devletin kendi yararına iç ve dış kamuoyu oluşturabilmek adına yaptığı stratejik faaliyetlerin bir bütünüdür. Diğer bir ifade ile kamu diplomasisi devletlerin dış politik hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla eğitim, kültür, bilgi işlem gibi etkili araçları kullanması olarak da ifade edilebilmektedir.

Kamu Diplomasisi Teknikleri ve Yöntemleri

Nicholas Cull (2013) kamu diplomasinin temel yöntemlerini beş ayrı kategoride ele almıştır. Bunlar; i) Listening (Dinleme): Yabancı bir halk ile onu dinleyerek ve politika oluşumunu öğrenmek adına kanal oluşturmak; ii) Advocacy (Savunma): belirli bir fikrin ve politikanın savunularak yabancı halka onun anlatılması; iii) Cultural diplomacy (Kültürel diplomasi): sanat, folklor ve dil gibi kültürel faaliyetlerin ihracından yararlanarak yabancı halklara etki edilmesi, kültürel etkileşimin sağlanması iv) Exchange diplomacy (değişim diplomasisi): Yabancı halk ile kendi arasındaki direk iletişimden yararlanarak yabancı halklara etkide bulunmak; v) International broadcasting (Uluslararası yayıncılık): Uluslararası gazetecilik ve medyanın düzeyinde yayıncılık yapabilecek yurtdışına ve dünyaya hitap edebilen TV istasyonları ile yayın yapabilmektir (s. 125). Nicholas Cull,

buradaki tekniklerden değişim diplomasisi konseptini öğrenci değişim programları ve uluslararası sürekli eğitim hareketliliği ile ilişkilendirmiştir.

Dinleme yöntemi uluslararası bir aktörün uluslararası çevreyi ve çevreyi oluşturan toplumları, onların fikirleri hakkında bilgi toplayarak yönlendirmeyi amaçlayan bir girişimdir. Bunu yapmak için kamu diplomasisi politikasını yönlendirmek amaçlı veri toplama işlemini yapmaktadır. (Cull, 2009, s.18) Özellikle hedef kitlenin kanaatleri hakkında bilgi toplanması ve derlenmesiyle kamu diplomasisi için politika oluşturulmasını kapsamaktadır. Kamuoyu araştırmaları ve anketler, kamu diplomasisinin dinleme tekniği açısından çok önem arz eden araçlardır.

İkinci yöntem olan savunma Cull (2009)'un belirttiği üzere aktörün uluslararası iletişim faaliyeti güderek belirli bir politika, fikir veya çıkarların savunulması amacıyla uluslararası çevreyi yönlendirme girişimidir. Bu özellikle Dışışleri bürokrasisinin üstlendiği bir görevdir. Dışışlerinin mevcut ülkelerdeki büyükelçilik düzeyindeki temsilcilikleri aracılığı ile yürüttüğü müdafaa faaliyeti, genelde büyükelçilik mensuplarının hedef ülkedeki medya kuruluşlarını kendi ülkeleri lehine bilgilendirmeleri, propaganda ve kamu diplomasisi faaliyeti gütmelerini kapsamaktadır (İskit'ten aktaran Demir, 2012, s. 76).

Kamu diplomasisinin üçüncü yöntemi ise kültürel diplomasıdır. Kültürel diploması, kamu diplomasisi güden ülkenin tarih, sanat, bilim, müzik, dil eğitimi, edebiyat, sinema ve TV programları gibi etki unsurları ile hedef ülkelere kültürün ihracını amaç edinir. Buradaki kültür ihracı, hedef ülkeler üzerinde kültürel anlamda nüfuz etme ve etki kurma amacını taşır. Fikirlerin, bilginin, sanatın, milletler ve toplumlar arasındaki diğer kültür Normanlarının karşılıklı anlayışı geliştirmek amacıyla paylaşımını amaçlamaktadır

(Melissen, 2005, s.147). Kültürel diplomasi yönteminde en önemli araçlar uluslararası dil kursları ve enstitülerdir. Örnek verilecek olursa British Council, Alliance Française, Società Dante, Goethe Institut, Konfüçyus, Instituto Cervantes, Japonya Vakfı gibi kuruluşlar en önde gelenlerdir. Türkiye'nin kültürel diplomasi kuruluşu 2009 yılında kurulan Yunus Emre Enstitüsüdür. Yunus Emre, diğer ülkelerin benzer kuruluşları gibi dil, sanat, folklor, her alanda kültürel tanıtım gibi konularda Türkiye'nin uluslararası düzeyde tanıtımını yapmaktadır. Kültür diplomasi fikirlerin, bilgilerin, sanatın milletler ve halklar arasındaki diğer kültür normlarının karşılıklı anlayışını geliştirmek adına paylaşımını amaçlamaktadır. Kültür diplomasisi, temel olarak hedef ülkelerde kurulan kuruluşlar aracılığıyla başta dil ihracı, sanat, müzik, kültürel değerlerin tanıtımını amaçladığından diğer yöntemlerden daha uzun vadeli ve kalıcı etkiye sahip olmaktadır. Bu yüzden de kamu diplomasisi açısından diğer yöntemler arasında daha ayrıcalıklı bir yere sahiptir ve en önemli bileşenlerinden biridir (Melissen, 2005).

Kamu diplomasisi yöntemlerinden dördüncüsü olan değişim diplomasisi en uzun vadeli geri dönüşümü olan tekniktir. Değişim diplomasisinden kasıt bir aktörün denizaşırı ülkelere vatandaşlarını göndererek ve buna karşın diğer ülkelerden yabancı vatandaşları ülkesine kabul ederek uluslararası çevreyi yönlendirmeye çalışmasıdır. Bu durum kavramsallaştırılırken Nicholas Cull'a göre vurgulanan strateji şudur: "Öğrencilerimizi diğer ülkelere gönderdiğimizde orada ülkemizin ne kadar güzel olduğunu anlatmalılar; oradan buraya öğrenciler geldiğinde ise ülkemizin ne kadar muhteşem olduğunu öğrenmeliler." (Cull,2009,s.20)

Değişim diplomasisi içerisinde tek taraflı sürekli öğrenci hareketliliği programları bulunmakta ve en önemli bileşenini oluşturmaktadır. Tek taraflı öğrenci hareketliliği programları aracılığı ile farklı ülkelere burslandırılarak getirilen öğrenciler, eğitimlerini

alıp ülkelerine geri döndüklerinde, misafir olarak buldukları ülkelerle kendi ülkeleri arasında her alanda köprü oluşturabilecek aktörler olarak planlanmaktadır. Tek taraflı öğrenci hareketliliği programlarının en başarılı uygulaması ABD tarafından gerçekleştirilmektedir. Fulbright Bursları olarak da bilinen ABD’de eğitim imkânı, dünyanın pek çok yerinden her yıl ABD’ye binlerce öğrenci çekmektedir. Fulbright burslarının önemi ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel tarafından şu sözlerle ortaya konulmaktadır: “Ülkemiz için burada eğitim gören istikbalin dünya liderlerinin dostluğunu kazanmaktan daha iyi bir servet düşünemiyorum.” (Nye’den aktaran Demir, 2012, s. 80).

Kamu diplomasiinin son yöntemi ise uluslararası yayıncılıktır. Bir aktörün uluslararası çevreyi yönlendirebilmek için radyo, TV, internet teknolojisini yabancı toplumlarla sıkı bağlar kurmak adına kullanmasıdır. (Cull, 2009, s.21) Uluslararası yayın politikası hem devlet destekli hem de özel teşebbüs niteliğinde olabilmektedir. Yayın politikasının hedefi TV, radyo ve internet gereçleri yoluyla uluslararası alana etkiye bulunmaktır (Demir, 2012, s. 81). Uluslararası yayıncılık kamu diplomasisi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Örneklerine bakılacak olursa son dönemde Al Jazeera bunun en etkili örneğidir. Arap coğrafyasında yaptığı yayınlarla rejimlerin kamuoyu nazarındaki meşruiyetini sarsmış ve Arap baharının tetikleyici faktörlerinden biri olmuştur. Benzer şekilde BBC, İngiliz Kamu diplomasiinin dünyada en bilinen temsilciliğini yürütmüştür. Soğuk Savaş yıllarında SSCB’ye karşı ABD’nin kamu diplomasiinin yayıncılık tekniğinde en iyi bilinen araçları olan Voice of America (Amerika’nın Sesi Radyo) ve Radio Free Asia ise Batı Bloğunun en etkin temsilcisi olarak başarılı yayın politikaları izlemiştir.

Kamu diplomasiinin bu beş ayrı yöntemi özelliklerine göre incelendiğinde, dinleme yöntemi kısa ve uzun vadeli döneme yönelik olup analistlere ve politik sürece

yönelik uygulanmaktadır. Müdafaa yöntemi kısa döneme yönelik olup dış siyasete yönelik uygulanmaktadır. Kültürel diplomasi uzun vadeli döneme yönelik olup yine dışa yani yurtdışı halklara yönelik uygulanmakta, tek taraflı öğrenci hareketliliği ise çok uzun vadeli geri dönüşümü olup hem ülke içi hem de yurtdışı olana yönelik uygulanmaktadır. Uluslararası yayıncılık yöntemi ise orta vadeli döneme yönelik olup yine dış siyaset çerçevesinde yabancı kamuoylarına yönelik uygulanmaktadır (Erzen, 2012a, s. 56).

Tek taraflı öğrenci hareketliliğinin, kültürel diplomasiden ve diğerlerinden farklı olarak sadece dışa değil; hem ülke içine hem de dışına yönelik sonuç alımına odaklanmasının sebebi, eğitim almak amacıyla gelen öğrencilerin eğitim süreleri sonunda ‘‘beyin göçü’’ olarak da tarif edilen, eğitim gördükleri ülkelerin bilim üretimlerine katkıda bulunmak amacıyla o ülkelerde kalmayı tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Politikaları

Türkiye, sahip olduğu tarihi mirası, coğrafyası, stratejik konumu, kültürel derinliği ve demokratik rejimi ile yumuşak gücünü etkin kullanabilme potansiyeli olan bir güç olarak bölgesinde öne çıkmaktadır. Türkiye’nin yumuşak gücünün kurumsallaşması, 3 Ocak 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün kurulması ile gerçekleşmiştir. Kamu diplomasisi koordinatörlüğünün kuruluşu amacıyla ilgili yayınlanan genelgeye göre Koordinatörlüğün işlevi şu şekilde tanımlanmaktadır:

‘‘Kamu diplomasisi yöntemleriyle ülkemizin uluslararası kamuoyu nezdinde saygınlığının artırılmasına yönelik stratejilerin geliştirilerek, ülkemizin dış tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin görevler, ilgili mevzuatla çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına verilmiştir. Ancak ülkesel ve bölgesel sorunların kolayca küresel bir boyut kazandığı günümüzde özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, uluslararası alanda ortaya çıkan fırsatlar

ve tehditler, kamu diplomasisi konusunda görevli kurumlar arasında daha etkin bir koordinasyonu, yakın işbirliğini ve hızla karar alma süreçlerini zorunlu hale getirmiştir. Bu itibarla, kamu diplomasisi alanında yürütülecek çalışmalar ile stratejik ve tanıtım faaliyetleri konusunda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak amacıyla, bir Başbakan Başmüşaviri'nin uhdesinde Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün oluşturulması uygun görülmüştür.” (Kalın, 2011, s. 161)⁷.

İbrahim Kalın'a göre Türkiye'nin bölge coğrafyasında sahip olduğu tarihi ve kültürel mirası, pek çok ülkenin yumuşak gücünden daha fazla potansiyele sahiptir. Türkiye'nin komşu ülkelerde ve komşu coğrafyalarda aynı ortak kültürel ve tarihi paydaya sahip oldukları Ortadoğu, Orta Asya ve Balkan halkları ile daha kolay ortak kimlik inşa edebilecek potansiyeli mevcuttur. Yine bunun yanında Türkiye'nin sahip olduğu altmış küsur yıllık çok partili demokrasi geleneği ve 19.yy'ın ortalarına kadar dayanan modernizm geleneği ile çevre bölgelerin halkları üzerinde de yumuşak gücün tesirli olması ve Türkiye'nin bir çekim merkezi olmasında önemli birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalın, 2011, s. 165).

Yumuşak güç, kısaca askeri ve ekonomik yollar dışındaki kanallarla hedef ülkeler üzerinde nüfuz kurması ve bir ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda hedef ülkeleri ikna etmesidir. Yumuşak gücün sağladığı pek çok imkânların, politik bir araca dönüştürülerek ülke çıkarları doğrultusunda kullanılmasını ve değerlendirilmesini sağlayan yöntem de kamu diplomasisi olarak değerlendirilmektedir (Kalın, 2011). Türkiye'nin hem devlet eliyle hem de sivil toplum ve devlet dışı organizasyonlar aracılığıyla kamu diplomasisi alanında özellikle son on yılda artan yoğun faaliyetleri bulunmaktadır. Aslında ilk kamu diplomasisi faaliyetleri kurumsal bir yapıdan ve sistemden yoksun olsa bile, 1990'lı

⁷ <http://www.kdk.gov.tr/kurumsal/kdk-genelgesi/5>

yılların başında özellikle Yugoslavya'nın ve SSCB'nin dağılması üzerine Türkiye'nin bölgeye yönelik kamu diplomasisi, kültürel diplomasi ve tek taraflı öğrenci hareketliliği eksenli açılımları ile başlamıştır. Fakat kamu diplomasisinin kurumsallaşması ve koordineli bir hale gelmesi ancak 2010 yılına gelindiğinde mümkün olabilmektedir (Özkan, 2011).

Özellikle son on yıllık dönemde Türkiye'nin ekonomi, ticaret, yatırım ve dış politika açılarından Afrika ve Ortadoğu'ya açılımlarının artması nedeniyle ülkemizin kurumsallaşmış bir Kamu Diplomasisi politikasına ihtiyacı artmıştır. 2010'da kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ile kurumsallaşmaya başlayan kamu diplomasisi politikası gerek devlet kurumlarından gerekse devlet dışı aktörlerden pek çok kurum veya organizasyonun ortak faaliyetinin koordinasyonu ile yürütülmektedir. Devlet kurumlarından kamu diplomasisi faaliyeti icra eden veya görev alanı içinde olanlar TRT, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı başkanlığı), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığının yurtdışı temsilcilikleri, Yükseköğretim Kurulu, Dışişleri Bakanlığı gibi kurumlardır. Yine yarı devlet destekli Yunus Emre Vakfı da yurtdışında açtığı dil kursları ile kültürel diplomasiye katkı yapmaktadır.

Bunun yanında hükümet dışı organizasyonlardan da sivil toplum örgütlerinden de kamu diplomasisine katkıda bulunan aktörler mevcuttur. Bunların bir kısmı iş dünyasındaki iş adamlarının belirli amaçlar çerçevesinde oluşturduğu Türk İşadamları Derneği (TUSİAD), Türkiye Müstakil İşadamları Derneği (MUSİAD) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi iş adamları dernekleridir. İş dünyası derneklerinin ve birliklerinin uluslararası açılımlarındaki temel amaç, Türkiye'nin ticaret ve yatırım alanını genişletmek olduğu için hedef ülkelerle ilgili ekonomik, ticari ve yatırım temelli siyaset

geliştirmektedir. Oradaki bağlantıları ve yatırımları ya da karşılıklı ticari işbirlikleri Türkiye'nin 'yumuşak gücü 'ne katkı yapmaktadır.

Yardım kuruluşları bağlamında devlet kurumu olarak Türk Kızılay'ı, sivil toplum anlamında ise başta İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı- 1992'de faaliyet düzeyinde başladı 1995'te kurumsallaştı) olmak üzere Kimse Yok Mu Derneği (2002'de kuruldu), Yeryüzü Doktorları Derneği (2000'de kuruldu), Cansuyu Yardım ve Dayanışma Derneği (2005'te kuruldu), Yardımelî Derneği gibi kuruluşlar dünyanın pek çok ülkesinde faaliyet göstermektedir. Bunların yanında yurtdışındaki Türk okulları ile Türk dizi ve filmleri gibi araçlarda da Türk kamu Diplomasisinin vazgeçilmez araçları olarak karşımıza çıkmaktadır (Sönmezoğlu, 2012).

Sonuç olarak, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda hızlanarak başlattığı ancak el yordamı ile yürütülen kamu diplomasisi, 2000'li yıllarda özellikle bölgede aktif dış politika izlenmesi ve komşu bölgelere açılımlar ile birlikte kurumsallaşma yoluna gitmiştir. Birbirinden bağımsız faaliyet gösteren gerek devlet kurumları gerekse devlet harici kurumlar koordinasyon altına alınarak belirli bir strateji ve yol haritası kapsamında yapılandırılmıştır. TRT'den YTB'ye, TİKA'dan İHH'ya tüm yürütülen faaliyetler Türkiye'nin yumuşak gücüne ve potansiyeline katkıda bulunmaktadırlar. Türkiye'nin 2000'li yıllarda ve özellikle 2005-2010 arasındaki 5 yıllık dönemde aktif dış politika izlemesi, çok boyutlu dış politika anlayışının hız kazanması ve bölgesel açılımların da bu paralelde artmasından dolayı kamu diplomasisi de dış politikadaki değişime bağlı olarak artmaya başlamıştır.

Türkiye'nin dış politik söylemindeki 'köprü ülke' olma kavramından 'merkez ülke' olma kavramına gelmesi ile nüfuz alanını genişletmeye başlaması arasında da elbette bağlantı vardır. Buradaki nüfuz alanını genişletme olayı yayılcılıktan ziyade ekonomik

ve kültürel nüfuz alanını genişletmesi yani bir anlamda yumuşak gücünü kullanmaya başlayan Türkiye'nin merkez ülke konumunun da etkisi ile coğrafyasında ve uluslararası alanda etkin duruma gelmesi söz konusudur (Davutoğlu, 2011, s. 82). Kültürel nüfuz alanının genişlemesinin, kamu diplomasının başarılı bir biçimde uygulanması ile olacağı muhtemeldir. Davutoğlu (2011)'na göre Türk dış politikasının ritmik diplomasi ile hareket kabiliyetini dinamik şartlara uygun biçimde arttırması gerekmektedir. Ritmik diplomasi uygulayan ülkenin, hiçbir şey yapmıyor olsa dahi statik bir dış politikadan daha yararlı sonuçlar elde edebilmesi muhtemeldir (Davutoğlu, s. 117).

Ritmik diplomasiden tek kasıt, üst düzey devlet erkânının zirve diplomasisi veya Dışişleri bürokrasisinin faaliyetleri değildir. Bu kavramın çerçevesi genişletilecek olursa ritmik diplomasi ve siyaset aynı zamanda Dışişleri haricindeki kamu diplomasisinin bileşeni konumundaki kurumlar ve örgütlerin de çalışmalarını kapsamaktadır. TİKA'nın yatırım diplomasisi, THY'nin uçuş diplomasisi, YTB'nin lobicilik, diaspora faaliyetleri ve tek taraflı öğrenci hareketliliği, Yunus Emre Enstitüsünün kültürel diplomasi faaliyetleri, TRT'nin uluslararası yayıncılığı, İHH, Kimse Yok Mu, Kızılay, Cansuyu gibi derneklerin ulus aşırı yardımları ile inşa ettikleri "Türkiye imajı, itibarı ve markası", TUSIAD, TOBB, MÜSİAD gibi işadamları derneklerinin Türkiye'nin yumuşak gücüne, ülkeye kazandıracakları ekonomik ve ticari prestij ile katkıda bulunmaları ve kısacası Türkiye'nin bütün aktörleri ve bileşenleri ile kısa, orta ve uzun vadeli siyasi, ekonomik, kültürel atılımları ritmik diplomasisinin de birer parçaları olarak görülmektedirler.

Tek taraflı öğrenci politikaları da kamu diplomasisinin bir tekniği olarak dünya üzerindeki devletlerarası politikalarda giderek artan öneme sahiptir. Ekonomik kalkınma, kişisel gelişim, sosyalleşme ve mesleki kazanım yanında kültürel etkileşim, bilgi üretimi, bilginin paylaşımı ve transferi noktasında büyük önem taşıyan yabancı öğrenci

hareketliliğinin stratejik boyuttaki önceliği de kamu diplomasisi bağlamında giderek artmaktadır. Bugün pek çok gelişmiş ülke uluslararası yükseköğrenimi kamu diplomasisinin önemli bir enstrümanı olarak kullanmaktadır. Uluslararası öğrenci çalışmaları, ülkelerin birikim ve değerlerinin dış dünyada da tanınması ve anlaşılması noktasında yabancı toplumların bilgilendirilmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bu nedenle kamu diplomasisi alanında kamu kurum ve kuruluşları yanında özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla çok yönlü faaliyetler yürütülmektedir. Kamu diplomasisi bir düşünce propagandası değil, iletişim süreci olarak anlaşılmaktadır (YTB Strateji Belgesi, 2012). Türkiye de Büyük Öğrenci Projesi ile tek taraflı öğrenci politikalarındaki girişimini geniş kapsamlı bir proje olarak yapılandırmaya ilk defa 1992 yılında Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde başlamıştır. Aradan geçen yirmi yılın akabinde, dünyadaki uluslararası öğrenci politikaları standartları da göz önüne alınarak yirmi yıl sonra 2012 yılında Yurtdışı Türkler Başkanlığının yönetiminde Türkiye Bursları Projesi yapılandırılmıştır. Türkiye Bursları Projesi ile projenin vizyonu gereği kamu diplomasisi kavramı ve artan önemi göz önüne alınarak burslandırma stratejisi yeniden belirlenmiştir.

Türkiye'nin Kültürel Diplomasi Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti kurumsal anlamda kültürel diplomasi faaliyetlerine Avrupa ülkelerine nazaran oldukça geç başlamıştır. Bunun altında Türkiye'nin kuruluşundan itibaren uzunca bir dönem izlemiş olduğu klasik dış politika anlayışı ve Soğuk Savaş döneminin ağır şartları da yatmaktadır. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren takip etmekte olduğu klasik dış siyaset anlayışına göre, Türkiye kendi sınırları dışında herhangi pro-aktif bir dış politika macerasına girmekten kaçınmaktaydı. Yine Soğuk Savaş şartlarına göre kendini Batı ve NATO'nun tarafında konumlandırmış Türkiye, kültürel münasebetler veya

kamu diplomasisi benzeri faaliyetlerden ziyade güvenlik eksenli bir dış politika takip etmek zorunda kalmıştır. Batı ülkelerinde Varşova Paktı ülkeleri ile gerçekleşen ideolojik savaşında önemli bir enstrümanı olan kültürel diplomasi kuruluşları ve onların aktiviteleri, daha ziyade güvenlikçi yaklaşıma tutunmuş Türk dış politikasında algılanıp değerlendirilememiştir.

Diğer taraftan, Soğuk Savaş sonrası dönem, Sadece Türkiye için değil dünyanın pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkesi için kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi açısından büyük fırsatlar sunmuştur. Özellikle SSCB'nin çökmesi, buna bağlı olarak da ideolojik ve ekonomi-politik harbin de bitmesi, dünya üzerinde Doğu Blok'un eski arka bahçeleri olan Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya gibi bölgelerde 80'lerin sonu ve 90'ların başında etnik temelli meselelerin çıkması ve kültür vurgusunun önem kazanmasına neden olmuştur. Buradaki toplumların, özellikle Batı için, etkilenmesi ve nüfuz altına alınmasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekiyordu. Kamu diplomasisi de bu dönemde popülerite kazanmaya başlamıştır. Türkiye'nin de kamu diplomasisi faaliyetlerine, adı konulmasa bile Soğuk Savaş'ın bitiminin hemen ertesinde Balkanlar başta olmak üzere Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde, kültürel diplomasi kanalı ile başladığını savunmak mümkündür.

Kültürel diplomaside hedef ülkeye etki etmeye çalışan güç, kendi ülkesinin dilini bu hedef ülkelerde yaymaya çalışmalı hatta hedef ülkeden nesillere eğitim imkânı sunup kendi ülkesinde yetiştirmelidir. Eğitim hususu tek taraflı öğrenci hareketliliğinin alanına girmekle birlikte kültürel diplomasi ile de paralel kavramlardır (Güneş, 2012, s. 733). Orta Asya Türki Cumhuriyetleri ilk bağımsız oldukları yıllarda Türkiye açısından kültürel diplomasi faaliyetleri açısından oldukça olumlu bir zemin durumundaydılar (Güneş). Ancak Türkiye'nin özellikle Orta Asya Cumhuriyetlerinde, bu ülkelerin bağımsızlıklarını

aldıkları 90'lı yılların başından günümüze kadar geçen süre zarfında, ortak tarih ve kültür birlikteliğine yapılan ve çeşitli nedenlerden ötürü söylemsel düzeyde kalan bu siyasi söylem politikası, 20 yıllık bir süre içinde beklenen sonuçları ne yazık ki vermemiş ve bir bakıma başarısız olmuştur (Büyükkakıncı, 2012, s. 687 -688). Bunda Orta Asya'nın o dönemdeki şartlarının ve bölge rejimlerinin güvenlik temelli yaklaşımlarının ve otoriter yapıda olmalarının da etkisi olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin 90'ların başında bulunduğu ekonomik darboğaz ve bunun 1994 yılında tavan yapması Türkiye'nin de bölgede elini kolunu bağlamış ve yeterince bölge üzerindeki projelere kaynak aktaramamıştır. Yine Rusya Federasyonu'nun bölgede 'Yakın Doğu' politikasını uygulamaya başlayıp geçmesi ve kendi nüfuz alanını korumaya ve genişletmeye çalışması Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerini kısıtlamıştır (Erşen, 2012, s. 30).

Özetlemek gerekirse, gerek Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar gerek Rusya'nın bölge üzerinde Türkiye'nin faaliyetlerine yönelik tepkisi ve gerekse 90'lı yıllar boyunca uygulanmaya çalışılan 'Türk Model'inin bölge ülkeleri üzerinde etkili olmaması sonucu, yürütülmeye çalışılan politikanın 90'ların sonuna doğru iflasına yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel Türkiye'nin kültürel diplomasi politikası da beklenen sonuçları vermekte zorlanmıştır. Gerek bahse konu şartlar ve gerekse bölgede bunu etkinleştirecek kurumsallaşmış ve önceden hazırlığı olan organizasyonların olmaması buradaki kültürel faaliyetlerin Dışişleri temsilcilikleri ve teknik meseleler uzmanlık alanı olan TİKA tarafından yapılmaya çalışılmasına yol açmıştır. Bu durum, Türkiye için bir eksiklik olmasına rağmen yine de 20 yıllık süre zarfında Türkiye'nin gayret gösterdiğinin de kanıtıdır. Bu gayretin sonucunda tecrübe kazanılmış ve çok boyutlu teknikler uygulanarak kültürel diplomasi alanında gelişme kaydedilmiştir. (Güneş, 2012, s. 733).

Türkiye bölgede kültürel diplomasi faaliyetlerine başladığı dönemden bu yana aradan geçen 20 yıllık süre zarfında bölgede pek çok kültürel diplomasi tekniği geliştirmiş, tecrübe kazanmış ve kurumsallaşan çalışmalar yürütmüştür. Batılı ülkelerin British Council, Alliance Française ve Dante Society gibi kuruluşlarına benzer bir kuruluş ancak 2007 yılında Yunus Emre Enstitüsü adı ile kurulabilmiştir. Enstitünün kuruluş aşamasında önce Yunus Emre Vakfı, 05.05.2007 yılında 5653 sayılı kanun ile Resmi Gazete’de yayınlanarak kurulmuştur. Ardından Vakıf, 2009 yılında Yunus Emre Enstitüsünü tesis etmiştir. Bu enstitü modern anlamda kültürel diplomasi tekniklerinden dil öğretimi, dil kursları, sanat, kültür, sergi gibi faaliyetleri hedeflenen coğrafyalardan insanlara sunarak kültür alışverişinde bulunma amacıyla kurulmuştur. Yunus Emre Vakfının kuruluş amacı vakfın kanununda şu şekilde belirtilmektedir:

“Türkiye’yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye’nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurt içi ve yurt dışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek, Türkiye’de Yunus Emre Enstitüsü ve yurt dışında Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri açmak...”⁸

Vakıf bünyesinde tesis edilen ve kültürel diplomasi faaliyetini yürüten kuruluş olan Yunus Emre Enstitüsü, vakıf kanununun hedefleri çerçevesinde Türk kültürü, dili, edebiyatının tanıtılması, farklı kurumlarla bu doğrultuda işbirliği yapılması, bilimsel çalışmaların desteklenmesi, Türk bilim, sanat ve müziği üzerine uzman insan yetiştirilmesi, çeşitli dallarda sertifika programları yürütülmesi, yurtdışında merkeze bağlı açılan birimlerin de yönlendirilerek Türkiye’nin tanıtılması ve bulunulan ülkelerde Türk dili

⁸ <http://mevzuat.meb.gov.tr/>

kursları açılarak bu ülkelerle kültürel bağların geliştirilmesi ve dostlukların tesisi amaçlamaktadır.

Yunus Emre Vakfı, yapı itibari ile kamu vakfı olarak adlandırılmakta ve Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde hareket etmektedir. Aynı zamanda Vakfın Mütevelli heyetinin başkanlığını ise Dışişleri Bakanı yapmaktadır. Vakfın mütevelli heyeti ise Dışişleri Bakanı, Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Kültür ve Turizm Bakanı, YTB ve TİKA'nın bağlı bulunduğu Bakanlık, Türk Dil Kurumu Başkanı ve TOBB Başkanı'ndan oluşmaktadır. Vakfa bağlı dil öğretimi ve kültür tanıtımı temel alınarak oluşturulan Yunus Emre Enstitüsü yurtdışında belirli ülkelerde birimlere sahip olup bizzat hedef ülkelerde kültürel faaliyetler göstermektedir. 26 ülkede 32 merkeze sahip olan Enstitü, Enstitü Başkanı Prof. Dr. Hayati Develi'nin yapmış olduğu açıklamaya göre bu zamana kadar hemen hemen 15 bin öğrenciyi Türk dili kurslarından mezun etmiş durumdadır ("İnternetle dünyaya Türkçe", 2013).

Enstitü Başkan Yardımcısı Dr. Şaban Çobanoğlu'nun açıklamasına göre, Enstitünün Türkoloji ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine akademik kadro ve kaynak sağlamakta olduklarını belirtmektedir. Yurtdışında üniversitelerde 51 üniversitede Türk dili ve edebiyatı ile Türkoloji bölümleri bulunmaktadır. Aynı zamanda Enstitü, Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS) olarak bilinen sınavı da uygulamakla yükümlü olup Türkçe Yeterlilik Belgesinin de öğrencilere verilmesinden sorumludur.⁹

Yunus Emre'nin komşu coğrafyalardaki faaliyetleri ve başarıları da Türk dilinin uluslararasılaşmasına katkı sunar niteliktedir. Örneğin Bosna-Hersek ve Gürcistan'da Türk dili seçmeli yabancı dil olarak, Yunus Emre'nin çalışmaları neticesinde, ülkelerin resmi

⁹ www.yunusemrevakfi.com.tr

eğitim müfredatlarına girmiş bulunmaktadır. Enstitü'nün aynı zamanda 2009 yılından beri çıkarmakta olduğu Yunus Emre Bülteni isimli bir resmi yayın organı da bulunmaktadır.

2009 yılında ihdas edilen Yunus Emre Enstitüsü o tarihten günümüze Batılı eş kuruluşlarının yaptığı kültürel diplomasi hizmetini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Hilmi Yavuz'a göre bu enstitülerin kurulması gecikmiş bir olay ve bunların kurulumuyla geç kalmışlığın telafî edilmesi önem arz etmektedir ("Yunus Emre Enstitüsü", 2012). Gerçekten de Batılı kuruluşlardan Yunus Emre'nin görev alanına hitap eden enstitü ve organizasyonların pek çoğunun kurulumu 19.yy'a dayanmakta ve bazılarının ise II. Dünya Savaşının sonrasına rast gelmektedir. Türkiye'nin kültür diplomasisi alanına kurumsal anlamda 2009 yılında girmesi bir anlamda geç kalmışlığın de göstergesi olarak algılanmaktadır.

Türkiye'nin kültürel diplomasi hizmetini gerçekleştirmeye yarayan araçları ise yurtdışında 32 farklı yerde bulunan Yunus Emre Kültür Merkezleridir. Bu merkezler, Türk diplomasisinin de yeni araçları olarak işlev görmekte ve klasik diplomasinin başaramadığı pek çok misyonu başarmaktadırlar. Dışışleri Bakanı ve aynı zamanda Yunus Emre Vakfının Mütevelli Heyeti Başkanı Ahmet Davutoğlu, "Ne kadar siyasi görüşmeler yaparsanız yapın bunu toplumlararası kültür bağlarıyla geliştiremezseniz başarılı olamazsınız." şeklindeki ifadesi ile merkezlerin ve enstitünün toplumlararası kültür münasebetlerini; yani bir anlamda kamu diplomasisi ve bunun önemli bir tekniği olan kültür diplomasisi üzerindeki etkisini vurgulamaktadır ("Yunus Emre Enstitüsü", 2012). Başbakan Tayyip Erdoğan konu üzerine enstitülerin Türkçe dil eğitimi verme noktasında ve Türk kültürünün dışarıya tanıtılma noktasında önemli merkezler olduğunu belirtmektedir ("Yunus Emre Enstitüsü").

Önemli bir dil bilimci ve edebiyatçı olan Prof. Develi, TRT Haber Özel Gündem Programında verdiği söyleşide Yunus Emre Vakfı ve Enstitüsünün kurulumunda direk British Council, Goethe Institut ve Cervantes Institut gibi benzeri kurumlara atıf da bulunarak Yunus Emre'nin de görev alanının bu yabancı kurumlara paralel bir işleve sahip olduğunu vurgulamıştır. Develi, Enstitü ve yurtdışındaki merkezlerin kurulumunda ise son 20 yılda Türkiye'nin dünyada kültürel, diplomatik ve iktisadi alanda iddiası olan bir güç olmasını ve buna mukabil yabancıların da Türk diline olan ilgisinin artmasını göstermektedir. Özellikle Türk diline olan ilginin Ortadoğu ve Balkanlarda aşırı derecede fazla olduğunu belirten develi, Tahran'da 700 öğrencinin ve Kahire'deki merkezde de 600 öğrencinin Türk dilini öğrendiğini açıklamıştır. Özellikle Türk dilinin Balkan coğrafyasında da oldukça etkin olduğuna değinen Develi, Bosna Hersek'te İngilizceden sonra seçmeli yabancı dilin Türkçe olarak kabul edildiğini, 6000 gencin Türkçe öğrendiğini ve bu sayının 10.000'e yükseleceğini, yine Bosna Hersek'ten sonra Gürcistan'da da Türkçenin seçmeli ders olarak okutulduğunu, Romanya ve Ürdün ile de bu konuda protokol imzalanacağını belirtmektedir. Develi'nin açıklamalarına göre Yunus Emre sadece yabancılara yönelik dil eğitimi değil aynı zamanda da Avrupa'daki Türk gençlerine yönelik de Türk dilinin muhafaza edilmesi maksadıyla eğitimler vermektedir ("TRT Haber", 2013). Bu yönüyle Yunus Emre Enstitüsü, çok kültürlülük evresinde Avrupa'daki Türk neslinin kendi dilini ve kültürünü kaybetme tehlikesine karşı önlem alıcı faaliyetler de yürütmektedir. Görüldüğü üzere kültürel diplomasi sadece bir ülkenin hedef ülkelere yönelik kendi dilini ve kültürünü yayma faaliyetleri olmanın yanında diasporanın kendi dilini ve kültürünü yaşatmasına da katkı sağlayan bir kamu diplomasisi tekniğidir.

BÖLÜM 5

TÜRKİYE’NİN TEK TARAFLI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ POLİTİKALARI

Dünya’da giderek artan küreselleşmenin de etkisiyle ekonomik kalkınma, kişisel gelişim, sosyalleşme, mesleki kazanım ile birlikte kültürler arası etkileşim, bilginin üretimi ve hızlı biçimde yayılması, bilginin paylaşımı ve iletilmesi alanında uluslararası öğrenci hareketliliğinin kamu diplomasisi tekniği olarak kamu diplomasisi nazarındaki önceliği giderek artmaktadır. Uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünyadaki artan önemine paralel olarak Türkiye’de de önemi gitgide artmaktadır.

Uluslararası öğrenci hareketliliği ve bu hareketliliğin sunduğu uluslararası öğrenciler üzerine yapılan çalışmalar iyi bir strateji geliştirilerek yapıldığı takdirde ülkelerin birikim ve değerlerinin dış dünyada tanınması ve anlaşılması bağlamında büyük katkı sağlayacakları düşünülmektedir. Ülkelerin imajlarının uluslararası düzeyde olumlu biçimde algılanmasına, bu çalışmaların katkısı oldukça önemlidir. Öğrenci hareketliliği hem devlet kuruluşları hem de sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülerek kamu diplomasisinin diğer teknikleri ve yöntemleri ile birlikte devletlerarası boyutta ülke imajının iyileştirilmesi, ülkenin kültürünün, değerler birikiminin ihracı konularında fayda sağlamaktadır. Uluslararası öğrenci çalışmalarında tek taraflı yapılan öğrenci hareketliliği mevcut ülke ekonomisine, bilim dünyasına, eğitiminin küreselleşmesine, ülkedeki yetişmiş nüfusun kültürel etkileşimine pozitif yönde katkı sağlamaktadır.

Büyük Öğrenci Projesine Zemin Hazırlayan Gelişmeler

1991 yılında SSCB’nin dağılmasının ardından sırasıyla birliği oluşturan bütün devletler bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. 1991 yılının sonuna doğru Orta Asya Türki Cumhuriyetleri de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bir anda bölgede Kazakistan,

Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve yine Kafkasya'da Azerbaycan adında yeni cumhuriyetler kurulmuştur. Bu gelişmeler Türkiye'yi çok yakından ilgilendirecek öneme sahiptirler. Çünkü bölgede SSCB'nin dağılması sonucu yeni bağımsız olan bu devletler Türkiye ile etnik, kültürel, dini ve tarihi bağlara sahip olan milletlerden müteşekkildir. 1991 yılında Türkiye Cumhuriyeti bölgedeki gelişmelere hazırlıksız yakalanmakla birlikte hızlı bir şekilde bu yeni bağımsız cumhuriyetlerle bağlantıya geçme çabası içine girmektedir. Özellikle 1990'lı yılların başında Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığındaki Türkiye ve iktidardaki önce 48. Hükümetin lideri Mesut Yılmaz'ın ANAP iktidarı ve ardından Süleyman Demirel'in başbakanlığını yaptığı DYP-SHP koalisyonu olan 49. Hükümet, Orta Asya'yı ve yeni bağımsızlıklarını kazanan Türki cumhuriyetleri dış politika programlarının gündemine alacaklardır (Güneş, 2012, s. 718). Türkiye bu ülkeler için insan haklarına saygılı demokratik ve sosyal hukuk devleti yapısıyla iyi bir model ülke örneğiydi. Bunun yanında bölge ülkelerinin sosyalist ekonomiden bir günde serbest piyasa ekonomisine geçmeleri dolayısıyla bir serbest piyasa modeline de ihtiyaçları vardı. Uluslararası arenada, Türkiye bölge ülkeleriyle arasındaki tarihi ve kültürel bağlardan ötürü onlara en iyi örnek olabilecek ve gerekirse yönlendirebilecek ülke olarak görülüyordu. Bu görüş, Türkiye'deki karar alıcı aktörlerin de ilgisini çekmekteydi.

Türkiye ile Orta Asya Türki Cumhuriyetler siyasi ve ekonomik ilişkileri bağlamında incelendiğinde Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yakınlaşması ve işbirliğinin ayrıcalıklı bir dış politika ve ekonomi-politik hedefler doğrultusunda geliştiği görülmektedir. Özbekistan 1 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından hemen 16 Aralık 1991'de Türkiye tarafından tanınmıştır. Kazakistan 25 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan ve yine Türkiye tarafından aynı gün tanınmıştır. Kırgızistan 31 Ağustos 1991'de ilan ettikten yine hemen sonra 16 Aralık 1991'de Türkiye tarafından tanınmıştır.

Türkmenistan da 27 Ekim 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından aynı yıl tanımıştır. Azerbaycan'ın ise 30 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Türkiye 9 Kasım 1991'de tanıyarak yine diğer Türki Cumhuriyetler de olduğunu gibi resmi olarak tanıyan ilk ülke olma önceliğini hiçbir yabancı ülkeye vermemiştir¹⁰.

Türkiye, siyasi desteğinin yanında ekonomik alanda da bölge ülkeleri ile yaklaşma politikası gütmeye 1992'de yılından itibaren başlamıştır. Siyasi alandaki hedeflerini pek gerçekleştiremeyen Türkiye, ekonomik ve kültürel alanda ilişkileri geliştirme yoluna gitmeye başlamıştır. Ekonomik yatırımların ve ticari ilişkilerin gelişmeye başladığı 1993'ten bu yana her bir Orta Asya ülkesiyle ciddi rakamlara ulaşan ekonomik ilişkiler inşa edilmiştir. 1993'ten günümüze Azerbaycan'a 800'ün üzerinde Türk firması tarafından yatırım yapılmış ve yatırımların toplam değeri 3 milyar doların üzerindedir. Türkiye'nin Azerbaycan'a enerji sektöründe TPAO ile yaptığı yatırımları da eklendiğinde bu rakam 6 milyar dolara yükselmektedir. Türkmenistan'da ise 1993'ten bu yana 600 civarında Türk firması yatırım yaparken özellikle inşaat sektörlerinde 1993'ten bu yana 34 milyar doların üzerinde yatırım gerçekleştirmiştir. Kırgızistan'a 1995 ile 2010 arasında 260 milyon dolar civarında yatırım yapılmış ve Türkiye'ye Kırgızistan'a yapılan yatırımlarda dünyada 5. Sırada gelen ülke olmuştur¹¹.

Kazakistan'a 1993'ten günümüze Türk şirketlerinin toplam yatırımı 1,8 milyar dolar değerinde olup dünya sıralamasında Türkiye ülkeye yatırım yapan 15. ülke konumundadır (Ekonomi Bakanlığı, 2013; Güneş, 2012, s. 731). Ülkede 500'ün üzerinde Kazak-Türk sermayeli ortak ve 160 civarında da tamamen Türk sermayeli firma bulunmaktadır ve özellikle inşaat sektörünün ülkedeki toplam yatırımı 14 milyar dolardan

¹⁰ mfa.gov.tr

¹¹ mfa.gov.tr

fazladır (Güneş, 2012, s. 731). Son olarak ilişkilerin yoğun başlayıp ardından gerginlik düzeyinde seyrettiği Özbekistan ile ise Türkiye'nin müteahhitlik yatırımları 1993'ten beri 1,2 milyar doları aşmış durumdadır (Ekonomi Bakanlığı, 2013). Özbekistan'da 1993'ten beri 579 Türk firması faaliyet göstermekte ve daha da önemlisi Rusya'dan sonraki en fazla sermayeye sahip ülke durumundadır. Bu da Özbekistan'ın Türkiye nazarında ne kadar önemli bir konumu olduğunun göstergesidir.

Büyük Öğrenci Projesinin Orta Asya Türki Cumhuriyetleri Dışına Yayılması ve Buna Etki Eden Gelişmeler

Büyük Öğrenci Projesinin yeni bağımsızlığını kazanan beş Türki cumhuriyete yönelik başlatılmasının akabinde kısa bir süre içerisinde diğer ülkelere de yayılmıştır. 57 devlet ve topluluğa yayılan proje Orta Asya'nın hemen akabinde Balkan ülkelerini hedef almıştır. Ardından Rusya Federasyonu içerisindeki soydaş ve akraba toplulukları hedef stratejisine koymuştur. Büyük Öğrenci Projesinin yayıldığı bu 57 ülke ve topluluk, Adigey, Afganistan, Altay, Arnavutluk, Azerbaycan, Başkurdistan, Batı Trakya, Belarus, Bosna Hersek, Bulgaristan, Buryat, Çeçenistan, Çin, Çuvaşistan, Dağıstan, Estonya, Gürcistan, Hakas, Hırvatistan, İnguşetya, İran, Irak, Kabartay-Balkar, Kafkas, Kalmukya, Karaçay Çerkez, Karadağ, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova, Letonya, Litvanya, Lübnan, Makedonya, Mari, Moğolistan, Moldova, Mordoviya, On iki ada, Özbekistan, Perm Oblastı, Polonya, Romanya, Rusya, Samara, Sancak, Sırbistan, Suriye, Şor Türkleri, Tacikistan, Tataristan, Tuva, Türkmenistan, Ukrayna, Kırım, Ürdün, Yakutistan, diğer eski Yugoslavya ülkeleri olarak belirtilmektedir (ÖSYM Devlet Bursu İstatistikleri).

Orta Asya Türki Cumhuriyetleri ile ilişkilerde önemli bir köşe taşı teşkil eden bir kuruluş olan TİKA'nın kurulumu da Türkiye'nin bölgeye profesyonel düzeyde açılımının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerle aramızda siyasi köprülerin kurulumu ekonomik ve yatırım düzeyindeki politikaların uygulanmasından geçiyordu. Türkiye'deki karar alıcı aktörler de bölgeye yönelik gerek devlet güdümünde ve gerekse sivil toplum ve müstakil yatırımcıların kanalıyla yatırımlar ve yardımlar götürülmesinin farkındaydılar. Bu doğrultuda Bakanlar Kurulunun 24 Ocak 1992 tarihli ve 21124 sayılı kararıyla kanun hükmünde kararname ile önce Dışişleri Bakanlığına bağlı Ekonomik Kültürel Eğitim ve Teknik İşbirliği Başkanlığı (EKETİB) olarak TİKA'nın ilk kurumsal yapısı oluşturulmuştur (Akçay, 2012, s. 70). Ardından TİKA yani Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı ismini almıştır.

TİKA'nın kurulduğundaki teşkilat yasasındaki ana hedefi, "başta Türk dilinin konuşulduğu Cumhuriyetler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki işbirliğini projeler ve programlar aracılığıyla geliştirmek" olarak belirtmektedir (Akçay, 2012, s.70). Buradan da anlaşılacağı üzere TİKA'nın kuruluş gayesi ve başlıca hedefi, yeni bağımsızlığını kazanan Türki Cumhuriyetlere yönelik ekonomik yardım maksatlı yatırımlar, altyapı hizmetleri, teknik destek, eğitim ve kültürel faaliyetlere destek, eğitim ve sağlık alanında her türlü finansal ve yatırım alanında yardım gibi konuları kapsamaktadır. İlk kurulduğu yıllardaki ana amacı da sadece sınırlı belirli bir bölge olan Türki cumhuriyetlere yönelik faaliyetler göstermektir. Hatta TİKA kurumsal politikası gereği bu coğrafyadaki (Orta Asya ve Kafkasya) yeni bağımsız olan ve Türkiye'nin kültür ve dil birlikteliği olduğu ülkelerde koordinasyon ofisleri açarak yerelde

de faaliyetler gösterme yoluna gitmiştir. Bu yolda sırasıyla 1990'lar (1992'den 1999'a kadar) boyunca 9 adet TİKA yerel ofisi açılmıştır:

Tablo 1. 1992'den 1999'a kadar kurulan TİKA yerel ofisleri ve kuruluş tarihleri.

Ülke/Şehir	Açılış Tarihi
Kırgızistan/Bişkek	8 Nisan 1993
Türkmenistan/Aşkabat	16 Ağustos 1993
Azerbaycan/Bakü	9 Şubat 1994
Özbekistan/Taşkent	20 Mayıs 1994
Moldova/Kişinev	3 Haziran 1994
Gürcistan/Tiflis	1 Ocak 1995
Kazakistan/Almatı	1 Haziran 1995
Bosna-Hersek/Saraybosna	11 Kasım 1995
Ukrayna/Kırım	15 Temmuz 1997

Kaynak: Akçay (2012, s. 73)

Açılan ofislerden yedi tanesinin buldukları ülkelerin ortak özelliği dağılan Sovyetler Birliğinin içinden çıkan Türk dilli halkların kurucu unsurları olduğu cumhuriyetler olması ve buldukları coğrafyanın da o dönemde güç boşluğunun içinde bulunmasıdır (Akçay, 2012, s. 73). Bu cumhuriyetler o yıllarda devlet ve ulus inşa süreci içinde bulunmalarından dolayı kendilerine model olacak bir gücün dış desteğine de her açıdan ihtiyaç duymaktaydılar. Aynı zaman da ekonomik açıdan da ve kültürel kimlik inşası açısından da yardıma ve desteğe açık konumdaydılar. Orta Asya'daki Türki cumhuriyetler ve Azerbaycan Cumhuriyeti dışında da ofis açılan Ukrayna'nın ise Türkiye için önemi Kırım yarımadasında bulunan Tatar azınlıktan ileri gelmekteydi. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde sürgün, baskı ve pek çok zorluklarla karşılaşmış Tatar

azınlığın da dil, tarih ve kültürel özellikler anlamında Türkiye ile yakınlık içinde bulunması onlara yönelik ekonomik ve kültürel desteği zorunlu kılıyordu. Son olarak diğer Sovyet sonrası kurulan ülkelerin dışında da eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden biri olan Bosna Hersek'te de ofis ihdas edilmiştir.

Eski Yugoslavya ülkeleri Orta Asya cumhuriyetlerine yönelik uygulanan tek taraflı öğrenci hareketliliği politikasında bu devletlerden sonra projenin genişlemeye başladığı ikinci önemli alan olarak gösterilebilir. İstatistiki verilere de bakıldığında 1992'den beri yapılan toplam burslandırma oranlarında Orta Asya ülkelerinden sonra 90'lı yıllar ve 2000-2010 arası dönem baz alındığında ikinci sırayı Balkan ülkeleri oluşturmaktadır (YTB, Sayılarla Türkiye Bursları Raporu, 2013). Eski Yugoslavya ülkelerinin ve özellikle Bosna Hersek'in 1990'lı yılların başında yaşadığı trajediden dolayı ve Osmanlı döneminden kalma tarihi, dini ve kültürel yakın bağlarından ötürü Türkiye'deki karar alıcı aktörlerin ve devlet politikasının gündemine alınma durumu oluşmuştur. Bunun nedeninden kısaca bahsetmek gerekirse; SSCB'den sonra 1991 yılında dağılma aşamasına girmiş bir başka önemli devlet daha bulunmaktaydı. Balkanlar'da Soğuk Savaş döneminde önemli bir güç olan Yugoslavya 1990'ların başında doğan Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar ve Arnavutlar arasındaki etnik çatışma yüzünden parçalanmaya başlamıştır. Yugoslavya'dan ilk olarak sırasıyla 25 Haziran 1991'de Hırvatistan ve ardından 26 Haziran 1991 yılında Slovenya kopmuştur (Kenar, 2005). Ardından patlayan Sırp-Hırvat savaşı aslında etnik çeşitlilik olarak daha karmaşık yapıda olan Bosna'da da savaşın habercisiydi. 1991 yılındaki resmi rakamlara göre nüfusunun %44'ü Müslüman, %31.5'i Sırp ve %17'si Hırvat olan Bosna Hersek, bağımsızlığı halinde bölgede Müslüman çoğunluk tarafından yönetilen bir ülkenin kurulacağını göstergesiydi (Kenar, s. 164). 3 Mart 1992'de Aliya İzzet Begoviç liderliğinde Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun akabinde

Bosna'da yaşayan etnik Sırlar ve Yugoslavya Federal güçleri Bosna'da dünya tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir katliama girişmişlerdir. 1992'den 1995 yılına kadar süren savaş sırasında Saraybosna'da 8 bin kişi ölmüş ve 50 binden fazla kişi yaralanmış; Biyelyina'da 5 bin kişi ölmüş, Gorazde ve Srebranica'da da 8 bin kişi ölmüştür (Kenar, s. 175). Yine bölgede zulme uğrayan 17 bin kadar göçmen Türkiye'ye sığınmışlardır (Akçay, 2012, s. 73). Savaş, ABD'ni gözetiminde Sırp Devlet Başkanı Miloseviç, Hırvat Devlet Başkanı Tudjman ve Bosna Devlet Başkanı İzzetbegoviç arasında 14 Aralık 1995'te imzalanan Dayton Antlaşması ile sağlanabilmiştir (Kenar, s. 189). Türk devletinin Balkanlar'daki gelişmeler karşısında aktif siyaset izlemesinde Aliya İzzetbegoviç'e Türkiye'deki siyasi aktörler tarafından gösterilen yakın ilgi, Türkiye'nin bölgedeki Müslüman halkla arasındaki tarihi ve kültürel bağlardan dolayı Bosna sorununu kendi sorunu gibi görmesi, Türk kamuoyunun iç savaş sırasında yaşananlardan dolayı Bosna konusunda yoğun duyarlılık sahibi olması, Türkiye'nin karar alıcı aktörleri tarafından Bosna'nın bölgede Osmanlı'nın bir uzantısı olarak görülmesi gibi faktörlerin büyük rolü olmuştur.

Türkiye özellikle pek çok STK'sı ile bölgeye yardım götürülmesini desteklemiş ve yine TİKA savaşın bitmesinin arifesinde 11 Kasım 1995'te ofisini bölgede kurarak her alanda yardım ve teknik desteği götürmeye kararlı olduğunu göstermiştir. Türk devletinin karar alma süreci hem siyasal aktörler temelinde, hem bürokratik düzeyde hem de devletin ekonomik aygıtları düzeyinde Orta Asya'ya yönelik açılım politikaları güderken ve üretirken diğer yandan sivil toplum kuruluşları, özel eğitim kuruluşları, dini grup ve cemaatlerin de bölgeye yönelik faaliyetleri özellikle Turgut Özal'ın da teşviki ile başlamıştır. 1990'ların başında cumhuriyetlerin ilk bağımsızlık yıllarında Türkiyeli misyonerlerin sayısı diğer tüm Sünni Müslüman misyonerler arasında en fazla olanıydı ve

en önemli rolü de Türk cemaatleri ve misyonerleri gerçekleştirmekteydi. İkincisi sırada ise Türkiye'yi takiben Pakistanlı cemaat grupları oluşturmaktaydı (Akiner, 2010, s. 109).

Orta Asya'da Kültürel Diplomasi Faaliyetleri

Türkiye'nin gerek devlet kanalıyla Diyanet İşleri Başkanlığının Orta Asya'daki faaliyetleri ve gerekse devlet dışı dini grupların faaliyetleri radikal İslami gruplara ve İran yanlısı grupların faaliyetlerine karşı uygun bir alternatif olarak görülüyor, bu yönüyle de Batı ülkeleri tarafından destekleniyordu. Türk dış yardım politikasının dini faaliyetler yönünden ele alacak olursak Engin Akçay'ın (2012) belirttiği gibi dini hassasiyetleri gözetmesinin yanında radikal İslam'dan uzak ve Anadolu Müslümanlığı (Türk-İslam) olarak tabir edilebilecek bir yaklaşımla bölgede faaliyet göstermesi bölgede Türkiye'nin faaliyetlerine sıcak bakılması açısından önemlidir (s. 89). Din ve mezhep anlamında her iki toplumun ortak değerlere sahip olması bunu daha mümkün ve kolay kılmaktaydı. Örneğin, Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesinin TİKA tarafından 1993'te onarılması ve Ahmet Yesevi'nin adı verilecek olan Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin de 1992 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel arasında imzalanan bir bildiri ile temelinin atılması ortak değerler ve kimlik inşası alanında önemli adımlar olarak görülmektedir¹².

Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki ortak dil ve kültür değerlerine sahip olduğu bu devletlerle siyasi ve diplomatik açılımları, ekonomik yatırımları ve sivil toplum düzeyinde bölgeye nüfuz etme faaliyetleri kısa-orta ve bazen de uzun döneme yönelik politikalar anlamında önemli bir yere sahiptir. Ancak, daha uzun vadeli döneme yönelik ortak kimlik ve ortak medeniyet inşasına dönüşmesi için daha farklı bir alana işlevsel

¹² www.yesevi.net/

biçimde (fonksiyonel) yayılması gerekmektedir. Nihayet 1992’de Büyük Öğrenci Projesi başlatılmış ve çok uzun döneme yönelik yeni bağımsız olan cumhuriyetlerden yüksek eğitim amaçlı öğrencilerin getirilerek Türkiye’de okutulması işlemine başlanmıştır. Bu proje Türkiye’nin bölgedeki ülkelere yönelik gelecekteki vizyonunu belirleyecek ve gelecekteki politika inşasında büyük önem taşıyacak bir hamle olarak kayda geçmiştir.

Büyük Öğrenci Projesinin Amacı ve Vizyonu

Türkiye, 1992-1993 eğitim öğretim döneminde beş Orta Asya Türki Cumhuriyeti ile yapmış olduğu anlaşmalara ve protokollere binaen Büyük Öğrenci Projesi başlatılmış ve büyük bir eğitim hamlesi olarak 7000’i yükseköğretim ve 3000’i de orta öğretim olmak üzere toplam 10.000 öğrenci eğitim maksatlı Türkiye’ye getirilmiştir. Projenin amacı; Türk Cumhuriyetleri ve Topuluklarının eğitim düzeyini artırmak, bahse konu ülkelerdeki Yetişmiş insan gücü gereksinimini karşılamak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türk dünyasıyla kalıcı bir kardeşlik ve dostluk kurmak olarak tanımlanmıştır (Kavak, 2001, s. 96).

Büyük Öğrenci Projesinin diğer bir özelliği başlangıç itibariyle yeni bağımsız soydaş ve akraba topluluklara, yeni Türki cumhuriyetlere yönelik bir proje olarak yapılandırıldıysa da kısa bir süre içinde 57 ülkeye ve topluluğa yayılmıştır. 2000’li yıllarda devlet bursu modülü olarak proje ülkenin siyasi iradesinin bölge coğrafyalara ve dünyanın pek çok yerine yaptığı siyasi, ekonomik, yatırım ve kültürel açılımların da etkisi ile ve dünyadaki standart tek taraflı öğrenci politikalarının da etkisiyle eğitimde uluslararasılaşmaya gitmeye başlamıştır. Ancak projenin koordinasyonu ile ilgili problemler, eğitimdeki küresel gelişmeleri karşılayacak strateji yoksunluğu, öğrenci seçimi

ve burslandırılma aşamasındaki nitelik ile ilgili sıkıntılar projenin devamını olumsuz kılmıştır.

Projenin Uygulamaya Konulmasıyla İlgili Yasal Dayanaklar ve İkili Antlaşmalar

Büyük Öğrenci Projesinin uygulamaya konulması için yasal dayanakları bazı kanun ve yönetmeliklerdir. Bu kanun ve yönetmelikler gerek projenin başlayacağı esnadaki mevcut iktidar tarafından gerekse ilerleyen yıllarda ihtiyaç olması halinde proje devam ederken zamanın karar alıcıları tarafından çıkartılmışlardır. Bunlar;

- 2922 sayılı Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin kanun.
- 15.04.1985 tarihli ve 85/9380 sayılı Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin yönetmelik.
- 22.09.1993 tarihli ve 8991 sayılı Türk cumhuriyetleri, Türk ve akraba topluluklarından gelen öğrenci temsilcilerinin görev, yetki ve sorumlulukları ile ilgili yönerge.
- Türkiye Cumhuriyeti tarafından Türk Cumhuriyetleri ve Türk ve Akraba Topluluklarından gelen öğrencilere verilen yükseköğrenim bursları ile ilgili şartname (04.06.1999 tarih ve 4490 sayılı makam onayı)

Bu kanun hükmünde kararnameler, yönetmelikler ve şartnameler ile Büyük Öğrenci Projesi uygulanması için altyapı oluşturulmuş, uygulanmaya başlanmış ve düzenlemelere tabi tutulmuştur (Çöllü ve Öztürk, 2009, s. 225-226).

Yasal dayanakların yanında gerek Büyük Öğrenci Projesinin uygulanış esnasında onun hedef ülkelere yönelik meşruyetini sağlayan, gerek projenin Orta Asya dışına

genişlemesi sırasında yeni ülkelere yönelik açılımını sağlayan ve gerekse 2000’li yılların ilk on yılında bir anlamda Türkiye Burslarının da altyapısını hazırlayan bir takım devletlerarası antlaşmalar imzalanmıştır (Bakınız Ek-1).

2012 yılına, Türkiye Bursları sistemine geçilmesine kadar imzalanan bu antlaşma, protokol, programlar bir bakıma Devlet Bursları olarak da bilinen Büyük Öğrenci Projesinin hinterlandını geliştirmesine olanak sağlıyor ve Türkiye’nin tek taraflı öğrenci politikasının niteliğini ve içeriğini uluslararasılaşmaya doğru itici güç yapıyorlardı. Diplomatik düzende eğitim, kültür, bilim alanında sağlanan bu gelişmelerin sonucunda Türkiye Bursları sistemine geçilerek küresel tek taraflı öğrenci hareketliliği politikalarının seviyesinde yeni bir projeye başlanmıştır. Kısaca özetlenecek olursa Türkiye Bursları sistemine geçilmesi üç temel başlıkta toparlanabilir. Bunlardan birincisi Türkiye’nin, Ak Parti’nin parlamentoda siyasal iradeyi temsil ettiği ve Tayyip Erdoğan’ın da dış politikadaki en önemli karar alıcı aktör olduğu 2002 sonrası dönemde devlet ve sivil toplum düzeyinde dünyanın pek çok az gelişmiş ülkesine ekonomik, siyasi, kültürel ve insani yardım alanında açılım politikalarıdır. İkincisi diplomatik alanda bu ülkelere yukarıda bahsedildiği üzere açılımların sonunca imzalanan pek çok ikili antlaşma ve protokoldür. Üçüncüsü ise dünyadaki önde gelen gelişmiş ülkelerin (özellikle G-8 ülkeleri) tek taraflı öğrenci hareketliliği politikalarında uyguladıkları yükseköğretimde uluslararasılaşma stratejisini Türkiye’nin de uluslararası standartları yakalaması için adapte olma zorunluluğunun oluşmasıdır.

Türkiye Bursları Sistemine Geçilmesine Neden Olan Gelişmeler-Açılımlar

Türkiye'nin dış politikasında ve ekonomi politiğinde 1990 yılından sonraki süreç incelendiğinde bu süreci üç döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem 1992 yılında Soğuk Savaşın bitimi, Sovyetler Birliğinin Dağılışı ve Yugoslavya'nın parçalanışı ile bölgedeki gelişmelere bu olayların sonuçları çerçevesinde yaklaşan Türkiye'nin dış politika yaklaşım tarzının genel özellikleri damgasını vurmuştur. Bu dönem 1991'den 1998 yılına kadar sürmüş ve bu yıllarda Türk dış politikasının odak noktası Kafkasya ve Orta Asya'daki gelişmeler ve bu bölgeye yönelik siyaset geliştirme ve ekonomik yatırımların öncelik oluşturması olmuştur (Güneş, 2012, s.741). Türk modeline Batı desteğinin zayıflaması ve Türkiye'nin mevcut zamandaki ekonomik ve siyasi sıkıntılarından dolayı bölgedeki faaliyetlerinde beklenen etkiyi yaratamaması neticesinde bu dönem 1998'e doğru son bulmuştur. Bu dönemdeki Türkiye'deki siyasi karar alıcı aktörlere bakıldığında, 1991 yılında Mesut Yılmaz liderliğindeki ANAP iktidarı (48. Hükümet), 1991 yılında yine Süleyman Demirel liderliğindeki SHP-DYP koalisyonu (49. Hükümet), ardından 1993'ten 1996'ya kadar Tansu Çiller liderliğindeki 50. 51. ve 52. Hükümetler, 1996'da kısa süreli Mesut Yılmaz'ın ikinci hükümeti (53. Hükümet) ve 1996'dan 1997'ye kadar Necmettin Erbakan liderliğindeki Refahyol (54.Hükümet) hükümeti Türkiye'nin 90 sonrası dış politika sürecinin ilk aşamasında etkili olan siyasi aktörlerdir.

Türk dış politikasında ikinci dönem ise 1998 yılı ile 2005 arasındaki dönemdir. Bu dönemde Türkiye, Orta Asya ve Kafkaslara odaklanmayı ikincil plana atmış ve yönünü Avrupa Birliği'ne ve AB'ye giriş sürecine çevirmiştir. Avrupa Birliği kriterlerinin uygulanması ve adaylık sürecinin tamamlanması için reformların uygulanması süreci bu

dönemde hız kazanmıştır (Güneş, 2012, s. 741). Bu döneme bakıldığında siyasi karar alıcı aktörleri 1997'den 1999'a kadar süren Mesut Yılmaz hükümeti (55.Hükümet), 1999'dan 2002'ye kadar süren Bülent Ecevit liderliğindeki ANASOL-M hükümeti (56. ve 57. Hükümet) ve 2002'den 2005'e kadar süren önce Abdullah Gül ve ardından R. Tayyip Erdoğan liderliğindeki 58. ve 59. Hükümetler olmuştur.

Son olarak 2005'ten sonra devam eden ve 2013'e kadar uzanan süreçte ise artık AB söylemlerinin ve AB'ye üyelik sürecine odaklanma politikası yerini çevre bölgelere odaklanma politikasına bırakmıştır. Bölgesel güç ve sıfır sorun politikası gibi dış politik kavramlarla birlikte komşu Ortadoğu ülkeleriyle daha sık ilgilenen, Ortadoğu ve Afrika'ya odaklanan bir dış politika anlayışı etkin hale gelmeye başlamıştır (Güneş, 2012, s.742). Bu dönemde İslam coğrafyası ülkeleri ile ilişkiler ve ticari münasebetler geliştirilmeye başlamış ve buralara yatırımların ve insani yardımların hem devlet hem özel sektör hem de sivil toplum aracılığıyla yoğun bir şekilde aktarıldığını görmekteyiz. Bu dönemdeki siyasi karar alıcı aktörler ise Tayyip Erdoğan liderliğindeki 59, 60. ve 61. hükümetlerdir. Bu dönemde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve 2010 yılında kurulan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün ilk Koordinatörü olarak görev yapan İbrahim Kalın'ın dış politika üzerindeki etkisi, bu üçüncü dönemin Ortadoğu, Afrika ve İslam dünyasına odaklanmaya dayalı dış siyaset anlayışının gelişmesinde büyük tesiri olmuştur.

Büyük Öğrenci Projesinden Türkiye Bursları sistemine geçiş ise Türk dış politikasında bu üçüncü döneme paralel bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin mevcut dönemdeki karar alıcı aktörleri dış politika ve ekonomi politik alanında Ortadoğu, Afrika ve diğer ülkelere yoğunlaşmışken bu politik ajanda, fonksiyonel bir şekilde yayılma etkisi göstererek uluslararası öğrenci mübadelesi alanında da etkisini göstermektedir. 2010 yılında sadece 333 öğrenci olan Sahra altı ve Kuzey Afrika uyruklu

öğrenci sayısı 2012 yılında Türkiye Bursları sistemi ile birlikte 1062 ve 2013 yılında yani Türkiye Burslarının ikinci deneyim senesinde 1091 yükseköğretim öğrencisi seviyesine varmıştır (YTB, 2013, s. 16). Hatta Türkiye Bursları bu yeni açılım havzasına o kadar çok önem vermiştir ki yeni burs sistemi güdümünde oluşturulan 16 burs modülünden lisans seviyesindeki bir burs modülü ‘‘Türkiye-Afrika Burs Programı’’ olarak oluşturulmuş ve bu program sadece Kuzey Afrika ve diğer Afrika ülkelerinden öğrencilere yönelik burs kontenjanı belirleme üzerine uzmanlaşmıştır¹³. Ancak uluslararası yükseköğretimde bu aşamaya gelmeden önce bu aşamanın altyapısını hazırlayan etmenler, Türkiye ile bölge ülkeleri arasında bir takım dış politik ve ekonomik gelişmelerdir. Özellikle Türkiye’nin Ortadoğu ve Afrika’ya açılımı olarak da kabul edebileceğimiz 2000-2010 arası dönem Türkiye’deki pek çok çevrede tıpkı 1990’lı yılların başında Orta Asya’ya açılım süreci gibi heyecan yaratmıştır.

Türkiye, Afrika’ya açılımının sinyalinin 1998 yılında vermiştir. 1998’de Afrika Açılım Planı kabul edilmiş ancak açılımın pratiğe dökülmesi ve uygulanması 2005 yılından sonraki süreçte gerçekleşebilmiştir. Hem koalisyon hükümetleri dönemindeki siyasi sıkıntılar, hem 2000-2001 ekonomik krizlerinin Türk ekonomisini derinden sarsması açılım projesini Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarının ikinci dönemine kadar beklemesine neden olmuştur. Afrika açılımı siyasi, ekonomik ve kültürel alanda ilişkilerin geliştirilmesini temel alıp bölgede yeni büyükelçiliklerin açılarak diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi, üst düzey karar alıcılar tarafından mekik diplomasisi yapılması, insani yardım kuruluşlarının bölgeye gitmesi, BM ve organları yolu ile bölgeye ekonomik yardımların yapılması, bölge ülkeleri ile ekonomik ve yatırım temelli anlaşmaların

¹³ <http://www.turkiyeburslari.gov.tr>

imzalanması, serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve tarım, ticaret ve sağlık gibi alanlarda işbirliği içinde olunmasını öngörmekteydi.

Bunlarla birlikte yine kültürel ve eğitim alanında ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Afrika'dan belirli sayıda öğrencinin burslandırılması, Afrika çalışılan enstitülerin üniversitelerde açılması, Afrika günleri düzenlenmesi gibi projeleri de kapsamaktaydı (Hazar'dan aktaran Mesut Özcan, 2011, s.578).

Türkiye 2005 yılında Afrika Birliğinde gözlemci ülke olmuş ve Mayıs 2008'de de Afrika Kalkınma Bankasına üye olarak kabul edilmiştir. Türkiye bu plan ve yol haritası doğrultusunda bölgeye açılıma özellikle 2008 yılında hız vererek başlamaktadır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün organizasyonu ile 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde Türkiye-Afrika zirvesi yapılmış ve bu zirveye elliden fazla Afrika ülkesi iştirak etmiştir. Bu zirvede Türkiye'nin BM düzeyinde geçici üyeliğinin altyapısı yapılmış bu doğrultuda Afrika ülkelerinden destek sözü alınmıştır (Özcan, 2011, s. 579). Hatta Türkiye'nin bu girişimi başarılı olmuş ve 18 Ekim 2008'da Türkiye BM geçici üyeliğine seçilmiştir ("Türkiye BM'de geçici", 2008). Zirvede tarım, ticaret ve endüstri konularında birçok işbirliğinin kararı alınmıştır.

Karar alıcı aktörler tarafından bölgeye açılım konsepti direkt devlet kanalı ile değil iş çevreleri, iş adamları kulüpleri ve sivil toplum, insani yardım kuruluşları kanalı ile ortaklaşa yapılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda İnsan Hak ve Hürriyetleri Yardım Vakfı (İHH) ve Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) gibi kuruluşlar bölgeye açılımda sivil toplum ayağını teşkil ederek oldukça faydalı olmuşlardır (Özcan, 2011, s.578-579). Türkiye'nin Afrika açılımı ile ilgili Afrika Stratejileri Sektörel Değerlendirme Toplantısında konuşan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin

toplam dış yardım bütçesinin 2. 5 milyar dolar olduğunu ve bunun 700 milyon dolarının Afrika'ya yapıldığını ifade etmiştir. Özellikle açılımda TİKA'nın rolünü vurgulayan Davutoğlu, 1991'de daha çok Orta Asya'ya yönelik çalışan kurumun son on yılda alanını genişleterek Afrika'ya da açılım gerçekleştirdiğini ve 9 TİKA koordinatörlüğünün bölgede açıldığını belirtmektedir ("Afrika'yı Türk Girişimciler", 2013).

Bakan Davutoğlu, 2005 yılında sadece 12 olan büyükelçilik sayısının bölgede 2013 yılında 34 rakamına ulaştığını, 25 ticaret müşavirliğinin gölgede ihdas edildiğini, 23 Afrika ülkesi ile karma ekonomik koordinasyon organize edildiğini, 4 ülke ile serbest ticaret anlaşması imzalandığını, 10 ülke ile karşılıklı yatırımları destekleme anlaşması yapıldığını, 17 ülke ile iş konseyi kurulduğunu ve en önemlisi Türk Hava Yollarının Afrika'dan 35 noktadan uçuş başlattığını beyan etmektedir ("Afrika'yı Türk girişimciler", 2013). Davutoğlu bu açılımda TİKA'nın rolünü vurgulamakta ve TİKA üzerinden Türkiye'nin dış açılım konseptinin yeni alanlara yönelik nasıl değiştiğini de bir anlamda vurgulamaktadır. Aynı zamanda yıllara göre artan ekonomik rakamlara ve istatistiklere de bakıldığında da açılımın etkilerini görmek mümkündür (Tablo 2 ve Tablo 3):

Tablo 2. Yıllara göre ihracat rakamları (Milyon \$)

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kuzey Afrika	1150	1267	1577	2203	2544	3097	4030	5850	7447
Sahra Altı Afrikası	371	430	554	765	1087	1469	1947	3212	2732
Toplam	1521	1697	2131	2968	3631	4566	5976	9062	10179

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (dtm.gov.tr)'nden aktaran Özcan, 2009, s.580.

Tablo 3. Yıllara göre ithalat rakamları (Milyon \$)

Yıl	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kuzey Afrika	2115	2138	2519	3231	4212	4878	3616	5267	3542
Sahra Altı Afrikası	704	558	820	1589	1835	2526	3168	2503	2158
Toplam	2819	2696	3338	4820	6047	7405	6784	7770	5700

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (dtm.gov.tr)'nden aktaran Özcan, 2009, s.580.

Tablolardan görüleceği üzere Afrika ile olan ihracat ve ithalat rakamları açılımın başladığı 2008 yılında birden yükselişe geçmiş ve 2009 yılında da küresel krize rağmen bu rakam fazla etkilenmeyip ileriki yıllarda daha da artmıştır. Diğer taraftan, Ortadoğu ile gelişen ilişkilere bakıldığında, Türkiye'nin yönünü bölgeye çevirmeye başladığı 2005 yılının bir milat olduğu görülecektir. Özellikle Körfez ülkelerinden gelen yatırımlarda 2005 ve 2006 yılında büyük bir artış görülmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi ile Türkiye'nin 2005 yılında yapmış olduğu ticaret ve yatırım antlaşması, cumhurbaşkanı ve başbakan düzeyinde bölge ülkelerine ziyaretler, Ortadoğu'da Körfez ülkeleri ile 1998'de 845 milyon dolar olan ihracatın 2007 yılında 5,5 milyar dolara çıkartılması, Ortadoğu'da Kuzey Afrika ülkeleri ile 2001 yılında 730 milyon dolar olan ihracatın 2009 yılında 4,8 milyar dolara çıkartılması, bölgeden pek çok ülke ile ülkelerarası vize uygulamalarını kaldıran antlaşmaların yapılması, mekik diplomasisi ziyaretlerinin yapılması ve dış politika açılımının temel köşe taşı teşkil eden komşularla sıfır problem politikasının uygulanmaya çalışılması bölgeye yönelik açılımın boyutlarını göstermektedir (Özcan, 2011, s. 194 ve s.584).

Bunun yanında 2011 yılında bölgede baş gösteren Arap devrimleri (Arap Baharı) esnasında Türkiye'nin karar alıcı aktörlerinin, devrimlere verdiği aktif destekle süreç içerisinde yer alması, ardından devrimler sonrası Mısır'da İhvan Partisi, Tunus'ta Nahda Partisi ve Libya'da da Ulusal Geçiş Konseyi ile yakın siyasi bağlarından dolayı işbirliği içerisinde bulunulması ülkelerarası ilişkilere ve işbirliğine ayrı bir boyut kazandırmıştır. Bu faktörler Türkiye'yi bölgede olmazsa olmaz bir aktör olarak anılmasını sağlamıştır¹⁴. Türkiye sadece Afrika ve Ortadoğu'da değil İslam dünyasının diğer coğrafyalarına da açılım siyaseti ve aktif dış politika izlemiştir. Davutoğlu'na göre Başbakanın 2005 yılı içerisinde yaptığı Doğu Asya'dan Afrika'ya kadar uzanan geniş ziyaretleri; Yeni Zelanda, Avustralya, Endonezya, Malezya, Tayland, Sri Lanka, Maldivler, Umman, Katar, Bahreyn, Yemen, Etiyopya ve Güney Afrika gibi ülkeleri kapsamış ve yeni bir ülkeler kuşağı üzerine ciddi bir açılım yapılmasına olanak vermiştir (Haksever, 2005, s. 249). Davutoğlu'na göre (Şubat 2005) 2004 yılında Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İslam Konferansı Örgütüne başkan seçilmesi, Türkiye'nin İslam ülkeleri arasında yaptığı ciddi lobi faaliyeti ile gerçekleşmiş olmasının İKÖ'de ciddi bir değişiklik yaratacağını, hatta İKÖ'nün Tayland'a (Patani olayı) müdahil olmasını da buna bağlamıştır (Akyol, 2006, s. 216).

Türkiye Burslarının yapılandırılmasının arifesinde Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile de ekonomik ve ticari alanda ilişkilerin giderek arttığını görmekteyiz. Örneğin Latin Amerika Ortak Pazarı MERCOSUR ile Türkiye'nin serbest ticaret antlaşmasını 2008 yılında imzalaması Türkiye'ye gümrük vergileri ve ticari kotalar açısından büyük fayda sağlamıştır. Ekonomik ilişkiler düzeyinde yaklaşan Türkiye ve Latin Amerika ülkeleri Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyine geçici üyeliğine de destek vermişlerdir. Ekonomik ve siyasi –diplomatik alandaki bu yakınlaşmalar eğitim alanında

¹⁴ akademikperspektif.com ve www.altinoluk.com

da karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Çelenk, 2009, s.566). Latin Amerika ülkelerine yönelik burs kontenjanları belirlenmiş ve 2013 yılı itibariyle tanıtım çalışmaları amacıyla coğrafyaya ziyaretler yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Latin Amerika coğrafyasına açılımda doruk noktasına ulaştığı 2010 yılı itibari ile Latin Amerika Ortak Pazarı MERSOCUR ülkeleri ile toplam ihracatı 849 milyon dolara ithalatı da 2 milyar dolara ulaşmıştır.

Ülke	2007	2008	2009	2010
MERSOCUR	304	442	480	849
Brezilya	229	318	388	614
Arjantin	61	107	73	179
Uruguay	8.3	14.4	10.5	31.8
Paraguay	1.5	3.1	7.6	24.8

Tablo 4: Türkiye'nin MERCOSUR ülkelerine ihracatı (1000 dolar)

Ülke	2007	2008	2009	2010
MERSOCUR	1.629	2.293	1.433	2.022
Brezilya	1.172	1.423	1.105	1.347
Arjantin	417	789	225	281
Uruguay	36	26	30	171
Paraguay	2.9	53	72	221

Tablo 5: Türkiye'nin MERCOSUR ülkelerine ithalatı (1000 dolar)

Güneydoğu Asya ülkeleri Türkiye'nin yıllardır zayıf ilişkilere sahip olduğu ülkelerdir. Oldukça büyük bir ekonomik potansiyele sahip Güneydoğu Asya ülkelerinin oluşturduğu ekonomik birlik ASEAN ile Türkiye 2010 yılında Dostluk ve İşbirliği

antlaşması imzalamıştır. Türkiye bir yandan bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini artırırken diğer taraftan da bölgenin barış ve istikrarını artırıcı katkılarda bulunmuştur. İngiltere ve Japonya ile birlikte Filipinler hükümeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında barış müzakerelerini yürüten temas grubunun üyesi olmuştur. Endonezya ile Doğu Timor arasındaki sorunların çözümünde girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin Güneydoğu Asya ülkeleri ile 2010 yılındaki dış ticaretinde ithalat rakamı 5 milyar doları ve ihracat rakamı da 1,5 milyar doları bulmuştur. Toplam ticaret hacmi de 6,5 milyar dolara ulaşmıştır (Çolakoğlu, 2011, s.456-457).

Bu minvaldeki siyasi ve ekonomik gelişmeler ve açılım stratejileri bir müddet sonra kültürel diplomasi ve dolayısıyla uluslararası öğrenci hareketliliği alanlarında da kendini göstermeye başlamıştır. Uluslararası düzeye yönelik gerek Yunus Emre Enstitüsü ve gerekse Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına bağlı Uluslararası Öğrenciler Dairesi, çeşitli projelerle, dil kurslarıyla, hedef coğrafyalara yönelik burs programları ve kontenjanları ile faaliyetler ve açılımlar gerçekleştirmeye başlamışlardır. Özellikle YTB'ye bağlı Uluslararası Öğrenci Dairesi lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenci seçiminde hedef coğrafyalara yönelik burs modülleri geliştirerek önceden hükümet bursları kapsamında düzensiz bir şekilde verilen burs kontenjanlarını sisteme bağlamışlardır. Hatta hedef coğrafya ve ülkelerle ilgili Türkiye-Afrika, Harran ve Boğaziçi Burs Programları adı ile burs modülleri geliştirilerek Türkiye'nin uluslararası öğrenci hareketliliğini buralara yaymayı başarmıştır.

Türkiye Burslarının Stratejisi

Türkiye Bursları stratejisini en kısa cümlelerle vizyonunu açıklarken belirtmektedir. Vizyonunda, "Türkiye'nin burslu yabancı öğrenciler için sunulacak imkân ve fırsatlar

bakımından dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almasını sağlamak ve Türkiye'deki yabancı öğrenci sayısını artırmaktır.” ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeleri dikkatlice analiz ettiğimizde strateji çerçevesinde bir tek hedefe kilitlenildiğini görmekteyiz. O da yükseköğretimde uluslararasılaşmanın sağlanmasıdır. Çünkü dünyanın önde gelen ülkelerinin arasında yer almak ibaresi ile Fulbright, Chevening, DAAD, Eiffel, Jean Monnet gibi projelerin örnek alınarak onların seviyesinde ve onlarla rekabet edebilecek ölçüde nitelikli bir projenin amaçlandığını görmekteyiz. Bu da ancak önde gelen gelişmiş ülkelerin bu tür projelerini uygularken dikkate aldıkları eğitimde uluslararasılaşma yolu ile olmaktadır.

Türkiye Bursları stratejisi gereği uluslararası öğrenci kavramını öncelikle tanımlamaya önem vermiştir. Bunu yapmadan önce dünyadaki uluslararası öğrenci kavramları üzerinde durmuş ve onları tanımlamıştır. OECD'nin tanımına göre “yabancı öğrenci, vize ya da özel izinler çerçevesinde kendi ülkesi dışında akredite bir kurumda belli bir öğrenim programına katılma hakkı verilen kişidir.¹⁵ UNESCO'nun tanımlamasına göre “uluslararası öğrenci, eğitim amacıyla ulusal ya da bölgesel sınırların dışına çıkan ve uyuşu bulunduğu ülke dışında öğrenci olarak kayıtlı kişidir.¹⁶

Uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan tanımlarla birlikte ülkeler düzeyinde yapılan tanımlar da bulunmaktadır. Ülkelerin yapmış olduğu tanımlamalarda genel olarak yabancı uyruklu bir öğrencinin eğitim amacı ve bunun için gereken izin veya yabancı kişinin vatandaşlık ve ikamet sorunu gibi başlıklar çerçevesinde uluslararası öğrencinin tanımı yapılmaktadır. Örneğin Avustralya “570-575 arası vize prosedürüne tabi olarak Avustralya'da öğrenim gören kişi” olarak tanımlamakta, İngiltere “İngiltere'de ikamet

¹⁵ <http://stats.oecd.org/glossary/search.asp>

¹⁶ Global Education Digest 2010, s.264, http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2010/GED_2010_EN.pdf

hakkı bulunmayan öğrenci”, ABD “ABD vatandaşı, göçmen ya da mülteci olmayan ve ülke içindeki yükseköğrenim kurumlarına kayıtlı öğrenci” olarak tanımlamaktadır (YTB, Strateji Belgesi, 2012).

Türkiye Bursları Stratejisi bu konunun önemle üzerinde durmuş ve bu tanımlamalardaki genel kıstasların eğitim-öğretimin amacı, vatandaşlık, ikamet izni, öğrenci vizesi gibi konular olduğunu buna mukabil yabancı öğrencinin kalitesini ve eğitimin içeriğini belirleyen unsurların dikkate alınmamış olmasını tespit etmiştir. Ardından Türkiye’deki uluslararası öğrenci tanımlamalarına odaklanılan strateji belgesinde önce 1985 yılında “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmelikte ifade edilen tanıma atıfta bulunmuştur. Bu yönetmelikte “her derece ve daldaki eğitim kurumlarında öğrenim gören veya Türkçe kurslarına katılan T.C. uyruğunda bulunmayan kişi” ifadesi yer almaktadır (YTB Strateji Belgesi, 2012).

6.4.2010 tarih ve 27544 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5978 Sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda bu tanım, “*kamu kurum ve kuruluşlarınca ülkemizde eğitim görmesi uygun görülenler ile uluslararası anlaşmalar çerçevesinde eğitim amacıyla Türkiye’ye gelen yabancı uyruklu öğrenci*” olarak ifade edilmiştir. Özellikle Strateji Belgesinde bu tanımına önem atfedilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede Strateji Belgesinde uluslararası öğrenci, “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayıp öğrenci vizesi ya da özel izinlerle Türkiye’de her derece ve daldaki bir eğitim-öğretim kurumunda sosyal, kültürel, mesleki gelişim amacıyla kendi hesabına ya da burslu olarak öğrenim gören öğrenci*” olarak tanımlanmıştır (YTB Strateji Belgesi, 2012, s.10).

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır:
1,25 cm

Buradaki tanımlama üzerinden Türkiye Burslarının uluslararası öğrencinin eğitiminin içeriği ve kalitesini belirleyen kıstasları da göz önüne aldığı sonucunu çıkarmaktayız. Sadece gelen öğrencinin eğitim-öğretim durumu değil her alanda gelişimi de Türkiye Burslarının stratejisi gereği üzerinde durduğu bir olgu olarak görülmektedir. Özellikle “sosyal, kültürel, mesleki gelişim amacıyla” ibaresi uluslararası öğrenci stratejisinde Türkiye Burslarının kamu diplomasisine ne denli önem verdiğini göstermektedir.

Türkiye Bursları kendi stratejisinde dokuz alt başlıkta temel ilke ve değerlerini sıralamıştır. Yeni burs politikasının bu ilke ve değerleri gözetenek yapılandırıldığını görmekteyiz. Bunlar sırasıyla;

Sürdürülebilirlik: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin devamlılığını; bu politika, uygulama ve hizmetlerin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik boyutlarının tüm paydaşların lehine olacak şekilde dengede tutulmasını; sınanabilme ve değiştirilebilme esnekliğine sahip bir yapı ile sürekliliğini ifade eder.

Süreç ve Sonuç Odaklılık: Hedeflenen amaçlara ulaşma yönünde pratik olmayı, karşılaşılan sorunlara alternatif çözümler üretebilmeyi, hızlı ve etkin karar verebilmeyi, zaman ve kaynakların etkin kullanımını ifade eder.

Yenilikçilik ve Rekabetçilik: Kurumlararası eşgüdümün sağlanarak yabancı öğrencilere yönelik dünyadaki ve Türkiye’deki politika, uygulama ve hizmetlerin performans temelli değerlendirilmesini; bu politika, uygulama ve hizmetlerin alternatif yaklaşımlarla geliştirilmesini; Türkiye’nin uluslararası öğrenci hareketliliğinden daha çok fayda sağlayacak ve uzun vadede bu hareketliliğe yön verecek potansiyelini harekete geçirmesi amacıyla gerekli altyapının oluşturulmasını ifade eder.

Plan ve Programlılık: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin ulaşılabilir hedefler çerçevesinde planlanmasını ve süreç yönetiminin önceden belirlenmiş programlara dayanmasını ifade eder.

Etkinlik ve Etkililik: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin belirlenen stratejik amaçlar doğrultusunda yürütülerek bu amaçlara ulaşılmasını, bu yönde gerekli tedbirlerin alınmasını, uluslararası yabancı öğrenci hareketliliğini dönüştürecek dinamik bir yapı oluşturulmasını ifade eder.

İşbirliğine Açıklık ve Eşgüdümlülük: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin belirlenen stratejik amaçlar doğrultusunda yürütülmesini sağlamak amacıyla paydaşların işbirliği içinde sürece dâhil olmalarını, bu politika, uygulama ve hizmetlerin tüm paydaşların mikro ve makro düzeydeki hedefleriyle uyumlu bir şekilde ortak bir vizyonu yansıtmasını, paydaşların sürecin tüm aşamalarında ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etmelerini ifade eder.

Değer Üretebilirlik: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin bir bütün olarak bireysel, toplumsal ve küresel kalkınmayı sağlayacak şekilde düzenlenmesini; Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel ve kültürel birikimin uluslararası bilgi yönetimine yeni ve yaratıcı katkı sağlayacak şekilde bir artı değer olarak güncelleştirilmesini ifade eder.

Bütüncüllük: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin bir sistem yaklaşımı içerisinde topyekûn geliştirilmesini sağlayacak vizyoner bakışın, konunun tüm boyutlarını kapsayacak şekilde amaç, ilke ve uygulamalara yansıtılmasını ifade eder.

Yerel ve Bölgesel Koşullara Duyarlılık: Yabancı öğrencilere yönelik politika, uygulama ve hizmetlerin ilgili ülke ve bölgelerin özel koşulları ve ihtiyaçları çerçevesinde belirlenmesini ve yürütülmesini ifade eder.

Strateji belgesinde belirtildiği üzere Türkiye Bursları Projesinin belli başlı stratejik amaçları bulunmaktadır. Bu amaçları Türkiye Bursları Projesini kendisinden önceki Büyük öğrenci Projesinden de stratejik olarak ayıran önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Strateji Belgesinde çizilen Türkiye Burslarının temel amaçları;

1- Yabancı öğrencilere yönelik rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile sosyo-kültürel nitelikte destekleyici faaliyetler gerçekleştirmek.

2- Yabancı öğrenci çalışmalarını (burs sistemi, kontenjan belirleme ve seçim sistemi vb.), ülkemizin bölgesel ve stratejik hedefleri ile yerel ve bölgesel koşulları gözetenek rekabetçi, yenilikçi, objektif ve standart bir yapıya kavuşturmak.

3- Tanıtım ve halkla ilişkiler faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütmek.

4- Burslu öğrencilere sağlanan imkânları iyileştirmek.

5- Yabancı öğrencilere yönelik Türkçe öğretiminin kalitesini artırmak ve Türkçeyi bölgesinde konuşulan bir dil yapmak.

6- Mesleki ve teknik eğitim alanında yeni imkânlar sunmak.

7- Etkin bir bilgi yönetimi sistemi ile öğrencilerin eğitim ve sonrası süreçlerini analiz ederek eğitim sonrasında ilişkilerin devamını sağlamak.

8- Ortak ilkeler çerçevesinde kurumlararası işbirliği ve eşgüdümü sağlamak olarak belirtilmiştir. Buradaki temel amaçları analiz ettiğimizde öncelikli hedeflerin;

a) bir önceki burs programı olan Büyük Öğrenci Projesinin eksikliklerini giderme,

b) Büyük Öğrenci Projesinde düşülen hatalara düşmekten kaçınma,

c)dünyadaki kamu diplomasisi eksenli tek taraflı öğrenci hareketliliği politikaları ile uyumlu bir politika uygulama,

d)öğrencilere yönelik rehberlik hizmetleri bağlamında bireysel olarak ilgilenme ve böylelikle projenin geri dönüşümünü alma gibi konuların olduğunu görüyoruz.

İstatistiki Veriler Bağlamında Türkiye'nin Burs Politikalarının Genel Özellikleri ve Dünya'daki Konumu

2013 yılında Türkiye'de toplam 44.025 uluslararası öğrencinin yükseköğretime devam ettiği kaydedilmiştir. Bu rakamdan 43.251'i yükseköğretim ve 774'ü de ortaöğretime devam eden öğrencilerdir. ÖSYM'nin sunduğu son rakamlara göre 2012-2013 yılı mezun uluslararası öğrenci sayısı 2364 iken yeni kayıt yaptıran toplam sayısı 13.082'dir (ÖSYM, 2013). Bu sayı diğer öğrenci hareketliliğini yürüten gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük bir rakamdır. Türkiye'de Büyük Öğrenci Projesinin başlaması ile yoğun olarak başlayan öğrenci trafiği 1990'ların ikinci yarısı ve 2000'lerin ilk yıllarında azalma göstermiş ancak 2007 yılına gelindiğinde bunu takip eden 2008, 2009 ve 2010 yılına doğru %56'lık bir artış ile yükselme eğilimine girmiştir (Özoğlu, 2012). Türkiye'ye gelen öğrenciler, dünyada öğrenci değişiminde ön plana çıkan ülkeler (Çin, Hindistan, Kore, Almanya, Fransa ve Rusya) değildir. Daha ziyade, komşu ülkeler (İran, Irak, Suriye, Gürcistan ve Yunanistan (Batı Trakya)) ve kültürel- tarihi bağlarının kuvvetli olduğu ülkelerden (Orta Asya Türki Cumhuriyetleri ve Rusya'daki Özerk Türki cumhuriyetlerden öğrenciler) öğrenci akışı olmaktadır (Özoğlu, 2012).

Türkiye'de uluslararası öğrencilerin burslandırılması Türkiye Bursları Programının yapılandırılmasına kadar üç yoldan yapılmaktaydı. Bunlardan ilki Büyük Öğrenci Projesi olarak da bilinen ve diğer adı da devlet bursu olan yoldan yapılan burslandırmalardır. Diğerleri hükümet bursu denilen bakanlıkların veya devlet kurumları tarafından sağlanan burslardır. Hükümet bursları genelde Türki Cumhuriyetler ve Akraba Topluluklar dışında dünyanın diğer ülkelerinden öğrencilere karşılıklı anlaşmalar ve protokoller yoluyla verilen bursları kapsamaktadır. Üçüncüsü ise çeşitli vakıf ve dernekler tarafından sağlanan özel burslardır (Özoğlu, 2012). 1992'den 2012 yılına değin Büyük Öğrenci Projesi ile toplam

32 bin öğrenci Türkiye'ye gelmiş ancak bunlardan sadece 9.541'i mezun olabilmıştır (Özoğlu). Büyük Öğrenci Projesinin hitap ettiği Orta Asya ülkeleri öğrencilerinin toplamda uluslararası yükseköğretim tercihlerine bölgesel olarak baktığımızda ise ilk sırayı %46 ile Rusya Federasyonu, ikinci sırayı %10 ile Kırgızistan ve üçüncü sırayı ise %7 ile Türkiye almaktadır¹⁷. Dünya çapında öğrenci hareketliliği alanında 164 milyar dolarlık bir ekonomik potansiyel mevcuttur. Öğrenci hareketliliğinin etkin uygulayıcısı olan ülkeler bu ekonomiden pay sahibi olmaktadır (YTB, s.5). Gelişmiş G-8 ülkeleri her alanda olduğu gibi öğrenci değişimi alanında da ilk sıraları işgal etmektedirler.

Türkiye Burslarına Geçilmesi Çerçevesinde Yapılanlar

*Türkiye Cumhuriyeti tarafından uluslararası öğrencilere kamu kaynakları kullanılarak verilen burslar “Türkiye Bursları” adı altında yeniden yapılandırılarak 4 kategoride 22 burs programı oluşturulmuştur.

*Türkiye Bursları kapsamında ihtiyaç duyulan idari ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye Bursları Yönetmeliği hazırlanmış, “yabancı öğrenci” kavramı “uluslararası öğrenci” olarak değiştirilmiş, öğrenci adaylarının imzalayacağı taahhütname hazırlanmıştır¹⁸.

*Türkçe hazırlık merkezleri çeşitlendirilerek, 21 üniversite ile Türkçe hazırlık eğitimi protokolü imzalanmıştır.

* 2012 yılında yürürlüğe konulan yeni sistem çerçevesinde, Türkiye Bursları web sitesi hazırlanmış ve başvuruların online alınmasıyla ilgili alt yapı çalışmaları tamamlanmıştır.

¹⁷ <http://www.uis.unesco.org/education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>

¹⁸ <http://www.dunyabulteni.net/haber/195486/yabanci-ogrenci-uluslararasi-ogrenci-oluyor>

Bu sayede Türkiye üniversitelerinde öğrenim görmek isteyen öğrenciler, Türkiye Bursları kapsamında hazırlanan burs programlarından kendilerine en uygun olanı kolayca seçebilme imkânına kavuşmuş ve başvuru işlemleri daha sistemli bir hâl almıştır.

*Üniversite ve bölüm seçeneklerinin genişletilmesi sağlanmış ve burs miktarlarında % 50 - 82 arasında artış sağlanmıştır.

* Marka değeri oluşturmak adına Türkiye Bursları logosu oluşturulmuştur.

*Türkiye Burslarının tanıtımı amacıyla;

13 dilde 50.200 afiş ve broşür ile 14 başvuru kılavuzu hazırlanmış,

Türkiye Bursları tanıtım filmi 8 ülkede 14 TV kanalında yayınlanmış,

10 ülkede 23 radyoda reklam spotu yayınlanmış,

Türkiye Bursları tanıtım materyali 43 ülkede 49 farklı merkezde dağıtılmış,

53 dış temsilciliğimizde ilan/duyuru yapılmış,

10 ülkede saha bilgilendirme çalışmaları, 70'i aşkın ülkede 1000'in üzerinde bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır.

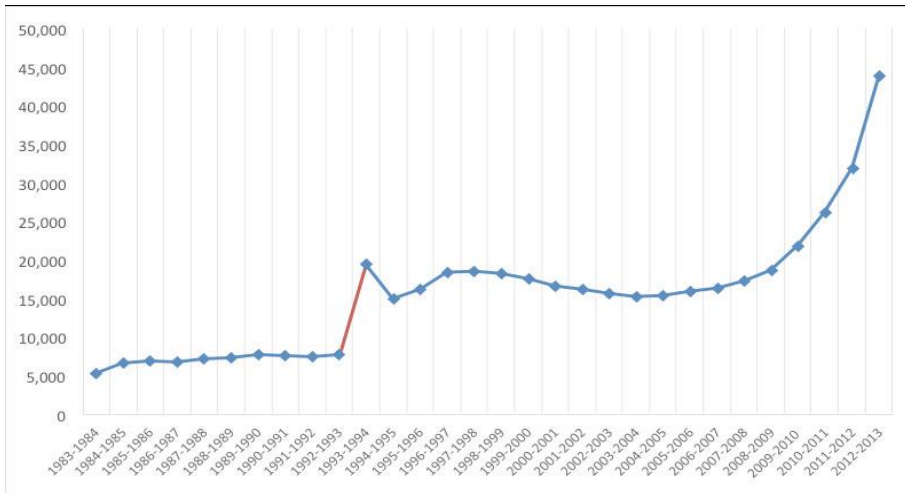
*Alan çalışmaları kapsamında, Bursa, Sakarya, Kocaeli, Samsun, Trabzon, Kayseri, Adana ve Mersin illerinde üniversiteler, yerel yönetimler, yurtlar, TÖMER merkezleri, İl Emniyet Müdürlükleri ve öğrenci STK'ları ile birebir görüşmelerde bulunulmuştur (YTB 2012 Faaliyet Raporu).

Türkiye'nin Burslarının Yıllara ve Hedef Coğrafyalara Göre Analizi

Her ne kadar Büyük Öğrenci Politikası belirli düzeyde başarı göstermiş olsa bile, özellikle 2000-2010 yılları arasında Türkiye'nin tek taraflı öğrenci hareketliliği politikasında bir gerilemeden bahsetmek mümkündür. Büyük Öğrenci Projesinin özellikle 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren yavaşlaması, 2000'li yıllarda da etkisini yitirmesi burs politikasında yapılandırılmaya gidilmesini ve Türkiye Bursları sistemine geçilmesini zorunlu kılmıştır.

Şekil 2'de son 30 yılda Türkiye'deki uluslararası öğrenci sayıları verilmiştir. 1992-1994 arasındaki ani yükseliş Büyük Öğrenci Projesinin devreye girmesi sonucudur. Aynı şekilde 2010-2013 arası da ciddi bir yükseliş görülmektedir. Bu yükseliş ile Türkiye'deki öğrenci sayısı iki katından fazla artış göstermiştir

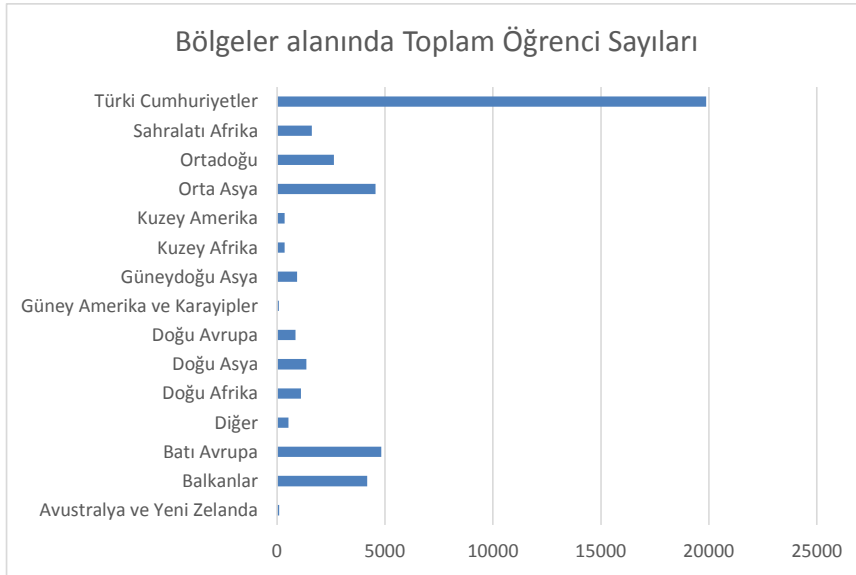
Şekil 1. 1983-2013 yılları arasındaki uluslararası öğrenci sayısı.

Kaynak: (YTB, 2013, s.9)

Türkiye'nin burs politikası bursların aktarıldığı bölgelere göre incelendiğinde Büyük Öğrenci Projesinin hedef aldığı ülkelerden coğrafyasının etkisi görülecektir.

Şekil 2. Burslu öğrencilerin bölgelere göre dağılımı (2013).

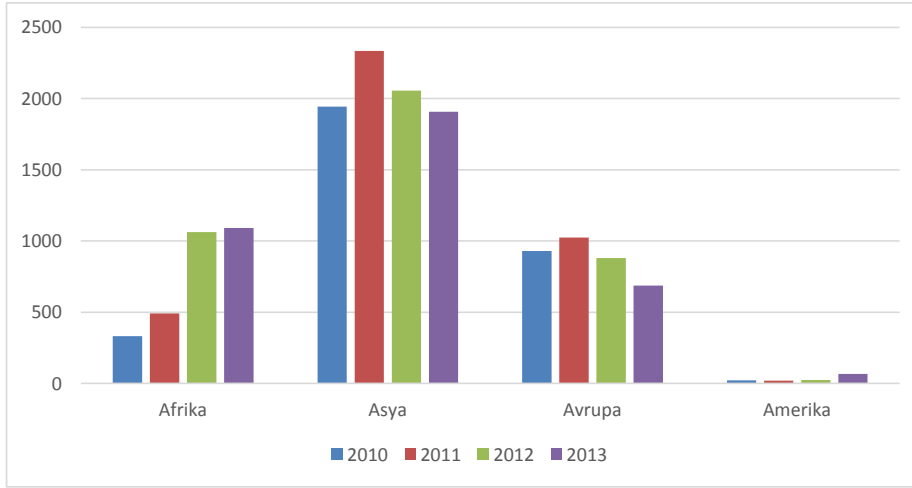

Kaynak: ÖSYM 2013 verileri. (YTB, 2013, s.9)

Türkiye'nin burs politikası bursların aktarıldığı bölgelere göre incelendiğinde Türkiye Cumhuriyetlerinden burslandırılan öğrenci sayısı diğer bölgelere nazaran çok daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 3). Bunda Büyük Öğrenci Projesinin büyük rolü bulunmaktadır. Bir dönem, Türkiye'nin burslandırma politikası devlet bursları kapsamında sadece bölgeye yönelik yapılması Türkiye Cumhuriyetleri açık ara farkla öne çıkarmaktadır. Ancak, 2012 yılında Türkiye Bursları sistemine geçilmesi ve karar alıcı aktörlerin

burslandırma politikasının hedef coğrafya alanını genişleterek Ortadoğu ve diğer İslam coğrafyasının pek çok ülkesine genişletmeleri burs dağılımının bundan sonraki oransal durumunda farklı bir tabloyu ortaya çıkaracağı kesindir. Nitekim bu yönde gelişmelerde yaşanmaktadır.

Şekil 3. Türkiye'den burs alan öğrencilerin bölgesel dağılımı.

Kaynak: (YTB, 2013, s. 16)

Son dört yılda yapılan burslandırma oranlarına bakıldığında, 2010 yılı ile başlayan süreçte ve özellikle 2012 yılında Türkiye Bursları sistemine de geçişle birlikte bölgesel-coğrafi düzeyde burslandırma politikalarının farklılaştığını görmekteyiz (Şekil 4). Örneğin Asya'dan gelen öğrenci sayısı 2012 ve 2013 yıllarında azalma eğilimi gösterirken buna mukabil Afrika'dan gelen öğrenci sayısında (Buradaki Afrika bölgesine Kuzey Afrika da dâhil olduğu için Ortadoğu'nun Kuzey Afrika ayağını da dâhil edebiliriz) 2012 yılı itibari ile %100'lük bir artış meydana gelmiştir. Burada Asya bölgesi Orta Asya'yı da

içermektedir ve oran 2012 ve 2013 yıllarına doğru düşüş gösterse de yine 90'lardan ve 2000'lerin başından kalan burslandırma politikasında Orta Asya ağırlığı devam etmektedir.

Diğer taraftan Afrika ve Ortadoğu'dan o zamana kadar sadece hükümet bursları düzeyinde az miktarda gelen öğrenci oranı Türkiye Bursları ile artış göstermiştir. Ancak Büyük Öğrenci Projesinin temel hedefi olan Orta Asya ülkeleri ve Türk topluluklarının kapsamı Türkiye Bursları ile genişletilerek Ortadoğu, Balkanlar, Güney Asya, Latin Amerika, Afrika ve dünyanın diğer bölgelerine yönelik coğrafi genişlemeye gidilmiş ve dünyanın pek çok yerinden öğrencinin burslandırılmasına yönelik politika izlenmeye başlamıştır. Farklı bir şekilde ifade edilecek olursa, Büyük Öğrenci Projesi bölgesel hedefe yönelik bir proje iken Türkiye Bursları küresel düzlemde bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.

1992'den bu yana 47.712 öğrenci Türkiye tarafından burslandırılmıştır (YTB, 2013, s. 14). Bölgesel olarak toplam burslandırılan öğrenci sayıları incelendiğinde ise en fazla rakam 19.837 öğrenci ile Türki Cumhuriyetlerdedir. Türki Cumhuriyetleri burslandırılmaya başlama tarihleri 90'lı yılların başına dayanan Balkan ülkeleri izlemektedir. Balkan ülkelerinden günümüze kadar toplam burslandırılan öğrenci sayısı 4173'tür. Üçüncü sırayı ise Türkiye Bursları sistemi ile birlikte hedef bölge stratejisinin biraz daha odağında yer alan Afrika ülkeleri almaktadır. Afrika ülkelerinden toplamda 2631 öğrenci burslandırılmıştır. Dördüncü sırayı ise yeni dönemde burs politikasının coğrafi olarak genişlemesinden dolayı pozitif yönde etkilenen Ortadoğu almaktadır. Ortadoğu'dan burslandırma rakamı 2755 öğrencidir (bkz: Şekil 3).

Bununla birlikte Türkiye Bursları ile birlikte yükseköğretimde uluslararasılaşma ile birlikte burslandırma sayısının hedef coğrafyalar bazında artmasından dolayı Güneydoğu

Asya'dan gelen öğrencilerin sayısında da artma görülmektedir. 922 öğrenci Güneydoğu Asya bölgesinden burslandırılmıştır (bkz: Şekil 3). Şekil 4'te de görüldüğü üzere son dönemde özellikle Ortadoğu ve Afrika'dan gelen öğrencilerde artma gözlemlenmekte ve bu da yeni dönemde Türkiye'nin yeni sisteminin oransal olarak hangi coğrafyaları ana hedef olarak seçtiğini göstermektedir. Latin Amerika ve Kuzey Amerika kıtasına da açılım yapan Türkiye'nin tek taraflı öğrenci politikası gereği 2010-2013 arasında toplam 133 öğrenciyi bu coğrafyadan burslandırmıştır.

Türkiye Burslarının buradaki amacı süreç içinde burslandırma oranlarını tüm bölgelerde birbirine yaklaşan oranlara çıkartmak ve tek taraflı öğrenci hareketliliğinde uluslararasılaşmayı sağlamaktır.

BÖLÜM 6

TÜRKİYE’NİN BURS POLİTİKALARI EKSENİNDE ANALİZ SEVİYESİ YAKLAŞIMLARI

Herhangi bir uluslararası ilişkiler konusu yorumlanırken sadeleştirilmesi ve daha sistematik bir biçimde incelenmesi için analiz seviyesi yaklaşımları kullanılır. Bu analiz seviyesi yaklaşımları konunun hangi değişkenlere göre değerlendirebileceğini belirlerler. Bu şekilde analiz yaklaşımları yapılarak açıklanan uluslararası ilişkiler vakaları daha teorik bir kurgulanma biçimiyle karşımıza çıkmış olur. Dış politika analizinde kullanılan sistem düzeyindeki yaklaşımlar David Singer (1961) tarafından üç düzeyde incelenmiştir. Bunlar analiz düzeyi olarak uluslararası sistem, analiz düzeyi olarak ulus devlet ve analiz düzeyi olarak birey diye gruplandırılmaktadır.

Sistem Düzeyinde Analiz

Bu analiz düzeyi küresel düzenin yapısını ve değişimini göz önüne alarak dış politik yaklaşımları ve politikaları incelemektedir. Sistem düzeyinde analizi, devletlerarası düzeyde veya uluslararası toplum düzeyinde analiz olarak da adlandırabiliriz. Sistem düzeyinde devletlerarasında vuku bulan herhangi bir gelişme, sisteme dâhil olan devletlerin dış politikalarını ve karar alma süreçlerini etkilemektedir. Bu düzey en kapsamlı analiz çeşidi olup bütün uluslararası etkileşimleri kapsar. Örneğin küreselleşme, uluslararası terör, çevre sorunları, teknoloji ve bilim üzerine gelişmeler gibi olayların devletlerin dış politika üretmelerini etkilemesi ve bu gelişmelere yönelik devletlerin bir bütün olarak ortak benzer politikalar geliştirdiklerini görmekteyiz (Singer, 1961).

Oran Young'a göre (1995) uluslararası sistem en bilindik ifadesiyle temel öğeleri belirli sınırlarla birbirinden ayrılan ve aralarında düzenli ve bağımlı ilişkiler bulunan devletlerin oluşturduğu bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Morton Kaplan'a (1957) göre kendilerine özgü tanımlanabilen davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan ve aralarında ilişkiler bulunan değişkenler dizisidir (Arı, 2008, 492). Son olarak McClelland'a (1966) göre ise kendilerini dış çevreden ayıran ve belirlenebilen sınırlar içinde etkileşmekte olan bir bütün olarak tanımlanmıştır (Arı, 493). Uluslararası sistem yerine uluslararası toplum ve uluslar ailesi gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Ancak sistem yaklaşımı uluslararası politikayı açıklama amacı gütmektedir ve bu yüzde hem sistemin yapı kavramını hem de sistemin dönüşümüne yol açan süreç kavramları birlikte ele alınarak incelenmelidir. Hatta sistemi bir bütün olarak analiz etmek gerektiğinden devletlerin davranışları, devletlerarası münasebetlerdeki gelişmeleri, sistemin yapısı ve işleyişi, çevresel faktörler gibi etmenleri de birlikte değerlendirerek sistem seviyesinde analizi değerlendirmek gerekmektedir (Arı).

Analiz düzeyinde sistemi temel aldığımızda, sistem içi etkileşim örneklerine, sistem içi koalisyonların oluşması ve bozulmalarına, özel güç birimlerinin sıklıkları ve sürelerine, sistemin kendi içindeki durumun değişmesine, resmi siyasi kurumlardaki değişikliklere sistem tarafından verilen yanıtlara, toplumsal sistemin ortaya koyduğu normlar ve geleneksel inançlar hakkındaki genellemelerin üzerine odaklanıldığını görürüz. Sistem analizi ulusal aktörlerin üzerindeki sistemin gücü ve etkisini abartması ve ulusal aktörlerin gücünü yok sayması açısından zayıf yönleri olduğu eleştirilerine maruz kalmaktadır (Singer,1961, s.7-8). Sistem analizi modelinde ulusal karar alıcıların (devlet, bürokrasi, lider ve çalışma grubu) etkileri görmezden gelinir. Bunun yerine bütüncül bakış açısı ile sistem çerçevesinde genellemeler yapılmaktadır. Üst yapının ve sistemin genel

çerçeveyi çizdiği ve devletlerin veya bireylerin sistemin öngördüğü şekilde politika ürettikleri vurgulanmaktadır.

Sistem Analizi Yaklaşımı Çerçevesinde Büyük Öğrenci Projesi

Büyük Öğrenci Projesi ve ardından Türkiye Bursları Projesini sistem düzeyinde analiz ettiğimizde iki farklı devletlerarası değişim durumuna dünyanın pek çok ülkesinin olduğu gibi Türkiye'nin de devlet davranışları gereğince uygun politikalarla cevap verdiğini gözlemlemekteyiz.

1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması ile Almanya'nın birleşmesi, Varşova Paktının dağılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması, iki kutuplu dünya sisteminin çökmesi, iki süper güçten biri olarak bilinen Sovyetlerin ABD'yi dünya arenasında yalnız bırakması, Yugoslavya'nın 1991 yılında parçalanmaya başlaması, NATO'nun 1991 yılında konsept değiştirmesi gibi önemli gelişmeler topyekûn dünya üzerinde devletlerin dış politikalarını yeniden yapılandırmalarına neden olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında 1990'lı yıllarda yeni bağımsız olan eski Sovyet ülkelerine ve Yugoslavya ülkelerine yönelik ekonomik, siyasi ve kültürel açılımlarda Türkiye'nin diğer NATO ülkeleri ile birlikte hareket etmiştir. Benzer ve ortak politikalar geliştirmiştir. Türkiye Büyük Öğrenci Projesinin hazırlığına başladığında dünya sistemsel olarak "Gevşek İki Kutuplu Sistem" den yeni çıkmış durumdaydı. Gevşek iki kutuplu sistem kavramı Morton Kaplan'ın kavramlarından olup dünya üzerinde ABD ve SSCB gibi blok önderleri ve bunların askeri-siyasal örgütlenmeleri olan NATO ve Varşova Paktı etrafında diğer dünya devletlerinin toplanmasını temel almaktadır. Bunun yanında tarafsız Üçüncü Dünya ülkelerinin de sistem içerisinde faal oldukları kabul edilmektedir. Dünya 1991 yılında bu sistemden

çıkarak çok kutuplu dünya sistemine geçiş yapmıştır. Bu olağanüstü durumun getirileri olarak Türkiye de hedef coğrafyada dünyadaki diğer aktörlerin benzeri politikaları hayata geçirmek üzere harekete geçmiştir.

Türkiye'nin 1992 yılında yürütmeye başladığı Büyük Öğrenci Projesi bu çerçevede geliştirilen projelerden biridir. Varşova Paktının dağılması, SSCB'nin çökmesi ve ideolojik harbin yerini yeni bağımsız olan ülkelerde baş gösteren etnisite sorununun alması bu bölgelere yönelik yeni projelerin yapılandırılmasını devletlerarasında zorunlu kılmıştır. Örneğin ABD tarafından 1992 yılında SSCB'nin dağılması akabinde eski Sovyet ülkelerine yönelik başlatılan "Future Leaders Exchange" programı ve Berlin Duvarının yıkılması arifesinde başlatılan Batı Almanya'ya yönelik 'Congress-Bundestag' Programı bunun en iyi örnekleridir. Sistem analizi açısından incelendiğinde Türkiye'nin bölgeye yönelik geliştirdiği politikalar ve bölgeye yönelik stratejileri sistem içindeki uluslararası toplumsal gelişmelerin etkisi neticesindedir.

Sistem, diğer Batı ülkelerini nasıl önlem almaya ve politika geliştirmeye yönelttiyse Türkiye'yi de o doğrultuda benzer politikalar geliştirmeye zorlamıştır. Büyük Öğrenci Projesi, sistemin gerektirdiği için Türkiye'nin başlattığı bir programdır. Çünkü Türkiye, o dönemde SSCB'nin yıkılmasından sonuçları bakımından etkilenen bir ülkedir. SSCB ile yarım asır boyunca ideolojik çatışmanın içerisinde olan NATO ülkeleri nasıl süreçten etkilendilerse ve bu durum karşısında yeni politika üretmeye koyuldular ise (NATO'nun 1991 Roma Zirvesi ile konsept değiştirmesi) Batı sistemi içerisinde yer alan Türkiye'nin de bunlara benzer politikalar üretmesi sistemin bir getirisidir.

Sistem Analizi Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye Bursları Programı

Sistem düzeyinde analize tabi tuttuğumuz zaman; 2012 yılında Türkiye Bursları Projesinin uygulanması aşamasına gelindiğinde Türkiye'nin bu kararı vermesi, uluslararası sistem içi değişiklikten ve uluslararası gelişmelerden doğan sonuçlarla yakın bağlantılıdır. Önce 2010 yılı sonu itibari ile başlayan ardından 2011 boyunca etkisini sürdüren Ortadoğu'daki değişim ve demokrasi rüzgârları uluslararası sistem içindeki devletlerarası münasebetleri etkilemeye başlamıştır. 19 Kasım 2010 yılında NATO Lizbon'da her on yılda bir belirlediği yeni stratejik konseptini ilan etmiştir. Ortak savunma, kriz yönetimi ve güvenlik işbirliği alanlarında pek çok önceliğini gözden geçirmiş ve yeniden yapılandırmıştır¹⁹. Aynı zamanda 2011 yılında bütün Ortadoğu coğrafyasını sarsan Arap Baharı isyanları ve demokratikleşme dalgaları dünyanın gündemine oturmuştur. Bu demokratikleşme dalgaları Libya, Yemen, Mısır, Tunus gibi ülkelerde mevcut yönetimlerin değişmesini ve yerlerine yeni yönetimlerin demokratik seçimlerle gelmesini sağlamıştır (Todge, 2011). Bu olaylar dizisi sistem analizi açısından bakıldığında uluslararası sistemin ve toplumun yapısındaki etkileşimin direk bir sonucu olarak görülmekte ve devletlerin sistemsal gelişmeye yönelik ortaklaşa karar almasına ve politika geliştirmesine neden olmaktadır.

Sistem analizini gerekli kılan ve temellendirilmesini sağlayan olgu küreselleşmedir. Küreselleşmenin giderek artan etkisi dünya üzerindeki tüm ulus devlet aktörlerini aynı ve eşit düzeyde etkilemektedir. Bu küreselleşmenin etkisi ile meydana gelen karşılıklı bağımlılığın da oluşmasıyla yakın alakalıdır. 1970'lerden sonra hızla artan devletlerarası karşılıklı bağımlılık, 1990'lara gelindiğinde Varşova Paktının da çökmesi ile küreselleşmenin sistem üzerindeki etkisi ile daha da hızlanmış ve devletlerarasında kaçınılmaz olmuştur. Özellikle internet çağının zirveye ulaştığı 2000'li yılların ikinci on

¹⁹ http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf

yılında bu oran daha da artmıştır. Küreselleşme burada başta NATO, OECD ve G-20 ülkeleri gibi liberal ekonomi, ortak güvenlik algılaması, insan hakları ve insani değerler konusunda ortak üretilen politikalar üzerinde birlikte hareket eden ülkeleri etkilemektedir. Dolayısıyla Kuzey ülkeleri diye de nitelendirilen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomi, dış politika ve kültürel alanda üretecekleri politikaların içeriği ve hedefleri benzerlik göstermektedir. Örnek verilecek olursa Arap Baharı sırasında NATO ülkeleri ve üyesi olması dolayısıyla Türkiye'nin de aynı doğrultuda hareket etmesi gayet normaldir. Bu perspektiften bakılacak olursa küreselleşmenin her alanda hâkim olması Türkiye'nin de kültür politikaları ve tek taraflı öğrenci hareketliliği politikaları konusunda küreselleşmeye ayak uydurmasını zorunlu kılmaktadır. Her ne kadar ilk başta (1992 yılında) başlarken sadece yeni bağımsız olan Türki cumhuriyetlere yönelik bölgesel bir özellik gösteren Büyük Öğrenci Projesi, ardından süreç içinde Balkanlara başta olmak üzere Ortadoğu'yu ve diğer ülkeleri de kapsamaya başlasa da küreselleşmeyi kaldırabilecek stratejiden yoksunluğu daha fazla devam edebilmesinin önünde engel teşkil etmekteydi. Türkiye Bursları Programının yapılandırılması ve oluşturulan stratejisi küreselleşmenin getirileri ile paralel politikalar öngörmektedir. Bölgeselliği aşmış dünyanın diğer bütün coğrafyalarındaki öğrencilere yönelik evrensel kamu diplomasisi ilkeleri uyarınca hitap etmektedir.

Devlet Düzeyinde Analiz

Dış politika analizi yaklaşımında ulus devleti temel alan analiz seviyesidir. Analiz yapılırken devlete ait bazı unsurlar üzerinden analiz yapılmaktadır. Bu unsurlar askeri güç, ekonomik güç, doğal kaynaklar, demografik özellikler, coğrafi konum, siyasal sistem, tarih

ve kültürel yapı gibi unsurlardır. Bunun yanında analiz yapılırken devletlerin nitelikleri ve kapasiteleri de önemlidir (Erdoğan, 2013). Devletlerin zaman içerisinde kapasiteleri ve güçleri değişebilmekte ve karar alma sürecinde mevcut durumlarına göre çeşitli sınırlamalar ve teşvikler uyarınca politika geliştirmektedirler. Aynı zamanda devlet merkezli analiz çoğu zaman sistem analizi yaklaşımından kaynaklanan yanlış homojenleşmeden kaçınmayı da mümkün kılmaktadır. Sistem merkezli modelin devlet merkezli model kadar detaylı ve ayrıntılı bir analiz sunması mümkün değildir. Ayrıca devlet düzeyinde analiz amaca ulaşmaya çalışılırken devletlerin nasıl ve neden belirli hedeflerin peşinde koştukları sorusuna da yanıt aranmaktadır. Örneğin bu soru sistem merkezli yaklaşımda yoktur ve bütün ulusal aktörlere sistemsel gelişmeye paralel olarak aynı amaç atfedilmektedir. Diğer taraftan devlet düzeyinde analizde karar alma sürecine etki eden iç ve dış faktörler ve bunların ortaya çıkardığı kurumsal çerçeve önem taşımaktadır (Singer, 1961).

1992 yılında Büyük Öğrenci Projesinin başlatılması ve Türkiye Burslarına geçilmesi konularında karar alma süreci incelenirken devlet düzeyinde analiz yapıldığında; devlete ait unsurların o dönemin şartları çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir. Ekonomik güç, siyasal sistem, tarih, kültürel yapı ve ülkenin içinde bulunduğu sosyal durum gibi devlete ait özellikler, Büyük Öğrenci Projesinin uygulanmasına ve Türkiye Burslarına geçilmesine yönelik önemli ipuçlarını vermektedir.

Sistem düzeyinde analiz ile devlet seviyesinde analizin arasındaki farka bakıldığında; örneğin Büyük Öğrenci Projesinde projenin hayata geçirilmesine neden olan SSCB'nin dağılması ve Orta Asya Türki Cumhuriyetlerinin bağımsız olmaları ve buna yönelik Türkiye'nin kayıtsız kalamayarak kültür ve eğitim politikaları üretmesi sistem düzeyinde analizin konusudur. Ancak detaya inildiğinde ve Türkiye'nin hangi devlet

unsurları ile bu projeyi üretmeyi karar alması ve devlete ait bu unsurların kapasitesi incelendiğinde devlet düzeyinde analizin konusuna girilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin burs politikalarına yönelik devlet düzeyinde analiz yapılırken devlete ait unsurlardan siyasal sistem, ekonomik güç, kültürel yapı ve tarih unsurlarına odaklanılmaktadır.

Siyasal Sistem

Siyasal sistemin dış politikada karar verme sürecindeki rolü oldukça önemlidir. Bir dış politika kararı alınması sırasında devlet nezdinde hangi prosedürün izleneceği önemlidir. Bunda ülkenin hangi siyasal sistem içerisinde bulunduğu, hükümetin nasıl kurulduğu ve nasıl bir yapıda olduğu da oldukça önemlidir. Örneğin bir parti tek başına iktidar olarak mı yoksa koalisyon hükümeti mi demokratik düzen içerisinde ülkeyi yönetiyor? Bu durum dış politika kararı alınması konusunda önemlidir. Koalisyon hükümetlerinin karar alma konusunda hızlı olmadıkları bilinmektedir. Koalisyonlarda karar alma sürecinin iki önemli özelliği bulunmaktadır. Bunların ilki karar alma ünitesi içerisindeki siyasal otoritenin ciddi manada bölünmüş olmasıdır. Hiçbir aktör ve grubun devletin kendi kaynaklarını yönetme konusunda tek başına söz sahibi olmaması ve her bir aktörün diğer aktörlerin inisiyatiflerini engelleyebilme gücüne sahip olması durumu vardır. Diğeri ise koalisyon içindeki grupların ve ortakların kendi başlarına karar alamamaları ve özgür hareket edememeleridir. Özellikle koalisyonu oluşturan gruplar siyasi görüş anlamında da birbirlerinden uzaktalarsa karar alma süreci zora girebilir. Örneğin dış politika alanında karar alınacağı zaman uygulanması planlanan politikanın koalisyonun her bir ortağı tarafından da uygun bulunması gerekir (Hagan vd, 2001).

Büyük Öğrenci Projesi: Büyük Öğrenci Projesinin uygulanmaya çalışıldığı 1992'den 2000'li yılların başlarına kadar geçen süre zarfında Türkiye'de devlet aygıtı hep koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiştir. Parlamenter sistem içerisinde pek çok partinin bulunması ve parçalı bir meclis aritmetiğinin olması parlamento kararlarının alınmasında gecikmelere yol açmaktaydı. Büyük Öğrenci Projesinin başlaması sırasında iktidarda bulunan DYP-SHP iktidarı özellikle belirli bakanlıkları paylaşmışlardı. Örneğin milli eğitim bakanlığı DYP'de iken Dış İşleri Bakanlığı SHP' li siyasetçilerdeydi. Konu ile ilgili bakanlık DYP'ye bağlı iken projenin yürütülmesi ile sorumlu bazı bürokratik kurumlar SHP'ye bağlıydı. Bu mevcut siyasi tablo, o dönemde projenin hayata geçirilmesi ve yürütülmesini sağlamıştır. Ayrıca projenin yürütülmesini o dönemdeki hükümet programları da içerikleri ve vizyonları ile desteklemektedirler.

1991 yılında kurulan VII. Demirel hükümetinin (49.Hükümet) programında şu ibareler bulunmaktadır: "Hükümetimiz, tarihsel bir yeniden yapılanma sürecinde bulunan Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerine ve işbirliğine büyük önem vermektedir. Bu sürecin demokrasi ve barış içerisinde tamamlanması içten dileğimizdir. Cumhuriyetlerle ilişkilerimizin geliştirilmesinde bu temel yaklaşımla uyumlu bir tutum izleyecektir. Aynı yaklaşım, Kafkasya'da komşumuz olan Cumhuriyetler ile dil ve kültür yakınlığımız bulunan Cumhuriyetlerle ilişkilerimize de egemen olacaktır. Özgürlüklerine kavuşarak, demokrasi ve kalkınma yolunda yeni atılımlara girmiş bulunan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, özellikle komşumuz Bulgaristan'la, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerimizi geliştirmek hükümetimizin ana ilkelerinden biridir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi girişimleri çerçevesinde bu denizi çevreleyen ülkelerle çok yönlü ilişkiler geliştirilmesine yönelik çabaları kararlılıkla sürdüreceğiz." Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından başbakan olan Tansu Çiller'in kurduğu 50, 51 ve 52. Hükümetler döneminde de

benzer vizyonlara sahip hükümet programları uygulamaya konulmuştur. Örneğin; I. Çiller ve II. Çiller hükümetleri programında, ‘‘Türkiye’nin, Atlantik-Avrupa ve Avrasya kuşakları içinde özel bir konumu vardır. Batı camiası ile bütünleşen bir ülkeyiz. İslâm âleminin demokratik, laik ve çağdaş bir üyesiyiz. Başta Türk dilleri konuşan toplumlar olmak üzere, yeni bağımsız devletlerin örnek aldıkları bir modeliz. Varlığımız ve başarılarımızla, İslamiyet ile demokrasinin bağdaştığının, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın demokratik bir ortamda da gerçekleştirilebileceğinin somut bir kanıtıyız. Dünyanın aradığı uzlaşmaları bünyemizde simgeliyoruz. Dış politikamızda da, etkinliğini bu bünyeden alan bir uzlaştırma, barıştırma ve işbirliğinde buluşturma işlevi görmeye devam edeceğiz.’’ ve Komşumuz Rusya’da demokratik sürecin ve pazar ekonomisine geçiş çabalarının başarıya ulaşması tarihsel bir önem taşımaktadır. Bu başarının sağlanmasında, gerek Rusya gerek yeni bağımsızlığına kavuşan komşu ve çevre ülkeleri ile siyasal ve ekonomik işbirliği ve dayanışmanın önemine inanıyoruz. Bu inançtan hareketle, eski Sovyetler Birliği’nin bulunduğu coğrafyadaki tüm ülkelerle, her alanda, daha yakın işbirliği ve yardımlaşma ilişkileri geliştirmeye çalışacağız. Bu çerçevede, ortak dil, din ve kültür bağlarımız bulunan Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile işbirliği ve yardımlaşma bağlarımızın pekiştirilmesine de özel ve sürekli bir özen göstereceğiz.’’ ibareleri bulunmaktadır (TBMM kütüphane kaynakları)²⁰.

Türkiye Bursları: Türkiye Burslarına geçilmesi için strateji belgesinin oluşturulduğu 2012 yılı olduğu temel alınacak olunursa; projenin tek başına iktidar olan bir partinin hükümet ettiği dönemde uygulanmaya başlandığı görülecektir. Parlamenter sistem içerisinde doksanlı yıllar boyunca parçalı bir meclis aritmetiği ve koalisyonlardan oluşan güçsüz hükümetlerin görüldüğü Türkiye’de, 2002 yılı itibari ile daha farklı bir aritmetik

²⁰ http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html

oluşturmuştur. Ak Parti'nin tek başına iktidar olduğu bu yeni dönemde TBMM, bir tek başına iktidar olan parti (Ak Parti) ve bir de ana muhalefet partisinden (CHP) olmak üzere iki partinin milletvekillerinden oluşmaktaydı. Tek başına iktidar olan siyasi bir partinin karar alabilmesi, karar alma sürecinin işleyişi ve alınan kararların uygulanması bakımından koalisyon dönemlerine nazaran daha hızlı ve etkilidir. Türkiye Bursları da tek başına hükümet olma imkânını elde eden Ak Parti'nin ikinci döneminde ve iktidardaki süresinin onuncu yılında hükümetin karar alıcı aktörleri tarafından başlatılmıştır. Bu nedenle 2010 yılında hazırlanan stratejisinin 2011 yılında ön hazırlık ve 2012 yılında ise direkt Büyük Öğrenci Projesini resmen sonlandırılarak devreye sokulması ve başlatılması, karar verme mekanizmasının önünde herhangi bir engelin olmaması ile alakalıdır. Buradaki engelden kasıt, 1990'lı yıllarda var olan koalisyon hükümetlerinde hükümet ortaklarından bir parti yetkilisi bakan veya ona yakın bürokratik yetkilinin geliştirmek istediği politikanın diğer koalisyon ortağı yetkililer tarafından onaylanmayıp sürüncemede bırakılmasıdır. Örneğin bu durum, doksanlı yıllarda yürütülmekte olan tek taraflı öğrenci politikalarında, projenin yürütülmesinden sorumlu olan kuruluşların koordinasyonunun sağlanmasında zorlukların oluşması esnasında görülmüştür. Türkiye Burslarının temel alt yapısını hazırlayan dış politik ve ekonomik gelişmelerin aynı zamanda 58, 59, 60 ve 61. Hükümetlerin programlarında yer alan içerik ve vizyonlarında yer bulduğunu görmekteyiz. Örneğin 59. Hükümet'in (I.Erdoğan hükümeti) programında yer alan " Hükümetimiz, Türkiye'nin İslam dünyasıyla ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Bir yandan, bu ülkelerle ikili işbirliğimizin artırılması, öte yandan, İslam Konferansı Örgütünün uluslararası alanda daha saygın yer edinebilmesi ve inisiyatif alabilen dinamik bir yapıya kavuşturulması için çaba sarf edecektir. Yine, bu bağlamda, başkanlığını Cumhurbaşkanımızın yaptığı İslam Konferansı Örgütünün, Ekonomik ve Ticarî İşbirliği Daimi Komitesinin faaliyetlerine daha

somut içerik kazandırmaya çalışacaktır.” ibareleri, “ Orta Asya Türk cumhuriyetleriyle tarihi, kültürel ve sosyal yakınlığımıza rağmen, Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerinde beklentileri karşılayamadığı bir gerçektir. Hükümetimiz, Türk cumhuriyetleriyle ilişkilerin en ileri noktaya taşınarak bölgenin geniş bir işbirliği alanına dönüştürülmesi için çaba sarf edecektir.” ifadesi, “ Balkan politikamız, bölgedeki ülkelerle tarihî, kültürel ve ekonomik ilişkilerimiz ışığında geliştirilecek, gerekirse yeniden şekillendirilecektir. Bölge içindeki gerilimi düşürmek ve barış ortamını kalıcı kılabilmek amacıyla, ortak çıkar alanları oluşturmak için ekonomi ağırlıklı projeler geliştirilecektir.” ifadeleri yer almaktadır. Ancak küresel düzeyde ekonomik, insani yardım ve diplomatik temelli açılım politikasının tam anlamıyla güdülmeye başlanması 61. Hükümetin program belgesinde görülmektedir. Bu programda, “ Dış politika vizyonumuzun genişlemesine bağlı olarak Afrika'yla olan ilişkilerimizi güçlendirmek amacıyla önemli adımlar attık. Afrika açılımımızın siyasi ayağını güçlendirmek amacıyla kıtadaki Büyükelçiliklerimizin sayısını 12'den 26'ya çıkarttık, yakın vadede bu sayıyı 32'ye yükselteceğiz. Afrika açılımının ekonomik ayağını oluşturmak üzere Türk işadamlarının Afrika pazarında etkin hale gelmesi için yoğun gayret sarf ettik. İkili ilişkiler düzeyinde gerçekleştirdiğimiz ve Türk firmalarının ve sivil toplum kuruluşlarının önünü açan bu politikayı yeni dönemde de aynı kararlılıkla sürdüreceğiz ve yeni fırsat ve işbirliği alanları geliştireceğiz.” ifadeleri ile Afrika'ya yönelik; “ Uzak ve Güneydoğu Asya, dış politikamızda vizyonumuzu genişlettiğimiz bölgeler arasındadır. Bölge ülkeleri ile olan ilişkiler iktidarımız döneminde büyük ivme kazandı ve bölgenin önemli ticaret ortaklarından biri haline geldik. Önümüzdeki dönemde de bölge ülkeleriyle yeni işbirlikleri kurmaya ve fırsat alanları açmaya devam edeceğiz. Asya'nın 3 büyük siyasi aktörü ve ekonomik gücü olan Çin, Hindistan ve Japonya ile olan ilişkilerimizi önümüzdeki dönemde de güçlendirmeye devam edeceğiz.” İfadeleri ile Uzakdoğu ve

Günay Asya'ya yönelik; "Yeni dış politikamız çerçevesinde, iktidarımız döneminde, yalnız yakın coğrafyalarla değil, bize uzak coğrafyalardaki dost ülkelerle de saygıya ve karşılıklı işbirliğine dayalı bir ilişki geliştirdik. Brezilya, Meksika ve Şili gibi ülkelerle her geçen gün daha da güçlenen bir ilişkimiz bulunmaktadır. Hükümetimiz Latin Amerika ülkeleriyle ilişkileri daha da geliştirmeye kararlıdır." ifadeleri ile Latin Amerika ülkelerine yönelik stratejiler belirlediğini vurgulamaktadır (TBMM kütüphane kaynakları)²¹.

Ekonomik güç

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve gayri safi milli hasılası devlet aktörünün uygulamak istediği dış politikanın ne ölçüde hayata geçirileceği üzerinde büyük etki sahibidir. Örneğin bir devletin ülke sınırları dışındaki coğrafyalara ekonomik ve siyasi açımda bulunarak etki sahibi olmayı amaçlaması ekonomik gücünün yeterliliği ile yakından ilişkilidir.

Büyük Öğrenci Projesi: Büyük Öğrenci Projesinin yürürlüğe girdiği sırada (1992-1993) ve etkin uygulandığı 1990'lı yıllarda Türkiye ekonomik anlamda zor bir dönemden geçmekteydi. 5 Nisan 1994 yılında DYP-SHP hükümetinin aldığı ekonomik tedbirler 2000'lere kadar sürecek olan olumsuz ekonomik durumun habercisiydi. 1990'lı yıllar Türkiye için sadece siyasal alanda parçalanmışlık değil ekonomik alanda da darboğaza girildiği dönemdir. Proje uygulanmaya başlanırken belirtilen amaç ve stratejisinin uygulanması belirli bir maddi kaynak gerektirmektedir. Büyük Öğrenci Projesinin ilk başlangıcında 7000 yükseköğretim 3000 orta öğretim öğrencisinin bir anda getirilmiş olması ve bu yapılırken gerekli bütçenin yeterli olup olmamasına dikkat edilmemesi ilk

²¹ http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukümetler.html

etapta projenin uygulanmasını zora sokmuştur. Aynı zamanda projenin nitelikli bir kamu ve kültür diplomasisi çalışması olması için gelen öğrencilere yönelik öğrenim boyu rehberlik hizmetlerinin de eksiksiz verilmesi gerekirken bütçe sıkıntıları nedeniyle detaylı program yapılamamıştır. Bu da projenin geri dönüşümü konusunda problemlere neden olmuştur.

Türkiye Bursları: Türkiye Bursları aynı zamanda Türkiye'nin tek taraflı öğrenci hareketliliği programları bağlamında uluslararasılaşmayı gerçekleştirme bakımından bir ilki teşkil etmektedir. Daha önceki pratiklerinde bölgesel burslandırma, soydaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkelere yapılan burslandırma veya ikili antlaşmalar çerçevesinde belirli hedef ülkelere hükümet burslarının sağlanması gibi uygulamalar olmuştur. Ancak ilk defa Türkiye Bursları ile birlikte yükseköğretimde uluslararasılaşma ve küresel düzeyde burslandırma standartlarına gidilmiştir. Bunda 2002'den sonra Türkiye'nin dış politikada, dış ticarete, dış yatırımlarda ve insani yardım götürme alanında küresel düzeyde dört koldan açılıma gitmesi etkili olmuştur. 2002'den sonra Türk dış politikası bölgesinde sıfır sorun politikası ile bölgesel barışı sağlamıştır. Ardından Afrika, Güney Asya, Balkanlar, Doğu Avrupa, Latin Amerika gibi bölgelere yönelik dış ticaret, yatırım ve insani yardım alanlarında uluslararasılaşmaya gidilerek küresel düzeyde açılım gerçekleştirilmiştir. On iki yıllık süre zarfında ekonomi, politik ve insani alanlardaki gelişmeler kültür ve eğitim alanına yansımış ve bu yansıma Türkiye Bursları ile daha kurumsal nitelikli devlet politikası halini almıştır.

Kültürel Yapı ve Tarih: Kültür, devletlerin dış politikada karar alma süreçlerinde etkili öğelerden biridir. Çünkü vatandaşların kendi devletleri ve diğer devletler hakkındaki inançları ve tutumları kültürü oluşturmaktadırlar. Devlet aygıtı için kültürel yapı ve tarih, dış politika üretimi konusunda nasıl bir yol izleneceği konusunda ve alınacak kararlar

hususunda temel bir altyapı olarak görülmektedir. Devletlerarası kültürel yakınlık veya ortak kültürel değerler izlenecek dış politika kararı konusunda fikir vermektedir. Devlet aygıtını etkileyen bir diğer unsur olan tarihi geçmiş unsuru, devletin izleyeceği politikayı kültürel yapı ile birlikte etkileme gücüne sahiptir. Tarihi kökleri derin olan ülkeler, buldukları coğrafyalarda bölgesel güç ve lider olmaya yönelik politikalar izleyebilirler. Yine tarihsel geçmiş unsuru incelendiğinde devletlerin geçmişlerinde sömürgeciliğe maruz kalıp kalmadıklarını da önemlidir. Devletlerin kültür diplomasisi yapabilmeleri ve kendi kültürel değerlerini yayabilmeleri için var olan özgüvenleri, eğer sömürgeciliğe maruz kalmışlarsa diğerlerine nazaran daha düşük olabilmektedir.

Büyük Öğrenci Projesi: Büyük Öğrenci Projesi 1992’de ilk olarak Orta Asya’da ve Kafkasya’da bağımsızlıkların elde etmiş beş cumhuriyete yönelik başlarken temel argüman bu yeni devletlerle Türkiye arasındaki ortak tarihi geçmiş ve ortak kültürel yapıydı. Yeni bağımsızlıklarını elde eden cumhuriyetlerle Türkiye arasında dil, din, soy bağı ve kültür alanında ortak paydalar bulunmaktaydı. Bu durum, bu ülkelere yönelik ilk başta yapılan siyasi ve ekonomik açılımı, sonrasında kültürel ve eğitim alanında açılımı beraberinde getirmişti. TİKA’nın kuruluşu ve ofislerinin açılımı, Türkoloji programlarının ve Büyük Öğrenci Projesinin başlatılması dönemsel açılımların göstergesiydi.

Türkiye Bursları: Temel hedefi yükseköğretimde uluslararasılaşma ve küresel standartlara ulaşmak olmakla birlikte, Türkiye Burslarına kültürel ve tarihsel anlamda Türkiye’nin yeni dönemde yüklendiği sorumluluklarla bağlantılı bir misyon yüklenmiştir. Özellikle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun üzerinde önemle durduğu Medeniyetler İttifakı girişiminin kültürel ayağını sağlama adına Türkiye Burslarına önemli bir misyon yüklenmektedir. 2005 yılında İspanya Başbakanı Zapatero ve Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından başlatılan girişim, bilahare BM

tarafından da benimsenmiş ve BM girişimi halini almıştır²². 2005 yılından beri devam eden bu girişime Türkiye yoğun destek vermektedir. Türkiye Burslarının yapılandırılmasının kültürel anlamdaki arka planı değerlendirildiğinde; Türkiye'nin tarihsel sorumluluğu gereği Medeniyetler İttifakına bu yolla katkı sunduğu görülmektedir. Türkiye Bursları Dünya'daki bütün coğrafyalardan burslandığı öğrencilerle ve yeni burs modülleri ile bir anlamda Medeniyetler İttifakının Türkiye ayağında tek taraflı eğitim hareketi faaliyeti yürütmektedir.

Birey Düzeyinde Analiz

Dış politika analizinin uluslararası ilişkiler teorisine en önemli katkısı devlet davranışının, materyal ve fikrîsel faktörlerin önde gelen belirleyicileri arasındaki teorik etkileşimin önemli noktalarını tanımlamaktır. Bu etkileşimin en önemli noktası devlet değil insan karar alıcılarıdır. Hudson'a göre (2005) eğer uluslararası ilişkiler teorileri birey karar alıcıları içermeseydi, teorilerin bizlere değişimin, yaratıcılığın, inkanın ve sorumluluğun olmadığı bir dünya çizeceklerdi (2005,s.3) Bu yüzden karar alıcı aktör olarak insanın uluslararası ilişkiler disiplininde anahtar öneme sahip rolü bulunmaktadır.

Dış politika yapımıcısının zihni boş bir levha değildir. İnançlar, davranışlar, değerler, tecrübeler, hisler, özellikler, stil, hafıza, kendi hakkındaki zihinsel imajı gibi kompleks bilgileri ve izleri içerir. Aynı zamanda kültür, tarih, coğrafya, ekonomi, politik kurumlar, ideoloji, demografi ve pek çok sayısız diğer faktörler karar alıcının faaliyette bulunduğu toplumsal muhtevayı şekillendirme görevi görmektedirler (Hudson, 2005, s.10)

²² <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa>

Liderlerin Dış Politika Üretimindeki Rolü

Hermann'a göre liderlerin bireysel özellikleri dış politikada karar almaları aşamasında önemli ölçüde etkide bulunmaktadır. Hermann kendi analizinde bu özellikleri dört kategoride gruplandırmıştır. Bunlar liderlere has inançlar-ideolojiler, güdüler, karar tarzları ve kişisel stillerdir (Hudson, 2005 & Hermann, 1980). Hatta Hermann bu analizi kavramsallaştırmış ve Liderlik Kişilik Analizi (Leadership Traits Analysis) yöntemini geliştirmiştir. Bu analizde amaç, kişiyi lider kılan özellikleri ortaya çıkarmaktır. Bu yöntem de üç boyutta incelenmektedir. Birincisi sıkıntıya karşı olan tavır, yeni bilgiye açıklık ve motivasyon yani güdüler olarak tasarlanmıştır (Hermann).

Hermann'a göre özellikle inançlar çok önemlidir. İnançlar ve ideolojiler, karar alıcıların dünya hakkındaki varsayımlarını ifade ederler. Liderlerin dünya hakkında sahip olduğu anlayışlarından ve algılamalarından oluşurlar. İnançlar ve ideolojiler, kişinin çevresindeki dünyanın nasıl işlediği üzerine düşüncelerini ve yorumlarını içerir. Liderin sahip olduğu inançlar çevresini anlamada, yorumlamada ve karar sürecinde etkilidir. Liderin inanç sisteminin karar alma sürecinde iki tür bağlantısı vardır. Birincisi siyasi hedeflerin belirlenmesinde üstlendiği rol, diğeri ise inanç sisteminin tarama, seçme, filtreleme, ilişkilendirme, sorgulama ve organize etme süreçlerinde oynadıkları roldür (Hermann, 1980 & Erdoğan, 2013).

Türk Dış Politikasında Bireysel Lider Etkisi

Liderler iç politikada etkin oldukları kadar dış politika meselelerinde de o derece etkindirler. Özellikle parlamenter sistemlerde başbakanlar dış politika yapım süreçlerinin en etkili aktörleridir. Türk siyasi tarihinde her bir lider dış siyaset konusunda birbirinden

farklı konumdadırlar. Bazı liderler dış politika üzerinde direk etkin olmaya çalışmışlardır, ancak bazıları da bunu dışişleri bürokrasisine bırakmayı tercih etmişlerdir. Her liderden aynı düzeyde dış politika ile ilgili olması beklenemez. Dış politikada karar alma süreci incelendiğinde başbakan, bakan ya da cumhurbaşkanlarının karar alma süreçlerine etki eden bireysel özelliklerinin, inançlarının, ön yargılarının, güdülerinin, geçmişlerinin, aldıkları eğitimin dış politika üretiminde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

Dış politikada karar verici liderlerin inançlarını, motivasyonlarını, karar stillerini, kişilik stillerini incelediğimizde liderlerin bu özelliklerinin dış politikaya ne denli etkide bulduklarının analizini yapabiliriz. Hermann'ın Liderlik Özellikleri Analizi teorisine göre liderlerin dış politikaya ilgileri ve karar alma eylemleri kuramsal çerçeve yoluyla analiz edilebilmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde liderlerin söylemlerinin analizi yapıldığında kişilik özelliklerinin tespiti yapıldığı varsayılmaktadır. Bu teorik çerçevede Hermann'ın belirlediği yedi özellik (liderlik özellikleri) üzerinden liderlik analizi yapılmaktadır. Bunlar liderlerin olayları kontrol etmeye olan inancı, kavramsal derinlik, liderin güç ihtiyacı, diğerlerine karşı duyulan güvensizlik derecesi, liderin kendi grubuna karşı önyargısı, özgüven, görev yönelimi gibi özellikleridir. Liderlik Özellikleri Analizi Türk dış politikası üzerine yapılan çalışmalara yeni yeni girmeye başlamaktadır. Yakın dönemde yapılan bu çalışmalar dış politikada karar alma süreçlerini liderlerin kişisel özellikleri, söylem, tavır ve tutumlarından yola çıkarak açıklamaya çalışırlar (Erdoğan, 2013 & Hermann,1980).

Birey analizi yaparken söz konusu dış politikada Türkiye'nin uyguladığı tek taraflı uluslararası öğrenci projesi olan Büyük Öğrenci Projesi ayrı bir vaka analizi; uygulamakta olduğu Türkiye Bursları projesi de ayrı bir vaka analizi olarak incelenmektedir. Ancak dış politikada bu projelerin başlatılması ve uygulanması konusunda karar alıcı aktörler olan

zamanın Başbakanı Süleyman Demirel ve günümüzün Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın bahse konu politikalara yön veren kişilik analizlerinin yapılması gerekmektedir. Bu kişilik analizleri sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre uygulanan politikaların hangi kişisel liderlik özellikleri ile uyumlu olarak ortaya konulduğu konusunda çıkarımlara varılmaktadır. Aynı zamanda her iki lider döneminde uygulanan dış politikaların uluslararası eğitim politikasındaki izdüşümü olan Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Bursları Projesinin liderlerin etkisi çerçevesinde incelenmesi gerçekleştirilmektedir.

Karar Alıcı Aktör Olarak Süleyman Demirel ve Büyük Öğrenci Projesi Politikası

Dış politikanın önemli enstrümanlarından biri olan uluslararası öğrenci hareketliliğinin önemli örneklerinden biri olarak Büyük Öğrenci Projesine, dış politikanın karar alıcı aktör-bireyi Süleyman Demirel'in etkisi önemlidir. Büyük Öğrenci Projesinin karar alıcı bireyi Süleyman Demirel'in liderlik özellikleri, kişilik tarzı ve bunların karar alınan politikaya nasıl etki ettikleri önemlidir.

Geçmişi

1924 yılında Isparta'nın İslamköy'ünde doğan Demirel, hem bir köy kökenli siyasetçi hem de cumhuriyetin ilk eğitimli nesillerinden olma özelliğine sahiptir. Kırsal kökenli bir ailenin çocuğu olarak 1940'ların zor şartlarında İTÜ'de inşaat mühendisliği okumuş ve ardından Elektrik İşleri Etüd İdaresinde işe başlamıştır. 1951 yılında Devlet Su İşlerine müdür olmuş, 1964 yılında henüz kırk yaşında iken Adalet Partisi Genel Başkanlığına seçilmiştir. Hiç siyasi deneyimi olmaksızın AP'nin genel başkanlığına seçilmesi onun siyaseten yetenekli olduğunun kanıtıdır (Arat, 2002).

Kişilik Özellikleri

Kişilik analizi yapıldığında siyasi yaşamı boyunca ihtiraslı yönü ile öne çıkmıştır. Demirel'in kişiliğinde siyasi ihtiras hep ön planda olmuştur. Kendi ifadeleri ile de "ihtiras, o kadar kınanacak bir şey değildir. İhtirası olmayan kişinin başarılı olması zordur. İhtirası kınanamam da. İhtiras bir şeyi istemek, ardından koşturmadır. Hudutsuz ihtirasın eleştirildiği gerçektir. İhtirassız adam neye yarar ki" (Akman, 1999, s.50). Siyasi hayatında başarısına ihtirasın önemli rolü olmuştur. Ancak ihtirasını temkinli gerçekçiliği ve öz disiplini ile birlikte harmanlamayı hep bilmiştir. Temkinliliğinin yanında hızlı hareket etmeyen bir özelliği de vardır. Beklemeyi her zaman bilmiştir. Ani ve duygusal tepkilerle siyasi kararlar veren bir siyasi kişi değildir.

Pragmatizm ve gerçekçilik onun kişiliğine etki eden iki önemli yaklaşımdır. Onu Türk siyasetinde sıklıkla bu iki yaklaşıma başvururken görebiliriz. Örneğin "Dün dündür, bugün bugündür." açıklaması hepimizin bildiği, Demirel pragmatikliğini en iyi anlatan klişesidir (Arslanbaş ve Bıçakçı, 1995, s.83). Siyasi gerçekçiliğinin en iyi örneği 1970'ler boyunca çetin bir rekabet içinde çetin bir rekabet içinde olduğu Bülent Ecevit ile cumhurbaşkanı olduğu 1990'larda işbirliğine yönelmesidir (Arat, 2002). Diğer taraftan yetmişli yıllar boyunca Milliyetçi Cephe hükümetlerinde koalisyon ortaklığı yaptığı Necmettin Erbakan ve yine kendi partisi DYP'nin kendinden sonraki genel başkanı Tansu Çiller ile ters düşebilmiştir. 70'ler boyunca hiçbir şekilde bir araya gelmediği CHP ile 1991 yılında SHP döneminde koalisyon kurmaktan kaçınmamış ve geçmişe bir perde çekebilmeyi her zaman başarabilmiştir. "Yedi sefer gittim, sekiz sefer geldim." sözü bir anlamda Demirel'in siyasi yaşamının önemli bir gerçekliğini ortaya koymaktadır.

Çatışmaktan çok uyuşma ve alttan alarak zamana bırakma yöntemini tercih etmiştir. Süreç içerisinde uyguladığı politikaları ve söylemleri şartların gelişimine göre değiştirebilmiştir. “Yürümekle yollar aşılmaz” sözü onun pragmatik profiline zirvesini tanımlamaktadır (Arat, 2002). Mevcut sistemi savunma ve destekleme yönü onun en kuvvetli özelliğidir. Bunun yanında dış politikada dünyadaki gelişmelere ve işbirliğine açık bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990’lı yıllarda hükümet olduğu dönemde SSCB’nin dağılması ve ardından Türki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmaları dönemine Türkiye’nin devlet aklını ve siyasi aklını hazırlamakta yoğun çaba sarf etmiş ve Türkiye’nin mevcut sistemdeki değişikliğe uyum sağlaması yönünde önemli adımlar atmıştır. Bunlardan iki önemli girişimi SSCB’nin dağılması sonrası Karadeniz çerçevesinde ortaya çıkan devletlerle işbirliğini geliştirmeye yönelik kurduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Türki cumhuriyetlerle yürüttüğü zirveler, bu devletlerin devlet başkanları ile kurduğu kişisel münasebet, kültürel-diplomatik açılım ve Büyük Öğrenci Projesidir. Demirel liderliğindeki DYP-SHP hükümeti döneminde başlayan bir proje olarak ilk aşamada yeni bağımsız olan Sovyet sonrası beş Türk soylu cumhuriyete yönelik bir proje olarak başlamıştır. Süreç içerisinde dünya üzerindeki diğer ülkelere de yayılarak genişlemiştir. Beş cumhuriyete yönelik başlayan proje ardından Afganistan, Rusya ve Rusya’daki pek çok Türk topluluğu ve otonom cumhuriyet, Arnavutluk, Yunanistan, Belarus, Bosna, Bulgaristan, Çin, Estonya, Gürcistan, Hırvatistan, Irak, İran, Karadağ, Kosova, Letonya, Litvanya, Lübnan, Makedonya, Moldova, Moğolistan, Polonya, Romanya, Sancak, Sırbistan, Suriye, Tacikistan, Ukrayna ve Ürdün’ü kapsamıştır (OSYM istatistikleri). Bu ülkelere yönelik aslında 1992 yılından hatta daha da öncesinden devam etmekte olan devlet burslandırmaları bulunmaktadır. Ancak Büyük Öğrenci Projesinin beş Türki Cumhuriyeti temel alarak başlaması ile birlikte projeye dâhil

Biçimlendirilmiş: Vurgulu Değil

edilmişlerdir. ÖSYM istatistiklerine bakıldığında da devlet bursları adı altında 34 ülkeyi²³ kapsayan bu geniş burslandırma modülünün, 1992 'de başlayan Büyük Öğrenci Projesi adı altında genişletildiğini görmekteyiz (YTB İstatistik, 1992-2010 Devlet Bursları Sayıları). Diğer Rusya sınırları içerisinde yaşayan Ahıskalılar başta olmak üzere toplulukların ve otonom bölgelerin de sayıları katılınca sayı 57'ye ulaşmaktadır (YTB Strateji Belgesi, 2012, s.28).

Demirel'in Büyük Öğrenci Projesini başlatması SSCB'nin dağılması sonrası ortaya çıkan bölgesel fırsatları değerlendirmek istemesi ile yakından ilişkilidir. Büyük Öğrenci Projesinin başlamasındaki en önemli etken olarak bu neden gösterilebilir. Diğerleri ise bir lider olarak Demirel'in yakın çalışma grubu etkenidir. Yakın çalışma grupları liderlerin verdikleri dış politika kararlarında önemli yer teşkil etmektedir. Özetle Demirel, temkinli, rasyonel, gerçekçi ve pragmatik dış politikayı Türkiye'nin menfaatleri doğrultusuna aktararak Türk Dış Politikasının özellikle Soğuk Savaş sonrası döneme adapte olabilmesinde çok önemli role sahip olmuştur.

Karar Alıcı Aktör Olarak Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye Bursları Projesi Politikası

Geçmiş

Recep Tayyip Erdoğan Rize'den İstanbul'a göç eden bir ailenin çocuğu olarak Beyoğlu'nun Kasımpaşa semtinde doğmuştur. Kırdan kente göç eden ve kentte tutunmaya çalışan bir ailenin çocuğu olarak gençliği Kasımpaşa'da geçmiştir. Erken gençlik

²³ Strateji Belgesinde 57 devlet ve topluluk olarak belirtilen B.Ö.P'nin hedef kitlesi, ÖSYM istatistiklerinde 34 devlet olarak görülmektedir. Bunda geri kalan sayının Rusya sınırları içerisindeki Toplulukları belirttiği düşünülebilir.

dönemlerinde futbol oynamış ve ticaretle uğraşmıştır. Milli Görüş hareketinin Milli Nizam Partisinden sonra kurulan ikinci oluşumu Milli Selamet Partisinin önce Beyoğlu Gençlik sonra da İstanbul İl Gençlik Kollarında görev yapmıştır. Siyaset içinde yetişmiş olup sonradan bir teknokrat olarak siyasete dâhil olmamıştır. MSP' den sonra Refah Partisi döneminde de Partinin İstanbul İl Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Eğitimi önce imam hatip lisesi ardından Marmara Üniversitesi işletme bölümünde tamamlamıştır (Dündar, NTV, 2007 & Besli, 2010).

Kişilik Özellikleri

Mevcut sistemle ve hâkim otorite ile arasında erken siyaset döneminde hep problemler olmuştur. Sadece Siirt'te bir şiir okuduğu için hapis yatmak zorunda kalması ve siyasetten yasaklanması onu o dönemki mevcut sistem tarafından cezalandırılan bir figür yapmıştır. Ancak zorluklar karşısında pes eden ve hâkim otorite ile el sıkışan biri olmamıştır. Karakterinde daima direnme ve direnerek kazanma yönleri bulunmaktadır. 2001 yılında kendisinin genel başkanlığında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi bir yıllık kısa bir süre içinde teşkilatlanmış ve 2002 seçimlerinde iktidara gelmiştir. 2003 yılında siyasi yasağının kalkması ile milletvekili olarak önce Meclise girmiş ardından da Başbakan olmuştur. Serüveni kendisinden önce görev yapan liderlerden farklı olarak mevcut fırsatlardan yararlanarak yükselen bir aktörün serüveni değildir. Daha ziyade, önüne daima dayatılan engellere karşı mücadele veren ve sonunda kazanmayı başaran bir siyasi lider örneğidir.

Aile kavramı Erdoğan için önemli bir kavramdır. İki oğlu ve iki kızı bulunan Erdoğan'ın sıklıkla aileye önem atfetmesi ve hatta topluma yönelik üç çocuk söylemi aileyi önemsedğini göstermektedir. Bu yönüyle de Türk toplumunun sosyolojik durumunu ve

toplum psikolojisini iyi okuyan bir lider olduğunu göstermektedir. Yakınları ve beraberindekiler için o ‘‘ya hep ya hiç’’ parolasıyla hareket etmektedir.

Tayyip Erdoğan muhafazakâr kimliğinin yanı sıra protest karakterini siyasal iletişim tarzına yansıtmış bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır (Yetkin, 2011). Ahmet Harputlu ’ya (2002) göre Erdoğan bilindik klasik devlet yönetici tiplerinden hiçbirine benzememektedir. Geleneksel iktidar seçkinlerinden farklı bir konumdadır. Çünkü bürokratik seçkinlerin içinden gelmemektedir. Bürokraside deneyimi veya memurluğu yoktur. Erdoğan orta kesim sosyolojisinin içinden gelmektedir. Onun aile ilişkileri, inanışları, politik anlayışı, geçim düzeyi bütünüyle orta kesimin temsilcisi konumunda olduğunu işaret etmektedir. Buna gençlik yıllarının geçtiği Kasımpaşa’da yaşama deneyimi de eklenince ortaya protest politik anlayışın simgesel temsilcisi bir lider çıkmaktadır. Ahmet İnel (2002), Erdoğan’ı geleneksel-klasik cumhuriyet seçkinleri sınıfından ayırmaktadır. Ona göre Erdoğan halkın dilinden anlayan ve o dil ile siyasal iletişim kuran bir liderdir. Dış politikayı kamuoyunun inançları ve güdüleri ile harmanlaması; karar alma sürecine kamuoyunun ve halkın beklentilerinin dâhil edilmesi, Erdoğan’ın bahse konu kişisel özelliklerinin bir sonucu olarak görülebilir.

Tayyip Erdoğan’ın dış politikanın en üst karar alıcı aktörü olarak, Demirel’in liderliğinden en önemli ayrılan noktası; kararları, politikası ve ekibinin ardında ısrarlı duruşudur. Kendi menfaatleri için çalışma grubunu ve yanındakileri korumaktan vazgeçmeyen bir karaktere sahiptir. Örneğin Davos’ta İsrail Başbakanı Şimon Peres ile tartışmasının ardından devam eden süreçte Peres’in özür dilememesi halinde geri adım atmamış ve İsrail’e karşı mesafeli dış politikasını sürdürmüştür. Bunun yanında Mavi Marmara olayının ardından Mavi Marmara’nın arkasında durmuş ve uluslararası alanda geri adım atmayarak Mavi Marmara’daki İsrail’in tutumuna karşı Türkiye’nin dış

politikasını sonuna kadar savunmuştur. Özellikle Ahmet Davutoğlu'nun dış politikada İsrail-Filistin meselesinde aldığı pozisyonun ardında durarak onu desteklemiş ve yine Suriye konusundaki tavrından, Özgür Suriye Ordusuna verilen destek konusundaki ısrarından vazgeçmemiştir. Esad rejiminin insan hakları ihlallerine başladığı andan itibaren rejimi eleştiren ve hedef alan bir dış politika geliştirmiş, ABD'nin Türkiye'yi yalnızlaştırması ve Rusya ile İran'ın Suriye konusunda Türkiye'nin karşısında politika izlemeleri onu kararından vazgeçirmemiştir. Mısır'daki askeri darbe ve yönetim değişikliğine rağmen iki ülke arası ilişkilerin kötüleşmesi pahasına demokratik kanallarla iktidara gelen Mursi'nin ve İhvan'ın destekçisi olmuştur. Bu yönü ile demokrasiye olan inancını ve bu konudaki kararlılığını göstermiştir. İdealist yönü ve demokratik usullerle iktidara gelen rejimlere verdiği destek ve bunların işbirliğine önem vermesiyle görülmektedir. Onun için dış politika kararlarında idealist, ısrarlı, pragmatik tavır içerisinde olmayan, geri adım atmayan, birlikte yola çıktıklarını yarı yolda bırakmama konusunda dikkatli, zorluklarla mücadele konusunda kararlı ve dik durabilen bir karakteristiğe sahip olduğu tespiti yapılabilir.

Hermann'ın kıstaslarına göre analiz yapıldığında; Mavi Marmara gemisi vakası-İsrail'e karşı konulan dış politika tavrı, Mısır'daki darbe olayı ve İhvan'a verilen anlamlı destek, Özgür Suriye güçlerinin ve Suriye Muhalefetinin Esad rejimine karşı mücadelesine verilen diplomatik destek vakaları bağlamında incelendiğinde; Erdoğan'ın dış politikaya kişisel liderlik özelliklerinin nasıl yansıdığına odaklanılabilir. Hermann'ın dört önemli kişisel özellik kıstası olan inançlar, güdüler, karar tarzı ve kişisel tarz kapsamında Erdoğan'ın bu üç dış politika vakasındaki tavrı kısaca analiz edilebilir. İnançlar bir anlamda liderin sahip olduğu ideoloji, dünya hakkındaki fikri ve bakış açısını da kapsar.

Erdoğan'ın siyasi hedeflerinin belirlenmesinde rol oynayan inançları ve bunları meydana getiren kodlar, geçmişinden ve siyasal çevresinden edindiği birikiminin etkisiyle şekillenmiştir. Gençlik yıllarında siyasi görüşlerinin şekillendiği ve inançlarının inşa sürecine katkısı olan Milli Görüş yılları ve Necmettin Erbakan'ın siyasi liderliğinde şekillenen MSP-RP-FP hareketleri içerisindeki faaliyetleri onun dış politika vizyonuna etkide bulunan faktörlerdir. Filistin davasına Milli Görüş hareketi tarafından duyulan sempatinin bu hareket içinde yetişmiş Tayyip Erdoğan'ın Mavi Marmara olayına bakışını şekillendirmiştir. İhvan hareketinin darbe ile birlikte içine düştüğü duruma Mısır'ı kendi ülkesi gibi görerek karşı çıkmıştır. Güneydoğu Asya'da Arakan, Patani ve Moro, Afrika'da Somali'deki Müslümanların içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumlara karşı buradaki halklara destek olmuştur. Devletin ve sivil toplum kuruluşlarının bu bölgelere yardımda seferber olmalarını sağlamıştır. Bu kararları almasında Milli Görüş yaklaşımının, onun uluslararası ilişkilere yaklaşım tarzında bıraktığı etkilerden kaynaklanmaktadır. Dış politikada bu kararları verirken geçmişten gelen güdülerinin ve motivasyonlarının önemli etkisi bulunmaktadır. Hakan Yavuz'a göre (2009) Erdoğan'ın kişiliği dört ana sosyal temel tarafından şekillendirilmektedir. Bunlar yetiştiği Kasımpaşa çevresi, eğitim aldığı İmam Hatip sistemi, gençlik örgütlenmelerinde faaliyetlerde bulunarak zihin dünyasının şekillendiren Milli Türk Talebe Birliği ve Necmettin Erbakan'ın Milli Görüş Hareketi'dir (s.121).

Karar tarzı ve kişisel tarzı ise yeni bilgiye ve gelişmelere tamamen açık bir lider olduğunu ortaya koymaktadır. 2000 yılında Fazilet Partisi Kongresinde parti içindeki gelenekçilere karşı yenilikçi kanadın liderliğini üstlenmiş ve partinin hareketin kendini yenileyerek kitleleşmesini savunmuştur. Hatta bu olaylı kongre AK Parti'yi kurmasına giden yolu açmıştır. 2011 yılı ve akabindeki süreçte yaşanan Arap Baharında demokrasi

rüzgârının Ortadoğu'da esmeye başlamasıyla, bu devletlerdeki halk ayaklanmalarına ve demokratik seçimlere destek vermesi yine onun yeni gelişmelere açık oluşunun bir örneğidir. Özellikle Başbakan olduğu 2003 ve sonrası dönemde AB uyum süreci çerçevesinde attığı adımlar, insan hakları ve AB kriterleri konusunda Türkiye'yi hazırlamakta gösterdiği gayret onun çağı yakalama ve yeni bilgiye açıklık konusunda ne kadar dikkatli ve başarılı olduğunu da göstermektedir.

Erdoğan, pek çok analiste göre hem iç hem de dış politikada daha önceden Türk siyasetinde hiçbir liderin olmadığı kadar etkili ve dominant bir lider figürüdür (Gürener & Ucal, 2011, s.359). Uyguladığı dış politika ile cumhuriyet tarihinin en aktif dış politikasını yürüten lider figürü çizmektedir. AK Parti hükümetlerinde uygulanan sıfır problem ve stratejik derinlik doktrini temelde Türkiye'nin bölgede ve dünyadaki yükselen manevra kabiliyetine ve statüsüne dayanmaktadır. Erdoğan'ın liderliği ve politikaları da bu temel prensibe dayanmaktadır (Kesgin, 2011,141).

Herman liderlik özelliklileri analizi teorisinde, liderlerin kişilikleri ve liderlik stilleri yedi madde üzerinde yoğunlaşır. Bunlar, liderin olayları kontrol etme yeteneğine olan inancı (belief in ability to control events), kavramsal derinlik (conceptual complexity), liderin güç ihtiyacı (need for power), diğerlerine karşı duyulan güvensizlik derecesi (distrust of others), liderin kendi grubuna karşı ön yargısı (in-group bias), özgüven (self-confidence) ve görev yönelimidir (task orientation). Recep Tayyip Erdoğan'ın kararları, söylemleri ve kişilik tarzı bu kıstaslara göre incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

- a) Olayları kontrol etme yeteneğine olan inancı: Erdoğan olumsuz gelişmelere ve problemler karşısında daima ‘meydan okuyan bir karaktere sahiptir. Bunu Erdoğan'ın asker/sivil ilişkilerindeki duruşu, İsrail, Mısır'daki İhvan, Suriye

krizlerinde çizdiği politik rotadan taviz vermemiş ve uluslararası baskıların olması durumunda dahi geri adım atmamıştır.

- b) Kavramsal derinlik: Erdoğan, MSP yıllarında siyasetin içinde olmaya başladığı süreçten Fazilet Partisi olaylı kongre sürecine kadar içinde bulunduğu oluşumda daima yeniliklere açık kanadın içerisinde yer almıştır. Bu yenilikçi ve gelişmelere açık yönü onu 2001 yılında yeni bir siyasi oluşumun liderliğini yapmaya zorlamıştır. Yeni bilgiye açık karakteri, Kıbrıs'ta Annan Planıyla çözüm sürecindeki tavrı, Arap Baharındaki demokrasi hareketlerine verdiği destek, Suriye'de Özgür Suriye Ordusu ve Mısır'da İhvan' a verdiği diplomatik destek ile gözlemlenebilir.
- c) Liderin güç ihtiyacı: Güç arayış ihtiyacı dış politika çerçevesinde incelendiğinde uzlaşmacı ve işbirliğine yatkın yönünün etkisi ile oldukça düşük oranda seyretmektedir. Özellikle Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki liderlerinin dış politikadaki stratejileri gözlemlendiğinde Tayyip Erdoğan'ın dış politikada daha çok uzlaşmacı ve işbirliğine yatkın olduğu görülecektir. Tayyip Erdoğan'ın on iki yıllık iktidarı döneminde Türkiye'nin diplomatik ve ekonomik yakın işbirliği içine girdiği ülke sayısı geçmiş dönemlerle karşılaştırılamayacak düzeyde artmıştır. Bunun ispatı olarak çok sayıda ülke ile yeni ticari ilişkilerin kurulması ve karşılıklı vizelerin kaldırılması gösterilebilir.
- d) Özgüven: Tayyip Erdoğan'ın iç politikada kendine olan güveni dış politikadaki kararlarına da yansımıştır. Erdoğan'ın iç politikada sivil iktidarı ve demokratik sistemi güçlendirmesinin ardından kamuoyunun dış politikadaki etkisini artırmıştır. Bu doğrultuda dış politikada açılımlara yönelmiştir. Komşularla sıfır problem yöntemi ile Türkiye'nin uzun yıllardır problemlili olduğu komşuları ile işbirliğine

yönelmiştir. İnan ile yakın ilişkiler kurulmuş, Ermenistan'a açılım yapılmış, Yunanistan'la uzun yıllardır süregelen Ege ve Kıbrıs sorunu neredeyse unutulmuştur. Dış politikadaki bu sonuç, Tayyip Erdoğan'ın değişime olan inancı ve bu inancını pratiğe aktarabilen özgüvenidir.

- e) Diğerine karşı duyulan güvensizlik ve liderin kendi grubuna karşı önyargısı: Herman'ın analiz kıstaslarından ikisi teşkil eden bu maddeler nazarında Tayyip Erdoğan'ın karar alma tarzını analiz ettiğimizde, onun diğer liderlerle karşılaştırıldığında gerçekçi bir lider profili çizdiğini görmekteyiz. Erdoğan'ın dış politika ve uluslararası ilişkilerde, Türkiye'nin yıllardır geleneksel tehdit unsuru olarak algıladığı ülkelerle problemleri çözüp işbirliğine gidebilmiştir. Örneğin Kesgin'in analizine göre Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller'in dış tehdit algılamaları diğer liderlerle karşılaştırıldığında normalin üzerindedir. Erbakan'ın batı politikaları hakkında komplo teorileri ve Çiller'in Türkiye'nin dört bir yanının düşmanlar tarafından çevrelenmiş olduğunu vurgulayan dış siyaset anlayışı onların güvensizlik özelliklerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Kesgin, 2011, s.147). Tayyip Erdoğan her zaman idealist amaçlarını dahi gerçekleştirmek için realist uygulamalar da bulunmuştur. Uluslararası gelişmelere göre ve Türkiye'nin çıkarlarını gözeten nitelikte politikalar uygulamaya özen göstermiştir. Bunu Türkiye'nin bölgesel güç olma yolunda kat ettiği mesafeye bakarak anlayabiliriz. Diğerlerine karşı duyulan güvensizlik ve liderin kendi grubuna duyduğu önyargı birbiriyle bağlantılı olgulardır. Tayyip Erdoğan önyargılara odaklanıp bu önyargılarla mücadele eden bir lider profili değildir. Aksine karşısına çıkan fırsatlardan yararlanan ve bu fırsatların sunduğu avantajlardan faydalanan bir liderdir.

f) Görev Yönelimi: Bu maddede liderin kişilik özelliği, problem odaklı bir lider mi olduğu ya da ilişkiler odaklı bir lider mi olduğu üzerinden analiz edilir. Türkiye’de liderler genelde her iki özelliği de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Erdoğan da dış politika kararları konusunda krizlerle karşılaştığında problem odaklı, işbirliğini ve uyumu gerektiren konularda ise ilişkiler odaklı lider profili çizmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Ak Parti döneminin dış politika karar sürecinin bir ürünü olan Türkiye Bursları nitelik, içerik, tek taraflı öğrenci hareketliliğine devletin bakışı gibi özellikler bağlamında Büyük Öğrenci Projesinden farklıdır. Her anlamda çağı yakalamayı ve dünyadaki var olan uygulamaları örnek almayı amaçlayan bir projedir. Büyük Öğrenci Projesindeki gibi bölgeselcilğin ve belirli kültürel toplum veya toplulukları kapsayıcı özelliğinden ziyade, bilakis eğitimde uluslararasılaşmayı hedefleyen bir stratejik akla sahiptir. Nitelik olarak farklılığının nedeni uluslararası öğrencilerin sadece burslandırmaları ile değil onların burslandırılma süresince sosyal- kültürel etkinlik ve mezuniyet sonrası Türkiye ile ülkeleri arasında köprü oluşturma, kültür elçileri olma stratejisini kurgulamayı hedeflemesidir. İçerik bakımından önceki yıllardaki devlet ve hükümet burslarından farklı olarak Türkiye Bursları, öğrencilere sunduğu burs meblağı lisans, yüksek lisans, doktora seviyesinde değişiklik göstermektedir ve eski devlet/hükümet burslarının düzeyine nazaran daha yüksektir. Burslandırılan öğrencilere yönelik karşılama, konaklama, sunulan imkânlar, Türkiye Bursları öncesine göre karşılaştırılmayacak düzeyde fazladır.

Burada birey seviyesinde analiz edecek olursak Tayyip Erdoğan’ın stratejik derinlik ve komşularla sıfır problem politikalarını uygulayan Ahmet Davutoğlu ile önce başdanışman ardından Dışişleri Bakanı olarak birlikte çalıştığını görmekteyiz. Türk dış

politikasında kamuoyu, kültür, kimlik gibi sosyal inşacı kavramların etkisinin arttığını, Osmanlı bakiyesi coğrafyalara yönelik ekonomi-politik yapılan açılımları, dünyada daha önce bağlantı kurulmamış pek çok ülkeyle karşılıklı ekonomik-kültürel-diplomatik ilişkilerin kurulduğunu ve bu çok boyutlu dış politika anlayışının uluslararası yükseköğretime yansımaları görmekteyiz. Dış politikada karar almadaki bu değişimler ve bunların eğitim alanına yansımaları, liderlik özellikleri analizi bakımından incelendiğinde, Erdoğan'ın karar alma tarzındaki yeni bilgiye açıklık, kendi çalışma grubuna önyargısız yaklaşması ve kavramsal derinlik gibi özelliklerinin ağır basmasından kaynaklanmaktadır.

Tek taraflı öğrenci hareketliliği siyasi aklın yeni perspektifi bağlamında incelenecek olursa Büyük Öğrenci Projesi bölgesel bir proje olarak başlayıp ardından uluslararasılaşmayı hedeflediği tespitinde bulunulabilir²⁴. Fakat Türkiye Bursları strateji belgesinin hazırlandığı 2012 yılından itibaren yükseköğretimde uluslararasılaşmanın küresel standartlarını hedefleyen bir proje olarak doğduğu görülecektir. (YTB Strateji Belgesi, 2012). Hatta bu amacını açıkça stratejisinde belirterek uluslararası öğrencinin kavramsal tanımını tüm dünyadaki çeşitli uluslararası kuruluşları ve tek taraflı eğitim diplomasisini başarıyla sürdüren ülkelerin tanımlamaları ışığında bizzat kurumsal tanımlamasını yapmıştır (YTB Strateji Belgesi, 2012, s.8-9).

Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Bursları arasındaki en belirgin fark dış politika analizi açısından (birey seviyesinde) incelendiğinde liderlerin vizyon farkında ortaya çıkmaktadır. Büyük Öğrenci Projesi bölgesel gelişmeler bağlamında soydaş ve akraba toplulukları kültürel yakınlaşma ve işbirliği politikası temelinde hedef grup olarak almaktadır. Fakat Türkiye Bursları, uluslararası öğrencilere yönelik yükseköğretimin dünya standartlarına kavuşması ve tek taraflı öğrenci hareketliliğini tüm yönleri ile bir

²⁴ Projenin 5 ülkeye yönelik başlayıp ardından 57 ülkeye ve topluluğa yayılması.

kamu diplomasisi faaliyeti haline getirmeyi amaçlamaktadır. Burada Tayyip Erdoğan'ın karar alma sürecinde uyguladığı stratejik derinlik çerçevesindeki dış politika vizyonunun etkisi büyüktür. Bu vizyon, farklı coğrafyalara her alanda açılım, küresel güç oma, komşularla sıfır problem, Güney ülkelerinin BM'de ve G-20'de küresel bir aktör olarak uluslararası hamiliğini üstlenmek, Balkanların, Ortadoğu'nun, Kafkasların ve Doğu Akdeniz havzasının önemli bir gücü olarak bölgede barış ve istikrarın merkezi olmak olarak özetlenebilir.

Lider ve Yakın Çevresinin Dış Politika Yapımındaki Rolü

Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Bursları Projelerinin her biri farklı karar alma süreçlerinin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Projelerin uygulanmaları karar alıcı aktörlerin ve yakın çalışma ekiplerinin içinde buldukları zamanın şartları, siyasi ve bürokratik erklerin özellikleri ve karar alma sürecini oluşturan bileşenlerin etkileri gibi faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Arı (2011)'ya göre karar verme süreci bir devletin belirlemiş olduğu bir politikanın uygulanması için kararın alınmasından uygulanmasına kadar geçen süreçtir (s. 185). Bu süreç genel olarak dış çevresel ve iç çevresel olmak üzere iki kategoride incelenen etmenler tarafından yönlendirilmekte ve şekillendirilmektedir. Dış çevresel etmenler küresel gelişmeler, bölgesel gelişmeler, mevcut devletin diğer karar verme sürecindeki muhatapları ile olan kültürel, siyasi, coğrafi, mali ve ticari münasebetlerinden oluşmaktadır. İç çevresel etmenlerse iktidardaki hükümetin özellikleri, ülke bürokrasisinin yapısı, parlamentonun yani yasama organının özellikleri, kamuoyu ve karar alıcı aktörlerin nitelikleri, kişisel özellikleri ve yakın çalışma ekiplerinin (bakanlar, danışmanlar) kişisel özelliklerinden oluşmaktadır (Arı, s. 185-186).

Büyük Öğrenci Projesinin yürütülmesine yönelik oluşturulan karar alma sürecinde küresel ve bölgesel gelişmeler Soğuk Savaşın bitişi ve dağılan Sovyetler Birliğinden kopan yeni cumhuriyetlerin ve yine dağılan Yugoslavya'dan kopan Balkanlardaki ülkelerin etkisi ile şekillenmiştir. Türkiye'nin tek taraflı öğrenci hareketliliği alanındaki karar alma süreci ve karar alıcı aktörler aynı zamanda taraf olan hedef ülkelerle ilişkilerde kültürel, tarihi ve soydaşlık bağlarının etkileri tarafından da yönlendirilmiştir. Bununla birlikte bölge ile hükümetler arası imzalanan ticaret anlaşmaları ve artmaya başlayan ithalat ve ihracat rakamları da dış çevresel faktörler olarak Büyük Öğrenci Projesinin uygulanmasında ve hangi hedef coğrafyadaki öğrencilerin seçileceği konusunda belirleyici rol oynamıştır.

Bunun yanında devlet ve hükümet aygıtının o dönemdeki karakteristik özellikleri, kimliği ve rolü de bahse konu projenin hedefi ve belirlenmesi hususunda önem arz etmektedir. Diğer bir ifade ile iç çevresel faktörler de projenin uygulanmasına ve yürütülmesine yönelik kurgulanan karar alma sürecine etkide bulunmuşlardır. Bunlar incelenecek olursa dönemin hükümeti olan Süleyman Demirel liderliğindeki DYP-SHP koalisyonu, ardından gelen Refahyol hükümeti ve yine ANASOL-M hükümeti döneminde gerek bu karar alma sürecini etkileyen devlet bakanları, gerek bu alandan sorumlu olan bürokratik yapılar (Dışişleri, TİKA, MİT, ilgili devlet bakanlığı, MEB, YÖK) gerekse de kamuoyunun o dönemdeki algısı yeni bir heyecan ile başlamış olan "Türk Dünyası ile işbirliği ve bütünleşme" konseptinde ilerlemekteydi. Bu politik ajanda ve karar alma süreci, Türk dünyası konusunda duyarlı ve uzmanlaşmış olan karar alıcı aktörlerin de etkisi ile hemen hemen dokuz- on yıllık bir zaman dilimi içerisinde etkinliği sürdürmeyi başarmıştır.

O dönemdeki siyasi karar alıcı aktörler incelendiğinde, her ne kadar dış politikanın dümenindeki Dışişleri Bakanları (Hikmet Çetin, İsmail Cem vd.) köken olarak özellikle

sosyal demokrasi görüşlü politik partilerle ilişkili olsalar da kültür ve eğitim projelerinin bağlı olduğu devlet bakanlıkları daha ziyade duygusal anlamda Türk dünyası ve Orta Asya Türki cumhuriyetleri ile ilgili kişiliklerden oluşmaktaydılar (Ayvaz Gökdemir, Namık Kemal Zeybek, Ahad Andican, Abdulhaluk Çay vd). O dönemdeki bahse konu karar alıcı aktörler deneyim, rol, liderlik özellikleri ve siyasi kültür açısından incelendiğine; yürütülen politika ile paralel kişisel ve karakter özelliklerine sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde karar alıcı aktörlerin kişisel özelliklerinin de, geçmişten gelen sahip oldukları siyasi kültürlerin, deneyim ve rollerinin bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmelerle birlikte politika üretiminde oldukça etkili ve belirleyici oldukları sonucuna ulaşılmaktadır (Arı, 2011). Zaten, karar alma sürecinde belirli bir kararın alınıp uygulanması ve yürütülmesi aşamasında içsel ve dışsal bütün etmenlerin bir araya gelerek ortak bir süreci inşa etmeleri beklenir.

Özellikle 2005 sonrası süreçte devletin karar alma sürecinde “Ortadoğu, Afrika, Güney Asya, Balkanlar ve diğer Güney ülkeleri diye tanımlanan çevre (periphery) ülkeleri ile siyasi-ekonomik-kültürel işbirliği” alanında yakınlaşma politikaları esnasında Dışişleri Bakanları olarak sırasıyla Yaşar Yakış, Abdullah Gül ve Ahmet Davutoğlu’nu görmekteyiz. Özellikle koalisyon döneminin sona erdiği ve tek partili dönemin başladığı 2002 yılından sonra, dış politikanın kültür ve eğitim alanlarında yürütülen diplomasisi Dışişleri Bakanlığı merkezli ve Dışişlerinin politik olarak güçlü bakanları tarafından yürütülmektedir. Dışişleri Bakanları siyasi kültür, geçmiş, deneyim ve rol açılarından incelendiğinde, Yaşar Yakış’ın İSEDAK Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Riyad ve Kahire Büyükelçilikleri görevlerinde bulunması ve Ortadoğu coğrafyası ile deneyim olarak yakın ilgisi bulunmaktadır. Ardından gelen Abdullah Gül’ün siyasi kültür, siyasi gelenek ve liderlik özellikleri açısından İslam coğrafyası ve Ortadoğu ülkelerinin ekonomik

ilişkileri üzerine İslam Kalkınma Bankasındaki görevi yıllarından gelen bilgi ve birikimi bulunmaktadır.

2009 yılından beri görevde bulunan Ahmet Davutoğlu ise deneyimi, akademik ve siyasal kültürü ve sosyal çevresi bakımından Ortadoğu, Balkanlar, Güney Asya, Afrika ve sair İslam coğrafyası toplulukları ile yakın ilişkide ve duygusal olarak yakın bağlara sahip bir isimdir. Kendisinin veya yakın çalışma ekibinin kuruluşunda katkıda bulunduğu BİSAV ve SETA gibi sivil toplum kuruluşları da, Ortadoğu üzerine daha yoğun çalışmaları ile öne çıkan araştırma ve strateji merkezleridir. Ahmet Davutoğlu'nun en önemli eseri olarak bilinen ve Türkiye'nin dış politika perspektifinde yeni bir yön çizen Stratejik Derinlik adlı eseri Ortadoğu'yu küresel ekonomi-politik ve stratejik dengelerin kilidi olarak analiz etmektedir (Davutoğlu, 2001). Bu eseriyle Davutoğlu, dış politikanın başbakanından sonra ikinci önemli karar alıcısı olarak Türkiye'nin İslam dünyası, yakın kıta havzaları, Afro-Avrasya ile jeopolitik ve jeokültürel etkileşimindeki yeni boyutları detaylıca analiz etmektedir (Davutoğlu). Ak Parti dönemindeki karar alıcı aktör ve yakın çalışma grubunun dış politikaya bakış açıları bütün yönleri ile daha önceki dönemlerdeki öncülerinden farklı olarak bölgesel politikalara hapsolmaktan ziyade daha ‘uluslararası’ bakan bir yaklaşıma sahiptir. Bu uluslararası düzeyde bakan dış politik yaklaşım ekonomi-politik, kültürel açılım, uluslararası insani yardım alanlarında son yıllık dönemde kendini göstermektedir.

BÖLÜM 7

SONUÇ

Sonuç olarak Türkiye Bursları ile Türkiye'nin tek taraflı uluslararası öğrenci hareketliliğinin uluslararasılaşması sağlanmıştır. Nitelik bakımından uygulanan yeni sistemle kalite artırımına gidilmiş ve nicelik bakımından da sayısal oranda hem burslara başvuran öğrenciler hem de burslandırılan misafir öğrenciler artmıştır. Bunlar uygulanırken küresel burs programları örnek alınmıştır. Burs politikasındaki bu değişimde hem sistem düzeyinde hem devlet düzeyinde hem de birey/lider düzeyinde dış politika üzerindeki etki görülmüştür. Türkiye'nin küresel ve bölgesel düzeyde dünyaya ekonomik, ticari, diplomatik, kültürel, insani yardım açılımları eğitim alanına da sirayet etmiştir. Çalışmada bu çıktılar detaylı bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Büyük Öğrenci Projesi, burslandırmada bölgesel ve soydaş-akraba topluluklara yönelik strateji yürütmüştür. Zaman içerisinde ilk başta hedeflediği coğrafyaların dışına da yayılmaya başlamıştır. Ancak Büyük Öğrenci Projesi nitelikli stratejiden yoksun olması ve hem dış politik hem de iç politik faktörlerin zaman içerisinde değişmesinden dolayı projenin etkinliğini bir süre sonra yitirmesine neden olmuştur. On yıllık dış politika gelişmeleri, komşularla sıfır problem, Türkiye'nin bölgesel ve küresel açılımları yükseköğretimde uluslararasılaşma stratejisini zorunlu kılmıştır.

Bürokratik alanda Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Yunus Emre Enstitüsü, TİKA'nın önce Başbakanlığa bağlanması ve ardından teşkilat kanununda yapılan değişiklik, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın kurulması bürokratik alanda da dış siyasette kamu diplomasisinin ağırlığını gitgide hissettirmeye başlamasının

göstergelerdir. Kurumun teşkilat kanununda yapılan değişiklik ile Yabancı Öğrenciler Dairesi Başkanlığından Uluslararası Öğrenciler Dairesi Başkanlığına geçiş, uluslararası öğrenci kavramının artık yabancı öğrenci kavramının yerine kullanılmasını öngören düzenlemenin yapılması, bir anlamda uluslararası tek taraflı öğrenci hareketliliğinde küresel standartların göz önüne alındığının kanıtıdır.

Çalışmada Büyük Öğrenci Projesi ve ardından Türkiye Bursları Projesinin uygulanmasında dış politika analizi düzeylerinde her bir yaklaşımın belirli oranda etkileri olduğuna değinilmiştir. Evvela kısaca sistem ve devlet düzeyinde dış politika analizleri hem Büyük Öğrenci Projesi hem de Türkiye Bursları Projelerinin dış politika kararı olarak alınması ve uygulanması bakımından incelemeye tabi tutulmuştur. Ardından liderlik kişiliği analizi yöntemiyle dış politikaya birey/lider seviyesinde yaklaşımlar, içerik analizi ve vaka çalışması (case study) metotları çerçevesinde incelenmiştir. Liderlerin kişilik özellikleri üzerinden dış politikada karar alma biçimleri analiz edilirken içerik analizi yöntemi uygulanmış ve dış politikada karar alınan projeler (Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye Bursları Projesi) incelenirken vaka çalışması analizi uygulanmıştır. Bu iki yöntem sentezlenerek analiz yapılmaya özen gösterilmiştir. Dış politikada lider seviyesinde analizin sonucunda karar alınan politikaların liderin vizyonunu ne ölçüde yansıttığı hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Büyük Öğrenci Projesinin bölgesel gelişmeler ekseninde üretilen politikalar ve Türkiye Burslarının da Türkiye'nin uluslararası alana diplomatik, ekonomik ve kültürel açılımları ekseninde üretilen politikaları temel alınarak oluşturulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Türkiye Burslarının detaylı bir şekilde planlanma ve stratejik vizyon bağlamında kurumsal bir yapı tarafından organize edilmiş olmasından dolayı küresel standartlara Büyük Öğrenci Projesinden daha uygun olarak yapılmıştır. Çünkü Büyük Öğrenci

Projesi her ne kadar kurumlararası eşgüdüm ile Milli Eğitim Bakanlığı başta yürütülmeye çalışılsa da konu ile ilgili devlet bakan danışmanlığı statüsünde ilgilenilmesinden dolayı sağlıklı bir süreç götürülmesinde zorluklar yaşanmıştır. Türkiye Bursları Projesinin yenilenerek ve eğitimin uluslararasılaşmasında küresel partnerlerle rekabet esas alınarak oluşturulduğu sonucuna varmaktayız. Özellikle Türkiye Burslarına geçilmesinden sonra istatistiki sonuçlar da incelendiğinde görülen öğrenci sayısındaki artış ve gelen öğrencilerin coğrafi dağılımlarındaki değişim ve yeni durum Türkiye'nin uluslararası öğrenci stratejisinin ve vizyonunun küreselleşen eğitim standartlarını hedeflediği sonucuna bizleri ulaştırmaktadır. Yeni dönemde uluslararası öğrenci profilinin bütün kıtalararası coğrafyaları kapsamayı ve öğrenci burslandırılmasında akademik niteliklerin ön plana çıkartılması bunun en önemli göstergesidir.

Öneriler

Türkiye Burslarının stratejisi çerçevesinde mezunlara ve hali hazırda okuyan öğrencilere yönelik daha detaylı çalışmalar yapılmalıdır. Mezun öğrenciler özellikle strateji gereği uygulanan projenin sağlıklı sonuç verebilmesi adına ülkelerinde dernekleştirilerek, her yıl belirli aralıklarla faaliyetlerle bir araya getirilmesi gerekmektedir. Geriye dönüp kendi ülkelerinde çalışan, yaşayan, hayatlarına devam eden öğrencilerin daha iyi organize edilebilmeleri için kurum (YTB) bünyesinde daha detaylı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Lobicilik faaliyetleri ile ilgili detaylı strateji hazırlanmalı ve mezun olup ülkelerinde faaliyet gösteren öğrenciler bu strateji kapsamında değerlendirilmelidirler. Organize edilecek mezun öğrencilerden müteşekkil lobicilik grupları için tıpkı Yurtdışı Vatandaşlar Danışma Kurulu benzeri bir yapı tahsis edilerek mezun öğrencilere yönelik projeler geliştirilmelidir.

Biçimlendirilmiş: Girinti: İlk satır: 0 cm

Mevcut eğitim gören öğrencilere yönelik daima Türkiye ile iletişim halinde kalabilmeleri için sosyal medya üzerinden (facebook, twitter, youtube) iletişim ağı kurulmalı ve bu ağ öğrenciler mezun olup da ülkelerine döndüklerinde de devam ettirilmelidir. Ayrıca Türkiye üzerinden geliştirilecek bir blog kurulup bu blog aracılığıyla da iletişimin sürdürülmesi sağlanabilir. Ayrıca bütün Türkiye mezunlarının bu bloğa kaydı yaptırılarak web üzerinden kamu diplomasisi politikası uygulaması anlamına gelen kamu diplomasisi 2. 0 faaliyeti sürdürülebilir.

Burslandırma politikaları incelendiğinde kriz bölgelerine yönelik burslandırılmaların yapılması planlanmalıdır. Ayrıca bu programların sürekli burs modülleri olarak kurgulanması gerekmektedir. Örneğin Arakan, Suriye, Libya, Somali, Patani, Moro gibi bölgelere yönelik araştırma ve tezli veya tezsiz yüksek lisans düzeyinde bu bahse konu ülkelerdeki krizlerin konusuna veya ülkelerin ihtiyacına binaen kısa süreli burs programları hazırlanmalıdır. Kısa süreli ve tek seferliğine hazırlanacak bu burslandırma modülleri ülkelerin problemlerine dönük ve uzun vadede çözüm getirebilecek programlar olmalıdır. Batı ülkelerinde hali hazırda özellikle üniversitelerin sunduğu buna benzer pek çok program sıklıkla kullanılmaktadır ve tek taraflı öğrenci burslandırılması yapılmaktadır.

OECD ve BM gibi uluslararası kuruluşlarla Dışişleri aracılığıyla kurumsal olarak protokoller imzalanabilir. Bu protokoller gereğince az gelişmiş ülkelere yönelik gönüllü eğitim projelerine, ortaöğretim veya yükseköğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik kısa süreli dil eğitimi, kültürel tanıtım, staj programları sunulmaktadır. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği dâhilinde çalışma pratiği kazanmak, uluslararası yükseköğretimin koordinasyonunu gerçekleştiren bir kurumun kurumsal kimlik oluşumuna olumlu katkı sağlayacak bir gelişmedir.

Her üniversite, uluslararası öğrencilere yönelik tek sefere mahsus hedef coğrafyalar belirleyerek; bu coğrafyaların ihtiyacı olan konulara yönelik araştırma bursu, doktora veya yüksek lisans bursları hazırlayarak YTB ile eşgüdümlü çalışarak burslandırma yapabilirler. Hedef ülkelere yönelik burs verilecek alanları YTB yapacağı çalışmalarla belirleyebilir ve bunları burslandırma yapacak üniversitelere sunabilir. Bu yöntem ABD ve Avrupa üniversitelerinde uluslararası öğrencilere yönelik sıklıkla uygulanan bir yöntemdir.

Türkiye Bursları, hem Batı ülkelerindeki benzer tek taraflı öğrenci hareketliliği programları ile nitelik olarak rekabet edebilme bakımından, hem de kamu diplomasisinin gereklerini yerine getirme bakımından yukarıda bahsedilen uygulamaları yapması gerekmektedir. Çünkü Türkiye Bursları iki önemli görevi başarılı biçimde yürütmek üzere programlanmıştır. Birincisi uluslararası öğrencilere kaliteli ve nitelik eğitim verdirerek mezun etmek ve mezuniyet sonrası onları birer kültür elçisi olarak organize edebilmek. İkinci görev kamu diplomasisi politikasının alanına girmekte ve eğitim enstrümanı olmaktan çıkarak dış politika enstrümanı olarak görülmektedir. Bu açılarından bakıldığında Türkiye Bursları projesi hem yükseköğretim alanında Türkiye'deki üniversite eğitim sisteminin uluslararasılaşmasını sağlayacak bir projedir hem de uzun vadeli çıkarları açısından önemli bir dış politika boyutu olan bir projedir. Türkiye Bursları uzun vadede Türkiye'nin uluslararası lobicilik ve kamu diplomasisi politikalarına da olumlu katkı sağlayacak bir proje olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. (2012). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Ankara: Turgut Özal Üniversitesi.
- Akiner, S. (2003). The Politicisation of Islam in Postsoviet Central Asia, *Religion, State & Society*, 31: 2.
- Akyol, T. (2013). Türk Dış Politikasında 2006. Ahmet Davutoğlu ile söyleşi. CNN Türk. 28. Aralık 2006. (Diğer konuklar: Hasan Cemal, Fuat Keyman, Yalım Eralp). Davutoğlu, A. (ed.), *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar içinde.*(s. 275-316). İstanbul: KÜRE.
- Andican, A. (2003). *Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte TURKISTAN MUCADELESİ*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Arı, T.(2004).*Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa: Marmara Kitap.
- Arı, T.(2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: Marmara Kitap.
- Aslan F. ve Pala H. (2000). Dracula Enderun Mezunu, *Aksiyon*. (elektronik adres: <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-6241-34-dracula-enderun-mezunu.html>)
- Arslandaş A.S. ve Bıçakçı B. (1995). *Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İletişim.
- Aylin Ş. Görener & Meltem Ş. Ucal (2011) The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan: Implications for Turkish Foreign Policy, *Turkish Studies*, 12: 3, 357-381.

- ‘‘Afrika’yı Türk Girişimciler İçin Serbest Ticaret Alanı Yapmaya Kararlıyız’’. (2013, 3 Eylöl). Zaman.
- Babinger, F. (2008). *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Dost Kırpe (ev.). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Balcı, R. (Ağustos 2010). Sultan Abdölhamid’in Aşiret Mektebi, *Sızıntı*. 32: 379.
- Besli, H. Ve Özbay, Ö. (2010). *Bir Liderin Doğuşu: Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: Meydan.
- Bolat, M.A.(2014). *Türkiye İçin Uluslararası Öğrencilerin Anlamı*. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Burchill S., Linklater A., Devetak R., Donnelly J., Paterson M., Reus-Smit C. ve True J. (1996). *Theories of International Relations*, New York: Palgrave Macmillan.
- Büyökakıncı, E. (2012). 21.Yüzyılın Başında Türkiye’den Avrasya’ya Bakış: Yeni Algılama Biçimleri ve Kurumsal Yöntemler. Faruk Sönmezoğlu (Ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası Analizi* içinde. (s.677-711). İstanbul: DER.
- Cohen, L. (2007). *Research Methods in Education*, London and New York: Routledge.
- Coşkun, B. B. (2012). Güvenlik Sorunlar ve Kamu Diplomasisi. Abdullah Özkan (Ed.), *Kamu Diplomasisi* içinde (s.51-62).İstanbul: TASAM.
- Cull, N. J. (2013). The Long Road to Public Diplomacy 2. 0: the Internet in US Public Diplomacy. *International Studies Review*, 15(1),s. 123-139.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueros Press.

Çöllü, E. F. ve Öztürk Y. E. (2009). Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından Türkiye'ye Yüksek Öğrenim Görmek Amacıyla Gelen Öğrencilerin Uyum ve İletişim Sorunları, *Journal of Azerbaijani Studies*, 12: 1-2, s. 223-239.

DAAD. (2011). 2011 Yıllık Raporu. Bonn: Deutscher Akademischer Austauschdienst.

DAAD. (2012). 2012 Yıllık Raporu. Bonn: Deutscher Akademischer Austauschdienst.

Danso, M. ve Uludağ, M. (2012). Aşiret Mektebi ve Özellikleri, *Journal of Life Sciences*, 1: 1. Batman Üniversitesi.

Davutoğlu, A. (ed.). (2011). Türkiye köprü değil; merkez ülkedir. *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar* içinde.(s.77-86). İstanbul: KÜRE.

Davutoğlu, A (2001). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: KÜRE.

Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*, İstanbul: BETA.

Doğan E. (2012b). Türk Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları. Faruk Sönmezoğlu (Ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası Analizi* içinde. (s.55-76). İstanbul: DER.

Dodge, Toby (2012). After the Arab Spring: power shift in the Middle East?: conclusion: the Middle East after the Arab Spring. IDEAS reports - special reports, Kitchen, Nicholas (ed.) SR011. LSE IDEAS, London School of Economics and Political Science, London, UK.

Duran B. vd. (2010). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009*, SETA: Ankara.

- Duran B. vd. (2011). *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, SETA: Ankara.
- Dündar, C. (2007). Recep Tayyip Erdoğan Belgeseli. NTV.
- Er, T. (2010). *Azadlıktan Tiranlığa Sanki Stalin ve Beria Hortlamıştı*, Ankara: Sarkaç.
- Erdoğan, A. (2012). Osmanlı okullarındaki yabancı öğrenciler. Dünya Bülteni.
- Erdoğan, M. (2013). *Dış Politika Analizi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Erşen, E. (2013). The Evolution of ‘Eurasia’ as a Geopolitical Concept in Post–Cold War Turkey, *Geopolitics*, 18:1, s.24-44.
- Fine, J. V. A. (1987). *The Late Medieval Balkans*. Michigan: University of Michigan.
- Güneş, H. (2013) Türkiye ve Orta Asya İlişkileri. Faruk Sönmezoğlu (Ed.), *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası Analizi* içinde. (s.715-744). İstanbul: DER.
- Haksever, O.(2013).Türk Dış Politikasında 2005. Ahmet Davutoğlu ile söyleşi. NTV. 21 Aralık 2005. (Diğer konuklar: Cengiz Çandar, Özdem Sanberk, Sami Kohen). Davutoğlu, A. (ed.), *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar* içinde.(s. 249-274). İstanbul: KÜRE.
- Hagan, Joe D., Everts, Philip, Fukui, Haruhiro ve Stempel, John. (2001). “Foreign Policy by Coalition: Deadlock, Compromise and Anarchy” *International Studies Review*, Cilt 3, Sayı 3, s. 169-216.
- Harputlu A. (2002, 7 Kasım) Siyasetin Arkaik Temellerinde AKP’yi Okumak, *Zaman*.

Hermann, Margaret G. (1980). "Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders", *International Studies Quarterly*, Cilt 24, Sayı 1, s. 7-46.

Heper, Metin ve Sayarı, Sabri (der.) (2002). *Political leaders and democracy in Turkey*, Lanham: Maryland, Lexington Books.

Hudson, Valerie M. (2005). "Foreign Policy Analysis: Actor Specific Theory and the Ground of International Relations", *Foreign Policy Analysis*. Cilt 1, Sayı 1, s. 1-30.

İnsel, A. (Kasım-Aralık 2002) Olağanlaşan demokrasi ve modern muhafazakârlık, *Birikim Dergisi*.

"İnternetle dünyaya Türkçe öğreteceğiz". (2013, 26 Ağustos). Haber 7.

"Kaddafi Türk Harbiyesi'nden mezun". (1996, 9 Ekim). Zaman.

Kavak Y. ve Baskan G. A. (2001). Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları, *Hacettepe Üniversitesi Fakültesi Dergisi*, 20: 92-103.

Kalm, İ. (Ed.).(2011). İnce Güç ve Kamu Diplomasisi. *2000'li Yıllar: Türkiye'de Dış Politika* içinde. İstanbul: Meydan.

Kenar, N.(2005). *Yugoslavya - Bir Dönemin Perde Arkası*, Ankara: Palme.

Kesgin, Barış. (2011). *Political Leadership and Foreign Policy in Post-Cold War Israel and Turkey*, Doktora Tezi, Kansas Üniversitesi.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram,(2010), NATO.

Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*. Hampshire: Palgrave Macmillen.

OECD. (2013). *Education at a glance 2011: OECD indicators*. OECD Publishing.

Okur, M.A. (2009). Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası, *Bilig*, 48, s. 137-156.

ÖSYM. (2013). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim birimlerine göre sayıları.

Özcan, M. (2011). Türkiye’nin Afrika Politikası. Burhanettin Duran vd. (Ed.) *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009*, SETA: Ankara.

Özkan, İ. (2003). Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akarba Topluluklardan Gelen Burslu Öğrencilerin Meseleleri ve Çözüm Teklifleri, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği Muzaffer Özdağ’a Armağan*, Ankara: ASAM, 4, s. 141-150.

Özoğlu, M., Gür, B. S. ve Coşkun, İ. (2012). *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler*, Ankara: SETA.

Öztürk, S. (2012). *The Bukharan Emirate and Turkestan Under Russian Rule in the Revolutionary Era: 1917-1924*,(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara: Bilkent.

ÖSYM İstatistik, Devlet Bursları Sayıları, Ankara: YTB/UODB.

Payne, G. & Payne, J. (2004). *Key Concepts in Social Research*, London: SAGE.

Porta, D. D. & Keating, M. (2008). *Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective*, New York: Cambridge University Press.

Singer, David J. (1961). "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*. Cilt 14, Sayı 1, s. 77-92.

Skach C. (2005). *Borrowing Constitutional Designs: Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*, Londra: Princeton.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Strateji Belgesi, 2012.

Hükümet Programları, TBMM Kütüphane Kaynakları, *TBMM*.

TRT Haber. (2013). Özel Gündem, "Prof. Dr. Hayati Develi ile söyleşi".

"Türkiye BM'de geçici üyeliğe seçildi". (2008, Ekim 18). Cnnturk.com.

Ünal Erzen, M. (2012a). *Kamu Diplomasisi*, İstanbul: Derin.

Ünal Erzen, M. (2012b). Kamu Diplomasisinin Kapsamı ve Geleceği. Abdullah Özkan (Ed.), *Kamu Diplomasisi* içinde(s. 35-50). İstanbul: TASAM.

Yavuz, M. H. (2009). *Secularism and Muslim democracy in Turkey*. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press.

Yetkin, B.(2011). "Haber Söyleminde Egemen İdeolojinin Yeniden Üretimi: Magazinleşme Bağlamında Bir Analiz", iç. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Güz 2011, Sayı:33, s.29-60.

- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2012). ‘‘Yunus Emre Enstitüsü Tanıtım Filmi’’.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2013). *Sayılarla Türkiye Bursları* (Rapor No:1), Ankara: YTB.
- YTB İstatistik, 1992-2010 Devlet Bursları Sayıları.
- YTB 2012 Faaliyet Raporu, (2012), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.
- Zeyrek, S. ve Erken, A. (2009). *Bir Saray Okulu: Enderun*. 1st International Symposium on Sustainable Development içinde, Saraybosna, Bosna-Hersek, June 9-10, 2009.

EK

a)Büyük Öğrenci Projesinin başlangıç aşamasında beş Türki cumhuriyetle imzalanan antlaşmalar:

* Özbekistan: 22.09.1994 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Mili Eğitim Bakanlığı ve Özbekistan Cumhuriyeti Ali ve Orta Mahsus Talim Vezirliği Arasında Uzman Değişimi ve Yerleştirilmesi Alanlarında İşbirliğinin Daha da Geliştirilmesi Hakkında Anlaşma.

* Türkmenistan: 18 Kasım 1996 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkmenistan Bilim Bakanlığı ve Devlet "Senet" Birleşigi Başkanlığı Arasında Eğitim ve Öğretim Alanlarında İşbirliği Protokolü. Bu protokole göre burslar her yıl iki defa artıracaklardır. Burs verilecek programlar, bursların sayısı ve yükseköğrenim programlarına dağılımı, taraflar arasında varılacak mutabakat çerçevesinde belirlenecek. Türk tarafınca belirlenecek usul ve esaslara göre yapılacak sınav her yıl iki ülke Eğitim Bakanlıkları, Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Öğrenim Kurulu Başkanlığı ile Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı Temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından Türkmenistan'da yapılacaktır.

* Azerbaycan: 1 Mart 1997 ve ardından 1 Aralık 2000 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı Arasında Eğitim ve Bilim Alanlarında İşbirliği Protokolü. Bu protokole göre bursların sayısı ve yükseköğrenim programlarına dağılımı, taraflar arasında varılacak mutabakat ve her iki ülkenin ilgili mevzuatı çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

* Kazakistan: "4 Mart 1997 Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Arasında Yapılan Eğitim ve Bilim Alanlarında İşbirliği Protokolü-bursların sayısı ve yükseköğrenim programlarına

dağılımı her iki ülkenin ihtiyaçları ve imkânları göz önünde bulundurularak taraflar arasında varılacak mutabakat çerçevesinde tespit edilecektir.

* Kırgızistan: 28 Haziran 1996 Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Kırgızistan Cumhuriyeti Öğretim ve Bilim Bakanlığı Arasında Eğitim ve Bilim Alanlarında İşbirliği Anlaşması.

b)Projenin 90'lı yıllarda ve 2000'li yıllarda işlerliğine ilişkin devletlerarası yasal dayanaklarını oluşturan diğer antlaşmalar:

* Makedonya: 26.1.1994 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Makedonya Cumhuriyeti Arasında Eğitim alanında İşbirliğine ait Protokol.

* Tacikistan: 6.5.1996 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması.

*Bangladeş: 25.3.1997 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bangladeş Devleti Hükümeti Arasında Kültür İşbirliği Anlaşması.

* Ukrayna: 21.5.1998 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı ile Ukrayna Eğitim Bakanlığı Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Anlaşması.

* Filistin: 23.6.1998 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Filistin Yüksek Öğretim Bakanlığı Arasında İmzalanan 1998 - 2000 Yıllarına Ait İşbirliği Anlaşması.

*Vietnam: 28.10.1999 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel, Bilimsel ve Eğitim İşbirliği Anlaşması

*Azerbaycan: 1.12.2000 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Azerbaycan Cumhuriyeti Tahsil Nazırlığı Arasında Eğitim ve Bilim Alanlarında İşbirliği Protokolü.

*Belarus: 15.10.2000 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Belarus Devleti Hükümeti Arasında Eğitim Programı.

*Bosna Hersek: 29.1.2002 tarihinde imzalanan 2002-2004 yıllarına ilişkin Kültürel, Eğitimsel, Bilimsel, Gençlik ve Spor Değişim Programı.

*Hindistan: 31.3.2000 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hindistan Hükümeti Arasında 2000-2002 yıllarına ilişkin Kültürel ve Bilimsel Değişim Programı.

*Kamerun: 6.3.2002 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşması

c) Bu tarihten sonraki antlaşmalar ise her ne kadar Büyük Öğrenci Projesinin ve Hükümet Bursları, Diyanet Bursları gibi eski burs sistemin burs modüllerinin hitap ettiği coğrafi alanın genişlemesi ve burslandırılan hedef ülkelerin sayısının giderek artması ile alakalı olsa da siyasi iradenin değişmesi sonucu yeni bir dış politika vizyonunun belirmeye başlaması ile birlikte Türkiye Bursları Projesinin altyapısını teşkil ettiği söylenebilir:

*Polonya: 7.4.2003 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Polonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan, Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Anlaşmasınının 2003 - 2006 Yıllarına İlişkin Uygulama Programı.

*Çek Cumhuriyeti: 2.10.2003 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çek Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür, Eğitim, Bilim, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması.

* Slovenya: 12.3.2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Slovenya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2004-2008 Yıllarına Ait Eğitim, Kültür ve Bilim Alanlarında İşbirliği Programı.

*Moğolistan: 19.7.2005 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moğolistan Hükümeti Arasında 2005-2008 yıllarına ait Kültürel eğitsel ve Bilimsel Değişim Programı.

*Estonya: 6 Eylül 2005 tarihinde imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Estonya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür, Eğitim, Bilim, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı.

* Ürdün: 25.11.2006 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Haşimi Ürdün Krallığı Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı.

*Arnavutluk: 26.03.2006 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Gençlik ve Spor, Basın-Yayın ve Beşeri İlişkiler Alanlarında İşbirliği Çerçeve Programı.

*Lübnan: 7.6.2006 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Lübnan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim İşbirliği Programı.

*İsrail:18.12.2006 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Çerçeve Programı.

*İtalya:6.12.2006 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İtalya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2006-2009 Yıllarına Ait Kültürel İşbirliği Programı.

*Hırvatistan: 5.12.2006 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Hırvatistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Çerçeve Programı.

*İran: 19.6.2006 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2006-2009 Yıllarına Ait Eğitim, Bilim, Kültür, Gençlik ve Spor Değişim Programı.

* Yemen: 22.2.2007 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yemen Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel, Değişim Programı.

*Finlandiya: 29.11.2007 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Finlandiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel, Eğitimsel ve Bilimsel İşbirliği Programı

*Yunanistan: 4.12.2007 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür, Eğitim, Bilim, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Değişim Programı.

* Kuveyt: 4.4.2007 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuveyt Devleti Hükümeti Arasında Eğitim, Kültür, Bilim ve Basın-Yayın Alanlarında 2007-2008 Yıllarına İlişkin Uygulama Programı.

*Etiyopya: 25.6.2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültür, Eğitim, Bilim, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Anlaşması.

*Küba: 26.3.2008 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Küba Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Hakkında İşbirliği Programı.

*Bulgaristan: 27.3.2008 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bulgaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2008-2010 Dönemine İlişkin Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Programı

*Sudan: 21.1.2008 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sudan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı.

*Romanya: 3.3.2008 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Hükümeti Arasında imzalanan Eğitim, Kültür ve Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı.

*Senegal: 19.2.2008 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Senegal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel İşbirliği Anlaşması.

*Macaristan: 13.10.2008 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Macaristan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2008-2011 Yıllarına İlişkin Eğitim, Bilim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Programı.

*Rusya: 6.8.2009 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasında Eğitim, Bilim, Kültür, Gençlik ve Spor Alanlarında İşbirliği Programı.

*Suriye: 23.12.2009 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2010-2011-2012 Yılları İçin Kültür Anlaşması Uygulama Programı.

*Pakistan: 7.12.2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Alanında imzalanan İşbirliğinin Güçlendirilmesine İlişkin Mutabakat Zaptı.

*ÇHC : 8.10.2010 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2010-2013 Yıllarına İlişkin Kültürel Değişim Programı

* Meksika: 13.8.2010 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Meksika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor alanlarında 2011-2013 yılları için İşbirliği Programı.

*Irak: 6.8.2010 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Irak Cumhuriyeti Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı Arasında Eğitim ve Bilim Alanlarındaki İşbirliğini Güçlendirme Hususunda Mutabakat Zaptı

*Mısır: 13.9.2011 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim İşbirliği Alanında Mutabakat Zaptı.

*Lüksemburg: 6.6.2011 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Lüksemburg Büyük Dukalığı Arasında Kültür, Eğitim, Basın-Yayın, Gençlik ve Spor Alanlarında Uygulama Programı.

*Moldova: 1.11.2012 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moldova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Protokolü (Onay süreci devam ediyor)

*Karadağ: 18.4.2012 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Eğitim Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı (Onay süreci devam ediyor)